

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ BİLİM DALI

**G-20 ORTA ÖLÇEKLİ GÜÇTE ÜLKELER (MIKTA) İLE
TÜRKİYE’NİN
KALKINMA BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

BÜŞRA KILIÇ

İstanbul, 2017

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ BİLİM DALI

**G-20 ORTA ÖLÇEKLİ GÜÇTE ÜLKELER (MIKTA) İLE
TÜRKİYE’NİN
KALKINMA BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

BÜŞRA KILIÇ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. GONCA OĞUZ GÖK

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER Anabilim Dalı ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi BÜŞRA KILIÇ'ın G-20 ORTA ÖLÇEKLİ GÜÇTE ÜLKELER (MIKTA) İLE TÜRKİYE'NİN KALKINMA BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 15.05.2017 tarih ve 2017-11/23 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 30/05/2017

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. GONCA OĞUZ GÖK	
2.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. EMEL PARLAR DAL	
3.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. RADİYE FUNDA KARADENİZ	

ÖZET

Kalkınma kavramı, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde az gelişmiş ülkeler için yeni bir rejimin başlangıcına işaret etmekteydi. Kalkınmanın üçüncü dünya ülkelerinin sorunu olarak görüldüğü 1950’li yıllarda, ekonomik büyüme ile kalkınma eş anlamda ilişkilendirilmiştir. 1970’lerin ortalarına kadar popüler olan bu anlayış, yoksulluk ve eşitsizlik konularının gündeme gelmesiyle dönüşüme uğramıştır. 1990’lardan sonraki tartışmalarda ise, kalkınmanın ihmal edilen sosyal, kültürel ve siyasal yönlerine odaklanılmış ve insani gelişim kavramı ortaya çıkmıştır. İnsani gelişme düzeyinin objektif kriterlerce ölçülmesi de Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilen İnsani Gelişmişlik Endeksi ile mümkün olmuştur.

Ekonomik büyüme ve kalkınmanın küresel bir platformda tartışıldığı ve çözüm üretildiği ortam 1999’dan beri G-20 forumudur. Küresel kriz sonrası dönemde G-20 liderler düzeyinde toplanmaya başlayarak zirve diplomasisinin temel kaynağı olmuştur. G-20 içerisindeki gruplaşmalar ortaya koydukları iş birlikleri, niş diplomasisi alanları ve küresel yönetişime katkıları bakımından farklı güç kategorilerinde değerlendirilmektedir. Bu çalışmada G-20 içerisinde 2013 yılında bir araya gelen, orta ölçekli güçleri temsil eden MIKTA girişiminin (Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye ve Avustralya’yı içermektedir) ekonomik ve insani kalkınma bakımından konuları 2005-2015 yılları arasındaki süreçte incelenecektir. MIKTA grubu, ekonomik büyümeleri ve küresel yönetişimde kalkınma odaklı girişimleri ile öne çıkan, açık piyasa ekonomisi esaslarına göre ekonomilerine yön veren ve demokratik ülkelerden oluşmaktadır. Dünyanın farklı kıtalarında farklı bölgeleri temsil etmelerine rağmen bir araya gelmelerinde ortak karakterlerinin etkisi büyüktür. İçlerinde Türkiye’nin de yer aldığı bu genç oluşumun 2000’li yıllarda ulusal düzlemde ekonomik ve insani gelişmelerinin boyutları karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Bu bağlamda Türkiye ve diğer MIKTA ülkelerinin ekonomik ve insani kalkınmalarında ortak bir grup kimliği ortaya koyup koymadıkları sorusuna yanıt aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, İnsani Gelişim, Orta Ölçekli Güç, G-20, MIKTA.

ABSTRACT

After the World War 2, development concept meant a new start for a new regime to undeveloped countries. In the 1950s, development was the problem of least developed countries and thought it was the synonym of the growth concept. This understanding, which was popular until the mid-1970s, has been transformed by the fact that the issues like poverty and inequality come to the fore. After the 1990s, the debates has started about development's social, cultural and political way and thus the term "human development" emerged. There is a survey which has objective criterias on human development called "The Human Development Index" created by United Nations (UN).

Since 1999, G-20 which is the global platform for disscussing econonomic issues like growth, development. It is also an informal forum to produce solutions. After the global financial crisis, G-20 has started to organise ministerial level meetings and evolved as a summit diplomacy platform. There are groupings in G-20 which are assessed in different power categories in terms of their collaborations, niche diplomacy areas and contributions to global governance. In this study, the economic and human development aspects of the MIKTA initiative (including Mexico, Indonesia, South Korea, Turkey and Australia) which met in the G-20 in 2013 as a middle power representing grouping, will be examined from 2005 to 2015. The MIKTA group is made up of democratic countries that guide the economy according to open market economy principles, with economic growth and development-oriented initiatives in global governance. Although they represent different regions in different continents of the world, they have common characteristics that made them together. This young formation, which also includes Turkey, will be examined comparatively in the 2000s over the years of economic and human development in the national level. In this context, Turkey and other MIKTA countries will be analyzed for their identity as a common group identity in their economic and human development.

Key Words: Development, Human Development, Middle Power, G-20, MIKTA.

TEŞEKKÜR

“Kendisi çatlamadan toprağı çatlatamaz tohum.” Aziz Nesin’in dizesinden belirttiğı gibi insan kendini aşmadan daha büyük engelleri aşamaz. Hayatımın her anında yönlendirici olan bu sözün akademik kariyer hayali kurmam ile ilgili bir bağı olduğuna inanmışımdır hep. Sınırlarımı aşmak için çıktığım yolda dönüm noktalarından birini daha atlatmaya çalışıyorum. Tezimi yazdığım sürece hep kendime inanmaya ve geriye bakmamaya çalıştım.

Bu tezi hayatım boyunca hayallerimin peşinden koşmam için beni destekleyen aileme ithaf ediyorum. Annem Havva Kılıç’a sonsuz sabrı ile beni her zaman dinlediğı için, babam Sabri Kılıç’a hayatta her zaman için sakın kalabilmeyi öğrettiğı için, abim Taha Kılıç’a ve sevgili eşi Seza Kılıç’a kahkahalarımı sebep oldukları için sonsuz teşekkür borçluyum. Bana inanan beni destekleyen sayısız dostuma da teşekkürlerimi ve sevgilerimi iletiyorum.

Tezimi yazmam sürecinde büyük emeğı olan ve tecrübeleriyle bana her daim yol gösteren danışmanım Sn. Yrd. Doç. Dr. Gonca Oğuz Gök’e teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans eğitimim boyunca aldığım derslerde bana yeni bakış açıları kazandıran tüm Uluslararası Politik Ekonomi bölümüne de teşekkür ederim.

Son olarak yüksek lisans eğitimim boyunca bana burs sağlayan İstanbul Ticaret Odası’na teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Büşra KILIÇ

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: G-20'nin Kısa Tarihçesi.	37
Tablo 2: G-20 Ülkelerinin GSYH Oranları (%)	41
Tablo 3: Kalkınma Konusunda G-20 Zirve Sonuçları (2008- 2010)	47
Tablo 4: Kalkınma İçin Çok Yıllı Eylem Planı (Seul 2010)	50
Tablo 5: MIKTA Ülkelerinin 2014 Yılı Gelişmişlik Düzeyleri	60
Tablo 6: MIKTA Ülkelerinin Küresel Rekabet Sıralamaları (2012-2016).....	62
Tablo 7: MIKTA Ülkelerinin On Yıllık Süreçte GSYH Miktarları (Milyon Dolar)	67
Tablo 8: Meksika'da Toplumsal Cinsiyet Gelişimi (2015).....	98
Tablo 9: Endonezya'da Toplumsal Cinsiyet Gelişimi (2015).....	99
Tablo 10: Güney Kore'de Toplumsal Cinsiyet Gelişimi (2015).....	100
Tablo 11: Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Gelişimi (2015)	101
Tablo 12: Avustralya'da Toplumsal Cinsiyet Gelişimi (2015)	102

ŞEKİL LİSTESİ

Grafik 1: MIKTA Ülkelerinin Yıllık GSYH Büyüme Oranları (2005-2015)	66
Grafik 2: Meksika’da Kişi Başına Düşen Milli Gelir (2005-20015)	70
Grafik 3: Meksika’nın Enflasyon Oranı (2005-2015)	71
Grafik 4: Meksika’da İşsizlik Oranları (2005 -2015)	72
Grafik 5: Endonezya’nın Enflasyon Oranı (2005 -2015)	76
Grafik 6: Endonezya’nın Kişi Başı Geliri (2005-2015)	77
Grafik 7: Endonezya’da İşsizlik Oranları (2005-2015)	77
Grafik 8: Güney Kore’de Kişi Başına Düşen Milli Gelir (2005-2015)	83
Grafik 9: Güney Kore’de Enflasyon Oranları (2005-2015)	83
Grafik 10: Güney Kore’de İşsizlik Oranları (2005-2015)	84
Grafik 11: Avustralya’da Kişi Başına Düşen Milli Gelir (2005-2015)	87
Grafik 12: Avustralya’da Enflasyon Oranları (2005-2015)	88
Grafik 13: Avustralya’da İşsizlik Oranları (2005-2015)	88
Grafik 14: Türkiye’de İşsizlik Oranları (2006-2015)	92
Grafik 15: Türkiye’de Enflasyon Oranları (2005-2015)	93
Grafik 16: MIKTA Ülkelerinin GSYH Büyümeleri (Sütun Gösterimi)	94
Grafik 17: Türkiye’de Kişi Başına Düşen Gelir (2009-2015)	94
Grafik 18: MIKTA Ülkelerinin İGE Değerleri (2005-2015)	103

KISALTMALAR

a.g.e.: Adı Geçen Eser

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ASEAN: Association of Southeast Asian Nations (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği)

APEC: Asia-Pacific Economic Cooperation (Asya Pasifik Ekonomik İş Birliği)

AR-GE: Araştırma Geliştirme

BRICS: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika.

BKH: Binyıl Kalkınma Hedefleri

BM: Birleşmiş Milletler

ÇBYE: Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (Multidimensional Poverty Index)

DC: Development Committee (Kalkınma Komitesi)

DPR: *Dewan Perwakilan Rakyat*

ECLA: Economic Comission for Latin America (Latin Amerika Ekonomik Komisyonu)

EIS: East Asian Summit (Doğu Asya Zirvesi)

GATT: General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)

G-7: Group of Seven (Yediler Grubu)

G-8: Group of Eight (Sekizler Grubu)

G-20: Group of Twenty (Yirmiler Grubu)

GSYH: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

GSMH: Gayrisafi Milli Hasıla

CEI: Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (*Gender Inequality Index*)

IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

IMFC: Monetary and Financial Committee (Uluslararası Para ve Finans Komitesi)

İGE: İnsani Gelişmişlik Endeksi

MIKTA: Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye, Avustralya

NAFIN: Nacional Financiera Development Banking Institution

NAFTA: North America Trade Agreement (Kuzey Amerika Ticaret Anlaşması)

ODA: Official Development Assistance (Resmi Kalkınma Yardımları)

OECD: Organisation for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)

PEMEX: Meksika Petrolleri (*Petróleos Mexicano*)

PAN: *Partido Acción Nacional*

PRI: Partido Revolucionario Institucional

TİKA: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

UNDP: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)

UPE: Uluslararası Politik Ekonomi

WTO: World Trade Organisation (Dünya Ticaret Örgütü)

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TABLO LİSTESİ.....	vii
ŞEKİL LİSTESİ	viii
KISALTMALAR.....	ix
1. GİRİŞ.....	2
2. KALKINMA: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. Kalkınma Kavramı	7
2.2. Gelişmişlik - Az Gelişmişlik İkilemi.....	13
2.3. Kalkınma – Ekonomik Büyüme İlişkisi	17
2.4. Kalkınma Kuramları	20
2.4. 1. Kısır Döngü Tezi	22
2.4.2. Büyüme Odaklı Teoriler	24
2.4.3. Bağımlılık Teorileri	27
2.4.4. Post- Kalkınma Dönemi	29
2.4.5. İnsani Gelişme Dönemi	30
3. KÜRESEL EKONOMİK YÖNETİŞİM, YİRMİLER GRUBU VE KALKINMA	35
3.1. G-20, Orta Ölçekli Güçler ve Zirve Diplomasisi ile Küresel Kalkınmanın Yürütülmesi	35
3.2. G-20 Kalkınma Gündeminin İnşası	40
3.2.1. 2000-2008 Dönemi Kalkınma Gündemi	42
3.2.2. 2008- 2010 Dönemi Kalkınma Gündemi: Kalkınma Zirveleri	45

3.3. G-20’de Orta Ölçekli Güçte Ülkeler ve Orta Ölçekli Güç Zirveleri : 2010, 2012, 2015.....	53
3.3.1. MIKTA Gruplaşması.....	58
3.3.2. MIKTA’nın Geleceği ve Sürdürülebilirliği Hakkında	62
4. MIKTA ÜLKELERİ VE TÜRKİYE’NİN EKONOMİK BÜYÜMELERİ VE İNSANİ KALKINMALARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ.....	64
4.1. MIKTA Ülkelerinin Ekonomik Büyümesi	64
4.1.1. Meksika Birleşik Devletleri’nin Ekonomik Büyümesi	67
4.1.2. Endonezya Cumhuriyeti’nin Ekonomik Büyümesi	73
4.1.3. Kore Cumhuriyeti’nin Ekonomik Büyümesi.....	78
4.1.4. Avustralya Milletler Topluluğu’nun Ekonomik Büyümesi	84
4.1.5. Türkiye Cumhuriyeti’nin Ekonomik Büyümesi ve Diğer MIKTA Ülkeleriyle Karşılaştırması	89
4.2. MIKTA Ülkelerinin İnsani Kalkınmaları	95
4.2.1. İnsani Kalkınmayı Tanımlayan Çok Boyutlu Endeksler	95
4.2.2. Meksika’nın İnsani Gelişmişliği.....	97
4.2.3. Endonezya’nın İnsani Gelişmişliği.....	98
4.2.4. Güney Kore’nin İnsani Gelişmişliği.....	99
4.2.5. Türkiye’nin İnsani Gelişmişliği.....	100
4.2.3. Avustralya’nın İnsani Gelişmişliği	101
4.3. MIKTA Ülkelerinin Kalkınmaya Bakış Açıları	102
5. SONUÇ	107
KAYNAKÇA.....	111

1. GİRİŞ

Kıt kaynakların sınırsız ihtiyaçları karşılamasını sağlamak tarih boyunca ekonominin hem kaynağı hem en büyük çelişkisi olmuştur. Kaynakları geliştirmek ve geniş kitlelere ulaştırmak amacıyla ekonomik büyümeyi sağlamak, politika yapımcıların temel hedefi olmak zorundadır. Ekonomik büyümenin sağlanması, temel ihtiyaçları karşılanan halkın sanat, siyaset, yeni keşiflerde bulunmak gibi faaliyetlere katılabilmesini sağlamaktadır. Uzun yıllar boyunca ekonomik büyüme kavramı, kalkınma kavramı ile eş anlamda kullanılmıştır. II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle beraber dünya sahnesine çıkan devletlerin rüştünü ispat etmeleri sürecinde ilk hamleleri büyümeyi hedef haline getirmek olmuştur. Küresel ekonomiye entegre olmaya çalışan eski sömürgeler, hızlı bir biçimde büyümeyi, çağdaş medeniyetler seviyesine gelmek ve tam bağımsızlığını tescil etmek için tek yol olarak görmüştür. Bu nedenle kalkınma ekonomisi ve ekonomik büyüme yazınları birbirlerine paralel ve çoğu zaman eş anlamlı bir biçimde literatüre girmiştir.

İnsanların ihtiyaçları gelişen dünya ile birlikte değişmiş ve yeni boyutlar kazanmıştır. Temel ihtiyacın tanımında dahi değişimler meydana gelmiştir. Medeniyet geliştikçe insan onuruna yaraşır bir biçimde yaşamak; beslenmek, barınmak gibi içgüdüsel ihtiyaçlarla yarışır hale gelmiştir. Böylece kalkınmanın aslında ne olduğu, kim için neyi temsil ettiği soruları gündeme gelmiştir. Kalkınma sadece bir devletin ekonomik göstergelerinin sayısal olarak olumlu gösterilmesi midir yoksa göstergelerin insanlar için yarattığı fırsatlar mıdır? Aslında bu soru toplum sözleşmesini revize edebilecek düzeyde bir tartışmayı içermektedir. Temel ihtiyaçları ve güvenlikleri sağlanan insanların gelişimleri hangi noktadadır? İnsani gelişmenin düzeyi hangi kriterlerce ölçülmektedir ve devletler için temel hedef haline gelmiş midir? Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilmiş İnsani Gelişme Endeksi bu sorulara objektif cevaplar bulmak amacıyla belli kriterler ile insani gelişmişlik düzeyini sayısal verilere dökmektedir. Elde edilen veriler gelişmiş ülkelerin örnek olabilecek doğru politikalarını ortaya koyarak gelişme bakımından geride kalan ülkelere izlenmesi gereken yöntemleri de ortaya koymaktadır. Yoksulluk ve yoksunluğun yayılmış olduğu dünya düzeninde, kalkınma literatürü ekonomik büyümenin hakimiyetinde değil yanında yer alacak şekilde yeni bir perspektife kavuşmuştur. Ekonomik özgürlüğün sağlanamadığı

yerde tabi ki diğer özgürlüklere ulaşmak daha zor olacaktır. Ekonomik kalkınma ve insani kalkınma birbirlerinden farklı fakat birbirlerini tamamlayan süreçlerdir.

Ekonomik ve insani kalkınmanın sağlanması konusunda dünyanın iş birliği sağlaması önemli temel meselelerden biridir. Dünya ekonomisine entegre olmayan kapalı sistemlerin çağı yakalaması ve insanlarına gerekli gelişmeyi sağlaması mümkün değildir. Liberal dünya düzeninde iş birlikleri küresel yönetim çerçevesinde yürütülmektedir. Normların yeniden inşasını sağlayan küresel yönetim mekanizması; dünya gündemini ilgilendiren ekonomik, sosyal, çevresel sorunların tartışıldığı ve böylece küresel koalisyon ortamının oluştuğu ortamdır. Gerçekliğin tekrar kurgulanması olarak da okuyabileceğimiz bu kurumlar, devletlerin birer tüzel kişilik olarak boy gösterebildiği alanlardır. Küresel yönetimde gözlemlenen devlet (aklı), sunduğu davranış biçimleri ile kendine bir karakter ve kimlik tanımlaması almaktadır: süper güçler, yükselen güçler, orta ölçekli güçler gibi... 21. Yüzyılda bahsi geçen bu güçlerin küresel yönetimin ekonomik ayağını yürüttüğü ortam Group of Twenty (*Yirmiler Grubu- G-20*) forumudur. G-20 dünya ekonomisinin ağır topları olan 19 ülke ve Avrupa Birliği'nin (AB) temsil edildiği çok taraflı ve enformel bir yönetim mekanizmasıdır. G-20'nin ekonomik yönetimi ele alması ile birlikte dünya ekonomisinde klasik “*zengin kuzey- fakir güney*” tartışmalarından daha geniş bir analiz çerçevesi ortaya çıkmıştır. G-20'nin amacı bu farklılıkları ortadan kaldırarak birbirine entegre olmuş ve iyi yönetilen küresel bir ekonomi yaratmaktır. G-20'nin en önemli özelliği, daha önce dünya siyasi mekanizmasında çok fazla sözü geçmeyen yükselen güçlerin ve yeni yükselmeye başlayan orta ölçekli güçlerin sesi haline gelmesidir. Burada kendilerini ifade eden orta ölçekli güçler, dünya meselelerinde zaman zaman kapasitelerini aşabilecek düzeyde söz sahibi olabilmektedir.

G-20 çok taraflılığın sağlandığı mekanizma olmasına rağmen kendi içerisinde ayrışma yaşayan bir gruptur. G-20, içerisindeki geleneksel gelişmiş ülkeler olan *Group of Seven* (ABD, Kanada, Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya ve Japonya'dan oluşan yediler grubu- G-7) ve yükselen güçler grubu olan BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) ile birlikte 12'li bir grup olarak ayrılmıştır. Geride kalan göz ardı edilen orta ölçekli güçler (*missing middle*) G-20 içerisinde ad-hoc ittifaklarla seslerini duyurmaya çalışmaktadır. İş birliği yapan orta ölçekli güçlerin tıpkı BRICS ülkeleri gibi ortak hareket edebilecek düzlemde bir araya gelmelerinin güncel örneği 2013 yılında bir

araya gelen MIKTA (Meksika, Endonezya, Güney Kore Türkiye ve Avusturya) grubudur. 2008 kriziyle birlikte G-20'nin dönüşüm sürecinden en çok faydalanan orta ölçekli güçlerin bu girişiminin BRICS gibi aktif ve uluslararası alanda tanınır etkiler yaratıp yaratamayacağı konusu tartışmalıdır. MIKTA ülkeleri dış politikalarında büyük güçler ile küçük güçler arasında köprü olabilecek nitelikte önemli bir rolün temsilcisidir. Grup olarak başarılı olmaları, küresel yönetişimin diyalog mekanizmasını daha güçlü ve tüm devletlerce meşru kılacaktır. MIKTA ülkelerinin kalıcı ve dönüştürücü etkiler sağlaması, kurulması yakın olan ya da gelecekte çok daha farklı anlamlarla tasavvur edilecek farklı bir dünya düzeninin ilk ateşini fitilleyecektir.

Bu çalışmada, MIKTA inisiyatifi ekonomik büyüme ve insani kalkınma bakımından incelenmiştir. MIKTA ülkeleri ortak bir büyüme trendi yakalayabilirler mi? İnsani gelişme bakımından eşit düzeydeler mi? Kalkınma (ekonomik büyüme ve insani gelişim) bağlamında homojen bir grup kimliğinden bahsetmek mümkün müdür? Kalkınma konusunda farklılaşan ve ortak olan noktalar nelerdir? Farklılıklarına sebep olan tarihsel süreçler nelerdir? Bu sorulara verilen cevaplar hem uluslararası ilişkiler literatürüne hem de politik ekonomi literatürüne katkıda bulunacaktır. Tezde tanımlayıcı (descriptive) yöntem kullanarak önce kalkınmanın daha sonra G-20'nin işleyiş mekanizmasını tanımlanmıştır. G-20 bağlamında MIKTA'nın da açıklaması yapıldıktan sonra, MIKTA'nın ekonomik ve insani kalkınmasını araştırırken kantitatif bir yöntem kullanılarak Dünya Bankası verileri, OECD verileri ve Human Development Index (İnsani Gelişme Endeksi) verileri ile 2005-2015 yılları arasındaki sayısal değerleri tablo ve grafiklerle ortaya konmuştur.

Tezin birinci bölümünde, öncelikle kalkınmanın semantik ve kavramsal kökenleri incelenmiştir. Kalkınma ve ekonomik büyüme ilişkisinin insani gelişmişlik sürecine nasıl evrildiği tarihsel olarak irdelenmiştir. Kalkınmanın ifade ettiği değerleri anlamak, MIKTA ülkelerinin kalkınmasının önemini anlamak açısından kilitlidir. İkinci bölümde, küresel kriz sonrası G-20'nin nasıl dönüştüğü incelenmiştir. G-20 oluşumun tarihçesi ve krizden sonra bir zirve diplomasisi aracına dönüşmesi, orta ölçekli güçlerin kendilerini nasıl gösterdiklerini görmek açısından önemlidir. İncelenen G-20 zirvelerinde özellikle kalkınma konusuna nasıl yaklaşıldığı değinilmiştir. Çünkü sadece MIKTA'nın değil dünyanın kalkınmışlığının sağlanması, dünya politikasını işler kılacaktır. Bu bölümde özellikle öne çıkan ülke, dünya kalkınmas anlayışını dönüştüren

baş aktörlerden Güney Kore olmuştur. Güney Kore'nin 2010 Seul Zirvesi'ndeki ev sahipliği ve ortaya koyduğu yeni politikalar, modern orta ölçekli güç davranışının en net örneğidir.

Çalışmanın son bölümünde ise MIKTA ülkelerinin tarihsel süreçte ekonomik büyüme aşamaları ve insani gelişmeleri incelenmiştir. Her biri kendi bölgelerindeki sorunlar ve küresel meydan okumalarla uğraşmak zorunda olan MIKTA ülkelerinin ekonomik büyümeleri süreci kolay olmamıştır. Ancak yakaladıkları büyüme oranlarını insani gelişmişliklerine yansıtmayı nispeten başarmış ve daha fazlasını başarma potansiyeline sahip ülkelerdir. Bu bölümde ülkelerin ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik oranları incelenirken 2005-2015 yılları arasındaki verilerden yararlanılmıştır. Küresel kriz öncesindeki büyüme hızları ve sonrasındaki toparlanma süreçleri seçilen yıllar aracılığıyla gözlemlenebilmiştir. Ekonomik büyümelerinden sonra insani gelişmişlik düzeyleri ve cinsiyetler arası eşitlik konusundaki durumları incelenmiştir. Böylelikle modern kalkınma anlayışının iki kolu olan ekonomik büyüme ve insani gelişme analizleri tamamlanmıştır.

MIKTA kurumsallaşmasını 2013 yılında ilan eden enformel ve genç bir grup olarak akademik düzeyde yeterince çalışılmış bir oluşum değildir. Konu ile ilgili yazın; makalelerden, raporlardan ve analizlerden oluşmaktadır. Bu tezin amacı ve önemi, MIKTA hakkında kapsamlı ve kalıcı bir eser oluşturarak literatüre katkı sağlamaktır. MIKTA konusunda Türkçe hiç kitap bulunmamakla birlikte, Mo Jongryn editörlüğünde 2015 yılında basılan *“MIKTA, Middle Powers, And New Global Dynamics of Global Governance The G20's Evolving Agenda”*¹ adlı derleme kitap konu hakkındaki en kapsamlı çalışmadır. Kitapta yer alan Andrew Cooper'ın makalesinde ², MIKTA ülkelerinin kalkınmaya bakış açıları ortaya konmuştur. Ancak oradaki kalkınma anlayışı ülkelerin gelişmiş düzeylerini ölçmemiş, kalkınma konusunda yardımcı oldukları bölgeleri irdelemiştir. Bu bakımdan bir kalkınma analizinden ziyade, küresel yönetim araçlarından biri olarak kalkınma yardımlarının analizi yapılmıştır. Bu tezdeki kalkınma analizi ise her bir ülkedeki ekonomik büyümeyi ve insani gelişmişliği içeren geniş bir analiz çerçevesi sunmaktadır.

¹ Mo Jogryn (Ed.), **MIKTA, Middle Powers, And New Global Dynamics of Global Governance The G20's Evolving Agenda**, New York: Palgrave and Macmillan Publishing, 2015.

² Andrew Cooper (a), “G-20 Middle Powers and Initiatives on Development”, Mo Jogryn (Ed.), **MIKTA, Middle Powers, And New Global Dynamics of Global Governance The G20's Evolving Agenda** içinde (32-46), New York: Palgrave and Macmillan Publishing, 2015.

Türk yazarlardan Selçuk Çolakoğlu ³ ve Gürol Baba ile Belma Engin'in ⁴ yazdıkları makaleler hem G-20 hem MIKTA açısından aydınlatıcı bilgilere sahiptir. Yine de literatürdeki kitap eksikliği ve var olan çalışmalarda kalkınma konusuna yapılan vurguların eksikliği göze çarpmaktadır. Bu kapsamda, ortak bir dış politika karakteri ile bir araya gelen beş ülkenin, küresel yönetim dışında ekonomik ve insani gelişmişlik düzeylerinde de ortak karakter sahibi olup olmadıklarını tespit etmek; bu tezin en önemli çıktısı olacaktır. Tezin bir diğer önemi ise, Türkiye'nin de dahil olduğu MIKTA grubunun diğer ülkeleri ile Türkiye arasında karşılaştırmalı analiz yapmasıdır. Türkiye'nin dış politikasını MIKTA içerisinde değerlendirilen Emel Parlar Dal ve Ali Murat Kurşun'un ortak makalelerinde ⁵ Türkiye'nin orta ölçekli bir güç olarak dünya düzenine etki edebilecek bir aktör olup olmadığı tartışılmıştır. Makalede MIKTA'nın dünya genelindeki ekonomik ağırlığından da söz edilmiştir. Ekonomik güç, dış politika süreçlerini etkileyen önemli bir materyal güç ögesidir. Bu nedenle bu tezde gelişmişlik düzeyi farklı olan MIKTA ülkelerinin tek tek karşılaştırılması; insan kaynaklarının genel yapısı ile ekonomik ve insani kalkınmaları bağlamında ortak bir geleceğe sahip olup olmadıkları sorusunu yanıtlamak adına önemli bir kaynak oluşturacaktır.

Tezin ortaya koyduğu kavramsal çerçeve, iktisat literatüründeki kalkınma anlayışından daha geniş bir perspektif sunarak iktisat ile uluslararası ilişkilerin kesişim noktası olan Uluslararası Politik Ekonomi (UPE) literatürüne önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda hem MIKTA literatürüne katkı bakımından hem de UPE'ye katkı bakımından özgün ve incelenmeye değer bir tezdır.

³ Selçuk Çolakoğlu, "The Role of MIKTA in Global Governance: Assesments and Shorthcomings", **Korea Observer**, Vol 47, No:2 (Summer 2016), ss. 267-290.

⁴ Belma Engin ve Gürol Baba, "MIKTA: A Functioning Product of "New" Middle Power-ism?", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt: 11, Sayı: 42, 2015, ss. 1-41.

⁵ Emel Parlar Dal ve Ali Murat Kurşun, "Assessing Turkey's Middle Power Foreign Policy in MIKTA: Goals, Means, and Impact", **International Journal** 2016, Vol. 71(4), SAGE Pubs, ss. 608-629.

BİRİNCİ BÖLÜM

2. KALKINMA: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kalkınma Kavramı

Kalkınma kelimesi; kavramsal anlamda özgün bir karşılığa sahip olmaktan çok, kendisine atfedilen roller sayesinde biçimlenen bir terim niteliğindedir. Terimin kavramsal olarak ifade ettiği anlam üzerinde bir konsensüs olmaması, konunun muğlak ve manipüle edilebilir olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle hangi terminolojinin altına yerleşeceği, hangi bilim dalının öznelereinden biri olacağı sorunu da ayrı bir tartışma konusudur. Günlük dilde kullanılan anlamıyla kalkınma, ilerleme ve değişim sürecidir. Değişim süreci sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik olmak üzere hayatın her alanını kapsamaktadır. Ancak her değişimi kalkınma olarak nitelendirmemek gerekir. Kalkınma bir dönüşüm ve yeniden yapılanma trendidir. Kalkınmanın olduğu yerde her zaman için olumlu, gerekli ve arzulanır bir imaj zihinlerde canlanmaktadır. Kavramın böylesi ihtiyaç duyulur bir role bürünmesi, şüphesiz politika yapıcılar için önemli ve dikkat çekici meselelerden biri olmasına sebep olmuştur. Böylece kalkınma, erken döneminde ekonomi biliminin daha sonra ise siyaset biliminin, uluslararası ilişkilerin ve hatta sosyolojinin tartışma konularından haline gelmiştir.

Kalkınma kelimesinin etimolojik kökenine bakıldığında, kavramın ekonomik anlamını çok geç kazandığı görülmektedir. Avrupa dillerinde kalkınma “*Develop*” kökünden türetilmiş; bağlanmış, sarılmış, kilitlenmiş bir şeyin çözülmesi veya açılması (*unroll*) anlamına gelmekte ve Keltçe, Germence veya geç Latince’den geldiği tahmin edilmektedir ⁶. Fikret Başkaya’nın aktarımıyla *Larousse* sözlüğün 1909 baskısında kelimenin biyolojik anlamlarla yüklü olduğu belirtilmiştir. Bir başka sözlük Oxford English Dictionary’nin 1933 baskısında kavramın (development) on bir karşılığı arasında ekonomik içerikte bir anlam olmadığı; müzik, biyoloji, matematik gibi alanlar hakkında olduğu aktarılmaktadır ⁷. Türkçe’de ise kalkınma(k) fiil olarak Türk Dil Kurumu’nun (TDK) tanımıyla “*Durumunu düzeltmek, aşamalı bir biçimde gelişmek,*

⁶ Bahar Burtan Doğan, “Kalkınma İktisadının XX. Yüzyıldaki Gelişim Süreci, İktisat Politikalarına Etkisi ve Son On Yıllık Konjonktürün Disiplinin Geleceğine Olası Etkileri”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 22, Nu:2, 2011, s. 46.

⁷ Fikret Başkaya, *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*, 3. Basım, Ankara: İmge Kitabevi, 2000, s.20.

ilerlemek” anlamını taşımaktadır ⁸. Aynı zamanda ilerleme (terakki), modernleşme, çağdaşlaşma gibi içerikleri karşılamakla beraber pratikte “gelişme” kelimesi tercih edilmektedir ⁹. Bu tezde kullanılacak olan kalkınma kavramında/ teriminde; öncelikle iktisadi anlamda ilerleme sürecini kasteden kalkınmaya değinilecek ve bu bağlamda sosyal yapıyı dönüştüren bir özne haline gelmesi incelenecektir.

1950’li ve 1960’lı yıllar boyunca ekonomik büyümeyi odak haline getiren geleneksel kalkınma ekonomisi, 1970’lerden itibaren yoksulluk ve eşitsizlik gibi konuların ağır bastığı ikinci dönemine geçmiştir. İkinci dalga kalkınma ekonomisinde, dar anlamda büyüme ile ifade edilen kalkınma ile insani gelişme arasındaki ilişki kurulmaya başlamıştır. 1990’lardan sonraki tartışmalarda; kalkınmanın ihmal edilen sosyal, kültürel ve siyasal yönlerine odaklanılmış ve insani gelişim kavramı ortaya çıkmıştır. İnsani gelişme düzeyinin objektif kriterlerce ölçülmesi ise çeşitli kurumların yardımlarıyla geliştirilen İnsani Gelişmişlik Endeksi’nin (İGE), Birleşmiş Milletler (BM) aracılığıyla küresel bir norm haline getirilmesi sonucu yer etmiştir. Endeksin objektifliğine dair inancın tam olması, kullandığı verilerin -başta Dünya Bankası (DB) olmak üzere- uluslararası kuruluşların istatistiklerine dayanıyor olmasıdır. Böylece günümüzde algıladığımız şekliyle ekonomiyi bireylerden ayrı suni bir evren gibi görmeyen kalkınma anlayışı gelişmiş; insani gelişmişlik düzeyinin yükseltilmesi ülkelerce varılmak istenen en son basamak olmuştur.

“*Kalkınma İktisadı (Ekonomisi)*” dediğimiz olgu, toplumların düz bir çizgide ilerleme kaydetmeyen yapısı gereği; tek bir karşılığa ve tarihsel sürece sahip değildir. Her toplumun kalkınmayı algılayış ve uygulayış biçiminde farklılıklar meydana gelmiştir. Yine de uygulamada yönetsel bir birliğin sağlandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Kısaca kalkınma olarak anacağımız kalkınma iktisadının amacı; geçimlik ekonomiyi kişilerin refah düzeyini arttıracak düzeyde dönüştürmektir. Dönüşüm sonucunda ortaya çıkacak gelir artışından yararlanan insanların yaşam standartlarının yükselmesi ve adil bir şekilde geliri paylaşabilmesi, kalkınmanın pratikteki anlamıdır.

⁸

Türk	Dil	Kurumu.	“Kalkınmak”.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59313f026b7c33.52964767			

(1.11.2016).

⁹ Başkaya, s.23.

Richard Peet ve Elaine Hartwick'in "Kalkınma Teorileri" kitaplarının ilk cümlesinde aktardıkları gibi "*Kalkınma herkes için daha iyi bir hayat sağlamak anlamına gelir.*" ¹⁰.

Bu anlayışla kalkınma iktisadının tarih sahnesine çıkışı İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasına denk gelmektedir. Savaştan tahrip olmuş Avrupa'nın yeniden toparlanması için başlatılan çabalar ve bağımsızlığına yeni kavuşmuş ülkeler için Soğuk Savaş'ın kutuplarının kendi önceliklerine geliştirdiği kalkınma stratejileri, kalkınma konusunu popülerleştirmiştir. Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı'nı kalkınma literatürü açısından bir milat olarak belirlemek yanlış olmayacaktır. Dünyanın büyük bir bölümünü kontrol eden Avrupa'nın sömürgeleri üzerindeki hakimiyetini kaybetmesi ve bağımsızlık hareketlerinin başlangıcı savaşın en büyük çıktılarından biridir ¹¹. Sömürgeciliğin tasfiyesi döneminde, kalkınmanın anlamı; bağımsızlığına yeni kavuşan ülkelere ekonomik bağımsızlığını elde etmektir ve yeni rejimlerinin kilit sembolü olarak ulusal kurtuluş ile bir tutulmaktaydı ¹². Böylece kurulan yeni uluslararası düzende, devletlere "ne olacağına" dair kaygılar kalkınma konusunun kendine has bir kavramsal çerçeve kazanmasına ön ayak olmuş; ekonomi yazınında hakim olan pozitivist yaklaşıma karşın normatif bir kanat olarak uzun süre popülerliğini korumuştur. Popülerlik sürecindeki handikap ise terimin muğlak anlamını yitirmeyişidir.

Miladın (İkinci Dünya Savaşı) sol tarafına baktığımızda, kalkınmanın kullanım alanının kısıtlı da olsa var olduğunu görebiliriz. Milletler Cemiyeti'nin 28 Haziran 1919 tarihli ana sözleşme metninde kalkınma; "*modern dünyanın zor koşulları altında kendilerini yönetemeyecek durumda olan haklar*" ın uygar devletlerce refaha ulaştırılması misyonu olarak anılmaktadır. Daha sonraki yıllarda Cemiyet tarafından yayımlanan metinlerde ekonomik kalkınmaya da yer verilmiş, 1938 tarihli bir notada "*ilkel toplulukların ekonomik kalkınması*" ndan söz edilmiştir ¹³. Metinlerde kavramın Batılılaştırma, çağdaşlaştırma ile eş değer anlamda kullanıldığı görülmektedir. Bu anlamda savaş sonrası oluşturulan kalkınma ideolojilerinin kökeninden çok da farklı bir anlayış söz konusu değildir.

¹⁰ Richard Peet ve Elaine Hartwick, **Theories of Development**, Second Edition, New York : The Guilford Press, 2009, s.1.

¹¹Erdem Özlük, "Az Gelişmişlik ve Kalkınma", Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), **Uluslararası İlişkilere Giriş** içinde (579- 591), 4. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2015, s.580

¹²Sami Taban ve Muhsin Kar, **Kalkınma Ekonomisi**, 2. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2015, s. 3.

¹³ Başkaya, s.20.

Kalkınmanın kavramsal olarak incelenmesinde, semantik (anlam bilimsel) olarak bizi geriye götürebilecek en önemli çalışma Heinz Wolfgang Arndt'nin "*Economic Development: A Semantic History*"¹⁴ başlıklı makalesidir. Makalenin kurduğu çerçeve ile kalkınmanın tarihsel sürecine dair 20. yüzyılın başlarına değin bir fikir sahibi olabilmekte ve konunun ekonomi bilimine koyduğu farklılığı gözlemleyebilmekteyiz. Bu nedenle kavramın gelişim sürecinden bahsederken makalenin ortaya koyduğu kronolojik sıralamaya riayet edilmiştir.

Kalkınma ekonomisinin kuramsal temelini, modern ekonominin kurucusu kabul edilen Adam Smith tarafından atıldığı iddia edilmektedir. Smith'e göre iktisadi büyümenin temellerini sermaye birikimi ve tasarruf miktarı oluşturmaktadır¹⁵. Tasarruf ve sermaye birikiminin anlamı klasik iktisatta "yatırıma dönüşen nakit" anlamına geldiğini düşünürsek, kalkınma teorilerinden bahsettiğimiz bölümde Smith'in neden öncü kabul edildiğini kolayca hatırlarız. Klasik dönem diyebileceğimiz kalkınmanın ilk yükseldiği dönemdeki teoriler, büyük bir çoğunlukla yatırımlar üzerine kurulmuştur. H.W. Arndt'nin aktarımıyla, Smith ünlü "*Ulusların Zenginliği*" eserinde -açıkça- ekonomik kalkınma hakkında yazmasa da İngiltere'nin zenginlik ve gelişim sürecinden bahsetmektedir. Bu "materyal gelişim" süreci Adam Smith'den itibaren ekonomistler tarafından değişmez bir açıklama olarak kullanılmış ve Batı'nın son iki yüzyılda yaşadığı gelişim sürecinin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kalkınma ekonomisi olarak anılmasına referans olmuştur¹⁶. Burada kalkınmanın "büyüme" ile eş anlamlı olarak kullanıldığına ve kalkınmak isteyen ülkelerin Batı'nın kapitalist modelini örnek alabilmeleri için bu sistemi aydınlatan Smith'in başlangıç olarak kullanılabileceğine dikkat etmeliyiz.

Tarihsel süreçleri diyalektik anlamda yorumlayan Karl Marx da kalkınmaya ekonomik analizinde yer vermiştir. Ekonomik değişimlerin sosyal yapıları da dönüştürdüğünü düşünen Marx için; toplumsal değişimin yönünü belirleyen ekonomi dışarıdan müdahale ile değişmez, bir birikimin ürünü olarak gelişim gösterir. Dolayısıyla gelişme/kalkınma tarihsel süreç içerisinde yer alan basamaklardan biridir ve

¹⁴H.W. Arndt, "Economic Development: A Semantic History", *Economic Development and Cultural Change*, Vol. 29, No. 3 (Apr., 1981).

¹⁵Muhteşem Kaynak, "Kalkınma İktisadının Kilometre Taşları ve Teknoloji", *Yeni Dünya Düzeni ve Kalkınma Kongresi*, Ankara: Gazi Üniversitesi, 8-9 Mayıs 2003, s. 16. <http://www.muhtesemkaynak.com/34.pdf> (24.10.2016).

¹⁶ H.W. Arndt, s.458.

fiil olarak “geçişsiz” dir ¹⁷ . Marks tarih aşamalarında tüm toplumların aynı ekonomik aşamalardan -üretim biçimlerinden- geçeceğini görme eğilimindeydi. Tarihin belli aşamalarında bazı toplumların bir üst aşamaya geçip diğerlerinin geçmeyişi (örneğin Batı Avrupa’nın kapitalist aşamaya geçmesi ancak Çin, Hindistan, Mısır, Maya ve İnka Uygarlıkları gibi döneminin gelişmiş uygarlıklarının geçemeyişini); güçleri eşit olmayan toplumlar arasındaki üretim artikülasyonuna bağlamaktadır ¹⁸ . Artikülasyon ile kastedilen durum, gelişmiş ülkelerin üretim süreçlerini sömürgeleriyle eklemlendirmeleri böylece ülkelerin artık değerine el koyup gelişmeleridir. Sömürgeci yağma sayesinde biriken sermaye ile kapitalizmin temelleri atılmış, dahası kapitalizm sürecinde dahi yağma düzeni devam etmiştir ¹⁹ .

Kalkınmanın erken eserlerinden bir diğeri, Joseph A. Schumpeter’in 1911’ de yayımladığı “*Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung (Theory of Economic Development)*” adlı kitabıdır ²⁰ . Analizinde Marks’ın kalkınmadaki geçişsiz rolünü benimseyen Schumpeter de ekonomik kalkınmanın kendiliğinden gelişen bir süreç olduğunu belirtir. Ekonomik kalkınmanın bir kurgu değil, gerçekten var olan bir olgu olduğundan hareket eder. Tüm ekonomilerin resmi değışir, hatta dünyadaki değışimlerin hiçbirini ekonomi dışı (*non – economic*) değildir ²¹ . Buna göre tıpkı Marks’ın teorisinde olduğu gibi kalkınmanın / büyümenin oluşumu, toplumun kendi iç dinamiklerinden doğan tarihsel bir sürecin parçasıdır. Dışarıdan bir müdahale ile sağlanamaz. Kalkınmanın bu geçişsiz / pasif yorumları bizi gelişmişlik- azgelişmişlik çelişkesine götürür. Kalkınma doğal bir sürecin sonucu ise, azgelişmiş ülkeler neden gelişmiş ülkeleri yakalayamamaktadır? Yapısalcı (neo) Marksistlerin kalkınma konusundaki “Bağımlılık Teorileri” nin temeli; kalkınmanın çabalayarak aşılamayacağına dair algıdan beslenmektedir. Onlara göre az gelişmişlik gelişmiş ülkelerin eliyle yaratılmıştır. O halde, kalkınmanın yaratılması adına etken rol biçmek çözüm getirir mi?

¹⁷ Cengiz Yavilioğlu (a), “Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 2002, s. 61.

¹⁸ Peet ve Hartvick, s. 158-159.

¹⁹ Prabhat Patnaik, “Bir Kalkınma İktisatçısı Olarak Karl Marx”, Haki Pamuk (çev.), Fikret Şenses (Ed.), **Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma** içinde (13-30), 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 28.

²⁰ Joseph Alois Schumpeter, **The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle**, Redvers Opie (çev.), U.S.A: New Brunswick, 1934 (2008).

²¹ Ursula Backhaus, “Joseph Alois Schumpeter”, **The Theory of Economic Development** içinde (61-116), J. Backhaus (ed.), Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 2003, s. 63.

Kalkınmanın etken müdahale ile “geçişli” anlamda kullanımı 1920’lere dayanmaktadır. İngiliz Sömürge siyasetinin tarihsel anlamda yükseldiği dönemde, ekonomik kalkınma sürecine bilinçli bir müdahale söz konusudur. Ayrıca Marks yalnızca toplumun kalkınmasına vurgu yaparken, kalkınmanın geçişli anlamda kullanıldığı yeni trendde doğal kaynaklar kalkınmasından da söz edilmektedir ²². H.W. Arndt’ın aktarımıyla sömürgeci politikalarla ilgilenen Lord Milner, İngiliz Parlamentosu’na 1929’da sunduğu memorandumla “*İmparatorluğun ekonomik kaynaklarının en yüksek düzeyde geliştirilmesinin (kalkınmasının) her zamankinden daha gerekli*” ²³ olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda Milner’in kalkınmayı geçişli anlamda kullandığı çıkarımında bulunabiliriz. Parlamentoda sunulan bu konuşma kalkınmada müdahaleci anlayışın ilk tohumlarını atmıştır. Yine H.W. Arndt’a göre 1920’lerde Avrupa literatürüne giren kaynakların geliştirilmesi anlayışı aslında Avustralya ve Kanada literatürlerine 19. Yüzyılda girmişti. Bu bölgeler kalkınmak adına yerli kaynakların sömürgeci güçler lehine tamamen açılmasını savunurken, ardılları sömürge yönetimini devam ettirmek üzere kaynakların geliştirilmesine önem vermiştir ²⁴.

İkinci Dünya Savaşı’ndan önceki dönemde kalkınmanın literatürdeki kısıtlı kullanımına karşın pratikte kalkınma diyebileceğimiz bir planı uygulayan bir devlet vardı: Sovyetler Birliği. Sovyetler Birliği’nin uyguladığı planda kalkınma sanayileşme hamlesi ile eş değer 1920’li yıllarda başlatıldı ve dünyada ilk kez kalkınma planı olarak anılan “*Beş Yıllık Kalkınma Planı*” Stalin döneminde 1928 yılında uygulamaya konuldu ²⁵. Bu model, savaş sonrası dönemde yeni kurulan ülkeler için Batı modelinin yanında bir alternatif oldu. Kapitalizmin krize girdiği 1930’lu yıllarda, böyle bir alternatifin varlığı ve örnek teşkil etmesi daha sonra Soğuk Savaş döneminde Batı’nın kalkınmamış ülkeler sorununa fazlaca eğilmesinin nedenlerinden biri oldu. Nispeten olumlu sonuçlar elde etmiş Sovyet modelinin örnek oluşturabileceği kaygısı, teorik tartışmaları, devlet müdahalelerinin gerekliliği ile piyasa odaklı kalkınma modelleri düzlemine indirdi ²⁶.

²² Başkaya, s.22.

²³ Arndt, s. 460.

²⁴ a.g.e, s. 461.

²⁵ Türk Mühendisler ve Mimarlar Odası Birliği. “Ülke Örnekleri ile Kalkınma ve Sanayileşme Modelleri”, Sanayi Kongresi Oda Raporu, 2007, s.6. http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/403675579f61145_ek.pdf (29.10.2016).

²⁶ Ron Ayres, “Development”, Philip Arestis ve Malcolm Sawyer (Ed.), **The Elgar Companion to Radical Political Economy** içinde (81-86), England: Edward Elgar Publishing Limited, 1994, s. 81.

Batı'nın kapitalist düzenine ve Sovyetlerin sosyalist planlarına uymak istemeyen ülkeler ise kendilerine üçüncü bir yol arayıp bağlantısız bir hareket kurdular. Yine de tüm hareketlerin ve modellerin amacı ekonomik ilerlemeyi sağlamaktı. Bu ideal, devletlerin kalkınmaya bakışları için ortak bir çerçeve çizdi. Ekonomik ilerlemeyi sağlamak adına ister devlet müdahalesi uygulayan isterse serbest piyasaya inanan devletler, ekonomik büyümeyi temel veri olarak aldılar.

1947'de Birleşmiş Milletler (BM)' in iktisadi kalkınma için hükümetlerin nihai amacının “*tüm nüfusun refah seviyesini yükseltmek*” olduğunu duyurmasından itibaren kalkınma, kişi başına düşen gelir artışıyla eş anlamlı hale geldi ²⁷. Böylece ülkeler gelirlerini yüksek göstermek amacıyla ekonomik büyümeye ağırlık verdiler. Kalkınma iktisadi için milat olarak İkinci Dünya Savaşı'nın gösterilmesinin nedeni, 1940'ların sonu ve 1950'lerin başında; BM'nin yeni dünya düzeni için ortaya koyduğu formüllerin tüm dünyada teorilerin oluşmasına öncülük etmesidir. Kalkınma teorileri, büyüme odaklı kavramsal çerçevesini BM'nin refah kavramının ne olduğunu açıklaması sayesinde kurmuştur. Yine İkinci Dünya Savaşı'nın sonucu ile kalkınma iktisadının kuruluş nedeni haline gelen bir olgu da yeni kurulan uluslararası sistemde Bretton Woods Sistemi olarak bildiğimiz ortak bir ekonomik düzenin inşa edilmesi olarak görülebilir. Uluslararası ticareti canlandıran bu düzen, küresel bir bağ kurduğu için gelişmiş ülkelerin yanında gelişmemiş ülkeler de bağın önemli bir parçası olarak dikkat çekti ve bu ülkelerin kalkınma sorununa önem verildi.

Kalkınma genel olarak geri kalmış ülkelerin sorunu olarak algılanmaktadır. Bu nedenle kalkınmanın erken dönemde kavramsal olarak nasıl algılandığını incelemek, geri kalmış ülkelerin tam olarak hangi yolu izleyecekleri konusunda fikir edinmek adına önemlidir. Geri kalmış / az gelişmiş ülkeleri tanımlayabilmek için de gelişmiş ülkeler arasındaki ilişkiyi incelememiz gerekmektedir. Böylece ulaşılması gereken hedefin ne olması gerektiği konusunda kafamızda bir imaj oluşabilir ve kalkınma teorilerinin altında yatan mantığı anlayabiliriz.

2.2. Gelişmişlik - Az Gelişmişlik İkilemi

Varlık ile yokluk gibi, gelişmişlik ve az gelişmişlik de birbirleri olmadan tanımlanamazlar. Az gelişmişlik durumu aslında gelişmiş olmamakla tanımlanır. İkiliğin gelişmişlik tarafı ideal olanın göstergesi iken, ideal ölçütlere sahip olmayan

²⁷ Yavilioğlu (a), s. 62.

lkeler gelişmemiş tanımını alırlar. Az gelişmişliğin tanımlanmasındaki zorluk, kalkınmanın uzun dönemli bir devrim olması ile ilintilidir. Az gelişmiş, geri kalmış ya da gelişmemiş olarak nitelendirilen ülkeler; sosyal, kültürel, ekonomik anlamda belli ülkelerin gerisinde kalmış, içinde yaşayan insanlara gelişmiş ülkeler kadar imkanlar sağlayamamış, kalkınmamış ülkelerdir. H.W. Singer’ın ifadesi ile ekonomide “bir şey diğerine öncülük eder”. Az gelişmiş ülkelerde ise bir diğerine öncülük edecek başlangıç noktası yoktur ²⁸. Bu nedenle ekonomileri refaha, kültürel ve sosyal gelişime öncülük edemez.

Kalkınma ekonomisinin esas çalışma alanı olan bu ülkelerin her zaman için geride kalacağını düşünmek objektif olmayacaktır. “*Gelişmekte Olan*” lke kavramı karşılaştırmalı analiz için bir köprü olacak, kalkınmanın dinamik doğası adına daha uygun olacaktır. Az gelişmişlik durumu kalkınma kavramında olduğu gibi ilk önce ekonomik bağlamda değerlendirilmektedir. Bu nedenle gelişmişlik – az gelişmişlik ikileminin kökenini Sanayi Devrimi’ne götürmek yanlış olmayacaktır. Arthur Lewis, Hla Myint ve Celso Furtado’nun iktisat tarihi çalışmaları, bugün kalkınmış olan ülkelerin kalkınma öyküsünün Sanayi Devrimi ağı ile çakıştığını göstermiştir ²⁹. Devrim sonucunda hem üretim biçimleri hem de sosyal yaşantı köklü bir biçimde değişmiş, dünya tarihi açısından nadir ivmelerden biri yakalanmıştır. Hızlı ilerleme sonucu bir tarafta gelişmişlik üretilirken, diğer tarafta ekonomik büyüme yarışında geri kalan ülkeler ilerleyen ülkelerin oldukça gerisinde kalmışlardır. Celso Furtado’ya göre hem gelişmişlik hem de gelişmemişlik durumu sanayileşmiş ekonomilerin sanayileşmemiş bölgelere doğru genişlemesi ile oluşmuştur ³⁰. Bu bakış açısıyla İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra oluşturulan kalkınma yazınında büyüme temel hedefken, büyümeye ulaştıran yol sanayileşme olarak grlmştir.

Az gelişmiş ülkeler tarihsel süreçte fakir ülkeler, geride kalmış ekonomiler, uydu ekonomiler, nc Dünya lkeleri, gelişmekte olan ülkeler, gelişme yolundaki lkeler, Doğu lkeleri ve Güney lkeleri gibi farklı şekillerde anılmışlardır. Bu ülkelerin gelişmiş ülkelerle çeşitli yönlerden farklılıklarını vurgulamak kullanılan kelimelerin esas amacıdır. Sanayi Devrimi ile gelişen ülkelerin büyük bir çoğunluğunun Kuzey

²⁸H. W. Singer, “Economic Progress in Underdeveloped Countries”, **Social Research An International Quarterly**, Vol. 16, No. 1, The New School, March 1949, s.10.

²⁹Cengiz Yavilioğlu (b), “Geri Kalmışlık Olgusu ve Ekonomistik Kalkınma Teorileri”, **C.. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2002, s. 49-50.

³⁰Burtan Doğan, s. 52.

yarımkürede toplandığı görülmüştür. Henry Truman'ın ABD Başkanı seçildikten sonra 20 Ocak 1949'da yaptığı tarihi konuşmasında Güney yarımküresini “*kalkınmamış bölgeler*” olarak tanımlaması ile zengin kuzey – fakir güney ayrımı tartışma konusu olmaya başlamıştır. Başkanın konuşmasındaki en vurucu bölüm:

*“Dünya’da yaşayan insanların yarısından fazlası sefaletle yakın koşullarda yaşıyor. Yiyecekleri yetersiz. Onlar hastalıkların kurbanı. Ekonomik yaşamları ilkel ve durgun. Fakirlikleri bir handikap ve hem kendilerini hem de daha müreffeh bölgeleri tehdit etmekte. Tarihte ilk kez, insanlık, acı çeken bu insanları rahatlatacak bilgi ve yeteneğe sahip.”*³¹.

ifadesidir. Böylece az gelişmiş ülkelerin sorunu, gelişmiş ülkelere çözülmesi gereken bir sorun olarak algılanmaya başlanmıştır.

Az gelişmiş ülkeler için kullanılan bir başka tanımlama olan “*Üçüncü Dünya Ülkeleri*” 1990'lara kadar sömürge geçmişleri olan, Latin Amerika'dan Afrika'ya kadar geniş bir coğrafyada kalkınmamış olan ülkeler için kullanıldı. Kavramı ilk kez kullanan Fransız nüfus bilimci Alfred Sauvy, Fransız Devrimi sırasında oluşturulan “*tiers- état*” (third estate) ³² kavramından esinlendiğini belirtmiştir. Sauvy'ye göre görmezden gelinmiş, sömürülmüş ve küçümsenmiş Üçüncü Dünya; tiers – état gibi “bir şey” olmak istemektedirler ³³.

Üçüncü Dünya ülkelerinin sorununu anlayabilmek için öncelikle birinci ve ikinci dünyadan kastedilenin ne olduğunu anlamamız gerekmektedir. Birinci dünya kapitalist üretime geçmiş Batı'yı temsil ederken, ikinci dünya sosyalist üretime geçmiş ülkeleri temsil etmektedir. Üçüncü Dünya ise ne kapitalist üretime geçebilmiş ne de ideolojik olarak sosyalizmi benimsemiş ülkelerin; ekonomik ilerleme ve üretim modelinde yaşadığı çelişkilerin sonucu oluşmuş bir kavramsallaştırmadır. Eric Hobsbawm'a göre bu ülkelerin en büyük problemi olan nüfus patlaması, patlama sonucu oluşan nüfusun yarısından fazlasının on beş yaşının altında olması; doyurulması gereken boğazın artması anlamına gelmekteydi. Nüfusu son otuz yıl içerisinde ikiye

³¹ Harry S. Truman Library & Museum, “Truman's Inaugural Adress”, Washington DC, 20 Jan 1949. https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/50yr_archive/inaugural20jan1949.htm (25.01.2016).

³² Fransız Devrimi sırasında halkı tanımlamak için kullanılan terim. Halk her şeydir, politik anlamda ise hiçbir şeydir. Dileği “bir şey” olmaktır.

³³ “Rethinking the ‘third world’: Seeing the world differently”, The Economist, 10. 06. 2010, <http://www.economist.com/node/16329442> , (25.10.2016).

katlanan bir ülkede milli geliri paylaşmak büyük bir sorundu ³⁴. Bunun yanı sıra sömürgeciliğin tasfiyesi sürecinde siyasal boşluğa giren ülkeler askeri otoritelerce yönetilmeye başladılar. Kurulan yeni hükümetler bağımlılıklarından kurtulmak ve kalkınmak isterlerken Soğuk Savaş'ın bir parçası olmak istemiyorlardı. Böylece kendilerini bir gruplaşma içinde buldular. Aynı şekilde gelişmiş ülkeler de kendilerinden belirgin bir biçimde farklı olan bu ülkeleri aynı grupta tanımladılar. Böylelikle Üçüncü Dünya terimi iki taraflı biçimde kabullenildi. Üçüncü Dünya ülkelerinin az gelişmişliği sorunu kalkınma literatüründe önemli bir ağırlığı olan -ileride bahsedilecek- yapısalcı teorilerin ve bağımlılık okulunun oluşumuna esin kaynağı oldu.

Az gelişmiş olarak tanımladığımız ülkelerin farklı isimlendirmelerine ve tanımlamanın zor olmasına karşın, anlaşılır bir sınıflandırma adına Simon Kuznets tarafından üç temel kriter ortaya atılmıştır. Buna göre az gelişmiş ülkeler uluslararası gelişme farklılıklarına, ekonomik kaynaklarının durumuna göre ve toplumsal ve bireysel temel ihtiyaçların karşılanmasına göre tanımlanmakta ve ölçülmektedir ³⁵. Bu ölçümlerin maddi boyutu Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) miktarı ve kişi başına düşen oranı iken maddi olmayan boyutu, insanca yaşamak adına kişilere sunulan hizmetlerdir. Kriterler sonucu ülkelerin kalkınma sürecindeki gerçek konumu ve durumunun belirlenmesi, sorunların çözümü adına atılan en büyük adımdır. Ancak bu kriterlerin her zaman objektif sonuçları olacağını düşünmemek gerekir. Özellikle GSMH oranı suni olarak yüksek gösterilmesi kolay bir kriterken, yüksek olduğu zamanlarda da dengeli bir biçimde dağılıp dağılmadığı tartışma konusudur.

Az gelişmiş ülkelerin ortak özelliklerini on madde ile özetleyen Micheal P. Todara ve Stephen C. Smith'e göre, az gelişmiş ülkeleri gelişmiş ülkelerle karşılaştırdığımızda;

“Düşük seviyede geçim düzeyi ve iş verimi, insan kaynağının ktlığı, yüksek derecede eşitsizlik ve mutlak yoksulluk, nüfus artış oranının yüksekliği, büyük sosyal ayrışma, kırsal nüfusun genişliği -ancak kırdan kente göçün hızlığı-, düşük seviyede sanayileşme, elverişsiz coğrafya, gelişmemiş mali ve diğer piyasalar, koloni döneminden kalmış kurumlarda oylanmakla birlikte genelde dışa bağımlılık.” ³⁶

³⁴ Eric Hobsbawm, **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırıklar Çağı**, Yavuz Alogan (çev.), 7. Basım, İstanbul: Everest Yayınları, 2013, s. 467- 468.

³⁵ Taban ve Kar, s. 10.

³⁶ Micheal P. Todara ve Stephen C. Smith, **Economic Development**, 11'th Edition, Boston: Addison Wesley, 2012, s. 38.

özellikleri dikkat çekmektedir. Ayrıca bahsedilen ekonomik göstergelerin yanı sıra sosyal ve siyasal alanlarda da gelişmiş ülkelerden belirgin bir farklılık söz konusudur. Bu ekonomik özelliklerin bir sonucu olarak halkın siyasal katılımının düşük olduğu anti- demokratik bir yönetim ve düşük okur- yazarlık oranı ³⁷ az gelişmiş ülkelerin yapısal bir özelliği olarak dikkat çekmektedir.

Karşılaşılan güçlükler az gelişmiş ülkelerin politik önceliklerini kalkınmaya yöneltmelerine sebep olmuştur. Kalkınmanın altın çağı olarak adlandırılan 1950'ler boyunca az gelişmişliğin algılanışına göre farklı tezler oluşturulmuştur. Az gelişmiş ülkelerin geri kalmışlığına ilişkin olarak oluşturulan yapısalcı teoriler, 1960'ların sonundan itibaren 1970'ler boyunca yerini bağımlılık teorilerine bırakmıştır. Bu teorilerin ana fikri, az gelişmiş ülkelerin ortaya çıkmalarında gelişmiş ülkelerin sorumlu olduğudur ³⁸. Geleneksel iktisada dayalı olarak oluşturulan tezlerde ise az gelişmiş ülkelerin mevcut durumlarından gelişmiş ülkeler sorumlu tutulmamış; gelişmiş ülkelerin desteğiyle kalkınacakları ileri sürülmüştür.

Gelişmiş ülkelere oranla farklılıkları ve eksiklikleri -genel olarak- aynı olan az gelişmiş ülkelerin birbirleri arasında eşit bir görünüme sahip değillerdir. Az gelişmiş ülkeler arasında siyasal ve yapısal olarak farklılıkları mevcuttur. Bu nedenle farklı stratejiler kullanarak gelişmiş ülkelerle aralarındaki belirgin makası kapatmaya çalışmışlardır. Stratejilerin ortak hedefi büyüme olduğu için kalkınma yazını uzunca süre büyüme ile eş anlamlı kullanılmıştır. Bu nedenle kalkınma – büyüme ilişkisini ve farklarını incelemek önem arz etmektedir.

2.3. Kalkınma – Ekonomik Büyüme İlişkisi

Ekonomik büyüme; bir ülkede veya bölgede üretim araçlarındaki ve ürünlerdeki artış sayesinde kişi başına düşen reel gelirin artması durumudur. Büyümenin miktarı, genellikle bir yıllık dönemde üretim kapasitesinde veya Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (*Gross Domestic Product – GDP*) ve Gayrisafi Milli Hasıla'daki (*Gross National Income – GNI*) artışla hesaplanmakta ve makroekonomik açıdan arzın artışı ile ilişkilendirilmektedir. Büyümenin amacı ve büyüme teorilerinin konusu, ekonomiyi tam istihdama getirmek ve böylece milli gelirden maksimum faydayı sağlamaktır. Eksik istihdam durumundaki milli gelirden; potansiyel milli gelir ile fiili milli gelir arasındaki

³⁷ Özlük, s. 581.

³⁸Robert Gilpin, **Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası**, Murat Duran vd. (çev.), 3. Baskı, Ankara: Kripto Yayınları, 2015, s. 331- 332.

fark, refah kaybı olarak değerlendirilmektedir ³⁹ . Tam istihdam durumunda kayıpların olmayacağı var sayıldığı için ekonomik büyümenin hedefi uzun dönemde üretim kapasitesini arttırmaktır. Üretim kapasitesinin artması tüketiciye ulaşan mal ve hizmetlerin artışını sağlayacağı ve istihdamı arttıracığı için refah artışına yol açar ⁴⁰ . Kısaca büyüme nicel bir değişimin ifadesidir.

Kalkınma büyümeden daha geniş kapsamlı bir kavram olup, çok boyutlu bir olgudur. Uzun dönemli bir süreç olan kalkınma; ekonomik anlamda kurumsal değişimleri, sosyal ve kültürel anlamda değişimi ve yenileşmeyi sembolize eder. Kalkınmanın kavramsal gelişimi bölümünde açıkladığımız üzere; kalkınma öncül literatürde ekonomik büyüme ile ilişkilendirilmekte, kalkınmışlık büyüme ile eş tutulmaktadır. Bu anlayış eksiklerine rağmen tutarlı bir yaklaşımdır çünkü kalkınmanın işaret ettiği süreçlere ekonomik büyüme sayesinde ulaşılabilir. Refahın artırılması, gelir dağılımının dengeli bir oran izlemesi ekonominin büyümesi sayesinde olabilir. Yani büyüme kalkınmayla eş anlamlı değildir ancak Mahfi Eğilmez'in işaret ettiği gibi “*sine qua non*” (*olmazsa olmaz*) şartlardan biridir ⁴¹ . Yoksullukla mücadele olarak da adlandırabileceğimiz bu olgu, yerel anlamda halkın yaşam kalitesini yükseltirken, küresel anlamda ülkeler arası rekabette “denkliğin” göstergesi niteliğindedir.

Geleneksel anlamda kalkınma ve büyümenin ilişkilendirilmesi; kalkınmanın, kişi başı gelirdeki artışı ulusun üretim kapasitesindeki artışını genişletebilecek seviyede sürdürülebilir bir şekilde sağlayan ve büyüme hızını nüfus artış hızından daha hızlı gerçekleştirebilen bir araç anlamında kullanılmasından ileri gelmektedir ⁴² . Burada kalkınmaya yüklenen anlama baktığımızda kendisine oyun kurucu bir rol atfedildiğini fark etmekteyiz. Bu nedenle kalkınma daha çok gelişmekte olan ekonomilerle ilgili bir alandır. Büyüme ise hem gelişmiş hem gelişmekte olan ülkeleri ilgilendirir. Gelişmiş ülkelerde büyüme konusu ekonomik sirkülasyonun devamlılığının göstergesi iken az gelişmiş ülkelerde kalkınma ile neden ve sonuç ilişkisi içerisinde. Büyümeyi sağlayan kalkınma; toplumda ve kurumlarda yapısal değişmeyi içerir.

Özetle, kalkınma ve büyüme arasında iç içine geçmiş, kompleks bir ilişki vardır. Büyümenin kalkınma ile eş anlamlı kullanılageldiği Ortodoks dönemde, örneğin

³⁹ Zeynel Dinler, **İktisada Giriş**, 16. Basım, Bursa: Ekin Yayın Dağıtım, 2011, s. 609.

⁴⁰ Yavilioğlu, s. 65.

⁴¹ Mahfi Eğilmez, “Büyüme Başka Şey Gelişme Başka”, **Kendime Yazılar**, 07. 09. 2012, <http://www.mahfiegilmez.com/2012/09/buyume-baska-sey-gelisme-baska.html> , (28.10.2016).

⁴² Todara ve Smith, s.14.

W.W. Rostow'un 1959'da yayımladığı "*The Stages of Economic Growth (Ekonomik Büyümenin Aşamaları)*"⁴³ makalesini yayımladığı tarihte bu ilişkide büyüme tarafı ağır basmakta, kalkınmanın ön koşulu olarak sermaye birikimine dayalı büyüme modelleri ön plana çıkmaktaydı. Toplumların kalkış aşaması (*take off*), ekonomik tarihin ayrılmaz bir parçası olarak görülmekte ve büyümeye yönelik tüm politikalar kalkınma olarak anılmaktaydı. Kitaplaşan ve temel büyüme teorilerden biri haline gelen Rostow'un yaklaşımı, az gelişmiş ülkelerin batılı ülkeleri örnek alarak büyümeleri ve bunun sonucunda kalkınmaları anlayışının temelini oluşturmuştur. Onun tarihsel aşamalar teorisini ayırıcı kılan nokta; komünist tarihsel materyalizmin aksine, her toplumun aynı aşamalardan doğal olarak geçeceğini tahayyül etmemesi, o aşamaya gelebilmek için belli müdahalelerin gerekliliğini ortaya koymasıdır. Bu nedenle kalkış aşamasından önce geleneksel toplumun harekete geçmesi için gerekli olan hazırlık aşaması da kalkış aşaması kadar irdelenmiştir. Ona göre, geleneksel toplumun modern dünyaya ait gelişmelerden faydalanması için zamana ihtiyaç vardır. Bu zaman zarfında ticaret yoluyla ya da daha gelişmiş ülkelerin dışarıdan etkileriyle meydana gelen bilgi transferi sayesinde, geleneksel toplumlara iktisadi gelişmenin yararlı ve aynı zamanda gerekli olduğu fikri aşılanmış ve böylece gelişme için gerekli olan fikri zemin yaratılmıştır. Bu aşamadan sonra gerek siyasi etkiler gerek modern iktisadi eğitimler gerekse sermayedarın girişim için daha istekli olması yoluyla iktisadi gelişim ortamı yaratılmış ve kalkış aşamasına geçilmiştir⁴⁴.

Kalkınmanın insan odaklı olmaya başladığı ve yoksullukla mücadelenin uluslararası bir norm haline geldiği dönemde kalkınmanın özgün anlamı ön plana çıktı ve kalkınma büyümeyi kapsayacak evrensel bir küme haline geldi. Kalkınma az gelişmiş ülkelerin bir sorunu olmaktan çıkıp küresel bir gündem haline geldi ve ne kadar büyürse büyüsün belli kriterleri sağlamayan ülkeler -eğitim, sağlık, cinsiyet eşitliği gibi- kalkınmış ülkeler kapsamına girmemeye başladılar. Post kalkınma dönemi olarak tanımlayabileceğimiz bu dönemi, kalkınmanın ekonomi disiplininin sınırları ekonomiyi politik disiplinine girişi olarak okumak mümkündür. Bir diğer deyişle, tarihsel süreçte salt devletin sayısal verileri üzerinden değerlendirilmeye çalışılan gelişmişlik

⁴³W.W. Rostow (a), "The Stages of Economic Growth", **The Economic History Review**, Second Series, Vol. XII, No. I, 1959.

⁴⁴Walt Whitman Rostow (b), **İktisadi Gelişimin Merhaleleri "Komünist Olmayan Bir Manifesto"**, Erol Güngör (çev.), İstanbul: Ötüken Yayınları, 1999, s. 17-18.

düzeyi; verilerin yorumlanması ve insan unsuruna faydasının değerlendirilmesi sonucu büyüme politikalarından özerkliğini kazanmıştır.

Büyümenin göstergesi olan milli gelir büyümesi bir ortalamanın ifadesi olduğu ve insanların refah durumlarını ortaya koyamadığı için artık büyüme ve kalkınma konuları politika yapıcılarının gündemine ayrı ayrı oturmaktadır. Amartya Sen'in kalkınma konusunun merkezine koyduğu "özgürlük" kavramı ile birlikte politika yapıcılarının üstüne, insanların reel olarak elde edebilecekleri hakları verme vazifesi yüklenmiştir. İktisadi özgürlükler ve siyasal özgürlükler birbirleriyle karşılıklı bağımlı bir ilişki içerisindedir. İktisadi özgürlüğe sahip olmak için eğitim sağlık gibi hizmetlerin verilmesi gereklidir böylece iktisadi özgürlüğe sahip bireylerin siyaset sürecine katılımı artacaktır. Aynı şekilde hizmetler sonucu oluşan imkanlar ile üretime katılma, ticaret gibi faaliyetler artacak, kişiler kendi refahlarının yanı sıra kamusal kaynakların da gelişmesine yardımcı olacaktır ⁴⁵. Farklı türden özgürlüklerin birbirini güçlendirdiği bu düzen, modern devletin kalkınmasının göstergelerindendir.

Kalkınma ve büyüme birbirlerini etkileyen süreçlerdir ancak birbirlerine bağımlı değildirler. Büyüme, kalkınma olmadan gerçekleşebilir aynı şekilde kalkınma gerçekleşirken büyüme oranı düşük seviyede olabilir. Ancak bunların birlikte gerçekleşmesi ideal olanıdır. Kalkınma olmaksızın gerçekleşen büyüme süreci bir süre sonra sistemi çürütecektir. Az gelişmişliğin nedenlerini tespit etmeden gerçekleşen büyüme de işlevsiz olacaktır. Kalkınma kuramlarının incelenmesi, bu ikilinin ilişkisini doğru değerlendirmeyi sağlayacaktır.

2.4. Kalkınma Kuramları

Kalkınma kuramları ya da teorilerini sistemli bir biçimde kategorilere ayırmak meşakkatli bir çabadır. Öncelikle farklı ülkelerin farklı ihtiyaçlarını göz önüne aldığımızda her ülkenin farklı bir kalkınma deneyimi olduğunu görülmektedir. Diğer bir sorun ise, kuramları tarihsel süreçte sınıflandırdığımızda, aynı tarih aralığına düşen teorilerin ayrı modeller üzerinde inşa edilmesidir. Modeli farklı olan teorileri genellerken, aynı hedefe giden farklı yolların göz ardı edilmesi sorunu oluşmaktadır. Bu sorunu çözmek adına kalkınma teorileri ve kalkınma stratejileri literatürde ayrı ayrı incelenebilmektedir. Bu bölümde ise teorilerin pratikteki karşılıklarına değinmek adına, stratejilerden teorilerle birlikte bahsedilecek, kalkınma teorileri dört ana madde altında

⁴⁵ Amartya Sen, **Özgürlükle Kalkınma**, Yavuz Alogan (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004, s.26.

sınıflandırılacaktır. Sınıflandırmada kronolojik bir sıralamadan ziyade, algılama biçimleri irdelenecektir. Her bir az gelişmişlik tanımı için ayrı bir kalkınma ideası olduğunu belirtmek abartı olmayacaktır. Dolayısıyla inceleme esnasında ihmal edilen teoriler olabilecektir. Analizimizde önemli olan nokta, kalkınma düşüncesinin geçmişten çağırılması ve günümüzdeki bağlamına oturtulmasıdır.

Öncül kalkınma teorileri, kaynağını modernizmden alan klasik iktisat teorilerinden türemiştir. Bu nedenle kalkınma teorilerinin büyük bir bölümü kalkınmaya teknik anlamda bakan, kalkınmanın düz bir çizgi doğrultusunda ilerlediğini savunan ve büyüme ile kalkınmayı eş anlamlı tutan teorilerdir. “*Büyüme Odaklı Teoriler*” olarak adlandıracağımız bu teorilerde, az gelişmiş ülkelerin büyümeleri için yol gösterici yöntemlerin geliştirilmesi söz konusuydu ve büyümenin yanı sıra planlama ve yatırımlar da teorilerin temel direkleri idi ⁴⁶. Bu teorilerin handikaplarından biri, az gelişmişlik sorununu çözmeye odaklanırken az gelişmişliğin nedenlerini sorgulamamaktır. Diğerleri ise büyümede izlenecek yöntem üzerine bir konsensüs oluşturulamamasıdır. Büyüme odaklı teoriler; az gelişmişliğin kaçınılmaz, kendini üreten bir süreç olduğunu savunan “*Kısır Döngü Tezi*” nin cevabı niteliğindedir.

Üçüncü dünyanın az gelişmişliğinin sorumlusu olarak gelişmiş ekonomileri gören yapısalcı tezler ise “*Bağımlılık Teorilerini*” oluşturmuştur. Bağımlılık ekolü oluşturduğu Marksist çerçeve ile geleneksel iktisada dayalı teorilerin göz ardı ettiği sömürülen sınıflara vurgu yapmaktadır. Son olarak insani gelişme kavramı ile birlikte küresel yönetişimin konusu haline gelen “*Post Kalkınma*” dönemine değinilecektir. İnsani gelişme kavramı ve kalkınmada yeni yaklaşımlar; ufkumuzu ekonomi biliminden dışarılara açacak ve daha geniş bir analiz çerçevesi kurmamızı sağlayacaktır.

Küreselleşme ve küresel ekonomik bağımlılığın seviyesi arttıkça, kalkınma az gelişmiş ülkelerin bir sorunu olmaktan çıkıp küresel bir gündem haline gelmiştir. Özellikle Doğu Asya mucizesi olarak adlandırılan başarılı kalkınma tecrübelerinde görüldüğü üzere; uzun dönemde devletin ulusal çıkara dayalı yatırımlarla formüle ettiği devlet- piyasa sinerjisi, kalkınma anlayışında olağanüstü olarak adlandırılan yeni bir pencere açmıştır ⁴⁷. Açılan her yeni pencere, kalkınmanın kavramsal değişiminin pratikte yansımaları anlayabilmek adına yeni bir tartışma zemini oluşturmaktadır. Bu

⁴⁶ Başkaya, s. 47.

⁴⁷ Ziya Öniş, “The Logic of Developmental State (Review Article)”, **Comparative Politics**, Vol. 24, No. 1,(Oct. 1991), s. 110.

bağlamda kalkınma kuramlarının tarihi, “*norm hayat döngüsü (norm life cycle)*”⁴⁸ bağlamındaki kalkınmanın uluslararası bir norm haline geldiğini göstermektedir. Kuramlar iç politikada uygulanırken ona paralel giden tarihsel süreçte dış politika davranışlarını gözlemleyebilmek ve post kalkınma dediğimiz süreci doğru okumak adına, kalkınmanın oturmuş bir davranış kalıbı olduğunu algılamak önem arz etmektedir.

Kalkınma ideolojisinin uluslararası düzeyde fark edilirliliğini sağlayan Bağlantısızlar Hareketi’nin Bandung Konferansı’nda bir araya gelişleriyle başlayan süreç, konunun Birleşmiş Milletler’e taşınmasına ön ayak olmuştur. Harekete dahil üçüncü dünya ülkelerinin “yeni” uluslararası düzende kendine yer edinme çabaları, kalkınmanın bir değer olarak uluslararası toplumun belleğine yerleşmesine neden olmuş ve böylece kalkınma bir pratik olarak bilim insanlarının uğraşı olmanın yanı sıra siyasal iradelerin de konularından biri haline gelmiştir. Günümüzde dünya ekonomisinin temsilcisi durumundaki G-20’nin kalkınma gündemi oluşturması ve sürdürülebilir ekonomik büyüme için kalkınma konusunda iş birliğini ön görmesi, kavramın bir norm olarak yerleştiğine dair kanıtlardan biridir. Yine Birleşmiş Milletler’in kalkınma kriterleri ve günümüzde geldiği nokta norm oluşumunu anlamamız için önemli bir veridir.

2.4. 1. Kısır Döngü Tezi

“*Bir ülke yoksul olduğu için yoksuldur.*” Kısaca bu alıntıyla tanımlayabileceğimiz Kısır Döngü Tezi, az gelişmişliğin nedenini kaynak yetersizliğine bağlamaktadır. Kaynakları yetersiz bir ülkede yatırım olmayacağı için büyüme ve kalkınmanın gerçekleşebileceğine ihtimal verilmemektedir. Ragnar Nurkse’nin 1952’de yayımladığı ünlü makalesi “*Some International Aspects of the Problem of Economic Development (Ekonomik Kalkınmanın Bazı Uluslararası Görünümleri)*”⁴⁹’nde belirttiği gibi, yoksullukta kendini yeniden üreten bir süreç vardır. Nurkse’e göre, dengeli

⁴⁸ Terim; Martha Fienmore ve Kathryn Sikking tarafından “International Norm Dynamics and Political Change” makalesinde ortaya atılmıştır. Normların oluşumunun üç yönü vardır; kaynağı (*origin*), etki mekanizması ve hangi şartlar altında hangi normun dünya politikasına etki ettiği meselesi. Bu bağlamda normların bir hayat döngüsü (*life cycle*) vardır. Normlar öncelikle “belirir”ler. Ortaya çıktıkları andan itibaren geçen süreçte normun varlığı konusunda bir taşıma noktası (*tipping point*) olur ve böylece normlar tanınırlar ve uluslararası hale gelirler.

⁴⁹ Ragnar Nurkse, “Some International Aspects of the Problem of Economic Development”, **The American Economic Review**, Vol. 42, No. 2.

büyümenin nosyonu Say Yasası'ndan gelmektedir. "Her arz kendini talebini yaratır." cümlesi ile özetlenebilecek Say Yasası'na Nurkse bir ekleme yapmaktadır: gerekli müdahaleler yapılmazsa ya da yanlış hesaplamalar olursa, arzın talep yaratması zordur⁵⁰. Bu nedenle müdahale gereklidir. Müdahaleler ile sağlanacak dengeli büyüme, yoksulluğu azaltacaktır.

Yoksulluk döngüsü hem arz hem de talep yönünden çözümlenirken başlangıç noktasını düşük gelir olarak alınmaktadır. Buna göre;

"Arz yönünden yoksulluğun kısır döngüsü şu şekilde çalışmaktadır:

Düşük Gelir → Düşük Tasarruf → Düşük Yatırım → Düşük Verimlilik → Düşük Gelir" şeklindedir.

Talep yönünden yoksulluğun kısır döngüsü ise şu şekilde çalışmaktadır;

Düşük Gelir → Düşük Talep → Pazarın Darlığı → Düşük Yatırım İsteği → Düşük Verimlilik → Düşük Üretim → Düşük Gelir⁵¹."

Başlangıç noktası ile bitiş noktasının her seferinde aynı olması, içinden çıkılmaz bir denklem yaratmaktadır. Genel ekonomik durumun durgunluğu, iç piyasada müteşebbislerin isteksiz olmasına neden olurken; düşük gelir düzeyi zaten yatırım yapacak sermayeyi biriktirmeyi zorlaştırmaktadır. Bu durumda yatırımları yapacak olan devlettir. Fakat burada da karşımıza çıkan sorun, vatandaşları yoksul olan bir devletin vergi gelirinin düşük olmasıdır. Az gelişmiş ülkelerde devletin tasarrufları da düşük olacağı için bahsedilen yatırımlar devlet eliyle gerçekleştirilemez. Bu zincirin halkasını kırmak için, çözüm olarak dışarıdan yardım almak örneğin ülkeye yabancı sermaye çekmek, dış yardımlar talep etmek ya da borçlanmak elzemdir⁵². Bahsi geçen yardımları, borçları alma konusunda da Bretton Woods kurumları devreye girmektedir. Bu noktada teze getirilen eleştiri, asıl amacın gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkeler üzerinde tahakküm kurmak istediği yönündedir. Ayrıca, sıralamada kullanılan değişkenlerin sadece kendinden önceki değişken tarafından etkilendiğini var saymak tek yönlü ve eksik bir analizdir⁵³.

⁵⁰ Nurkse, s. 572.

⁵¹ Taban ve Kar, s. 49.

⁵² Başkaya, s.52.

⁵³ Taban ve Kar, s. 49.

2.4.2. Büyüme Odaklı Teoriler

Geleneksel ya da modernist olarak adlandırabileceğimiz büyüme teorilerini; ana akım iktisat teorileri olan Klasik, Neoklasik ve Keynesyen teorilerden harmanlanan modeller dizisi olarak tanımlayabiliriz. İktisadi anlamda bu teorilerin modernleşmesi, İkinci Dünya Savaşı sonrası konjonktürde oluşan kurumsallaşma çabalarıyla ilgilidir ⁵⁴. Kalkınma iktisadının ilk yıllarında yani İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemden Bretton Woods sisteminin bitimine kadar olan dönemde akademisyenler, özellikle sanayileşme ve üretim faktörlerinin geliştirilmesine dair teoriler oluştururken neoklasik paradigmadan yararlanmışlardır. Ne var ki bu hamleleri gerçekleştirirken devlete müdahaleci bir rol yüklenmesini Keynesyen etkilenme olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır. Keynes, bir kalkınma teorisyeni olarak anılmasa da müdahale fikrinin zihinlerdeki negatif etkisini kaldıran bir öncü olması bakımından kalkınma literatürüne katkıda bulunmuştur. Büyük Buhran ile başlayan süreçte, savaşlarla birlikte 1939- 1945 arasındaki uluslararası ekonomik sistemin çöküşünün meydana getirdiği sarsıntı kalkınma ekonomisi adına bir katalizör görevi görmüştür. Bu dönem itibariyle kolonyal iktisadın yerini kalkınmaya dayalı iktisat almıştır ⁵⁵.

Arthur Lewis'in 1944'te deklare ettiği "makası daraltmak" için hızlı ekonomik kalkınma, zengin ve fakir ülkeler arasındaki farkın kişi başı gelir artışı ile azalacağını ön görmekteydi. Böylece post-savaş döneminde ekonomik kalkınma büyüme ile eş anlamlı oldu ⁵⁶. Büyüme odaklı teoriler olarak adlandırdığımız dönemde Arthur Lewis'in deyimiyle az gelişmişlik sorununun çözümü; üst seviyede yeni bir dengeye ulaşmaktan ibaretti. Ona göre bu dengeye ulaşmanın yolu da büyük ölçüde dış finansmana dayalı kapsamlı bir yatırım süreci başlatmaktan geçmekteydi. Yatırım süreci başarıyla tamamlandığında "*uydu yörüngeye yerleşmiş*" ⁵⁷ olacaktı. Böylece, az gelişmiş dünyanın gelişmiş dünyayla eklemlenmiş bir biçimde uluslararası ticaretin öznesi haline geleceği kalkınma sürecinin hedefi modern dünya gibi sanayileşmek oldu. Yapısal Değişim Modeli olarak da adlandırılan bu teorinin temel noktası, ekonomik döngüye müdahale sonucu büyümenin sağlanmasıdır. Yatırım sürecinin büyüme modelleri üzerindeki etkisini analiz etmek adına, dengeli ve dengesiz büyüme modelleri ortaya atıldı.

⁵⁴ Özlük, s. 583.

⁵⁵ Burtan Doğan, s. 52.

⁵⁶ Arndt, s. 465.

⁵⁷ Başkaya, s. 57.

Dengeli kalkınma modeli, tüm sektörler arasında eşit bir büyüme sürecini hedeflemektedir. Dengesiz kalkınma modeli içinse “pragmatik” bir yaklaşımla, hedef belirlemek ve nokta atışı yaparak belli sektörlerde kalkınmak diyebiliriz. Dengeli kalkınma modeli Friedrich List tarafından ortaya atılmış; Ragnar Nurkse, Arthur Lewis gibi yapısalcı iktisatçıların teorilerinde gelişmiştir. Nurkse, kısır döngüden kurtulmak adına tarım ve sanayi sektörlerinin birbirlerini destekleyecek şekilde birlikte gelişmelerini savunmaktadır. Tek bir alana verilen ağırlık, ileriki dönemlerde sorunlar yaratacaktır. Örneğin sanayi sektörüne tarım sektöründen daha çok önem verildiğinde, tarımdan elde edilecek ham maddelere ulaşımın sektöre uğraması söz konusu olabilecektir ⁵⁸. Yani dengeli kalkınma modeline göre değişik sektörlerde yapılan yatırımlar birbirlerini besler. Dengesiz kalkınma modelini savunan Albert Hirschman ise teorisinde, tüm sektörlerde yatırım yapılacak yeterli sermayenin olmadığından bahsetmektedir. Bu nedenle eldeki sermaye dikkatli kullanılarak belirli sektörlerde yatırım yapılmalıdır ⁵⁹.

Dengeli büyüme modelinin en önemli ayağı “büyük itiş (*big push*)” yaklaşımıdır. Paul Rosenstein – Rodan’ın 1943’de yayımladığı; “Doğu ve Güney Doğu Avrupa’nın Sanayileşme Sorunları (*Problems of Industrialisation of Eastern and South – Eastern Europe*)” makalesi, ele aldığı Avrupa’nın geri kalmış bölgelerine ilişkin tespitlerinde, bu bölgelerin pazar yönünden kalkınma gerçekleştirebilecek büyüklüğe sahip olmadığını ortaya koymuştur. Devamında, 1957 yılında yayımladığı “Büyük İtiş Teorisi Üzerine Notlar (Notes on The Theory of the Big Push)” da büyük itiş kavramını ortaya atmış ve az gelişmiş ekonomilerin sıçraması için küçük çaplı yatırımlar yerine bütün sektörlerde ve aynı anda yapılacak büyük yatırımların yapılması gerektiğini ortaya koymuştur ⁶⁰.

Büyüme modellerini özetledikten sonra, önemli büyüme teorilerinden bahsedecek olursak “*Yatırımlar büyümenin motorudur.*” anlayışının temsilci Harrod – Domar Modeli’nden bahsetmemiz gerekir. Kalkınma politikalarının oluşturulmasına esin kaynağı olan bu model aslında basit, tek sektörlü bir analitik çerçeve içermektedir. Kısaca, bir ekonominin büyümesini yatırımlara yatırımların miktarını ise tasarruf

⁵⁸ Mine Yılmaz, “İnsani Kalkınma Politikaları ve Türkiye Üzerine Bir Deneme”, (Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), s. 45.

⁵⁹ Taban ve Kar, s. 73.

⁶⁰ Sena Palabıyık, “Geleneksel ve Yeni Kalkınma Kuramlarının Analizi: Türkiye Örneği”, (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s. 46.

miktarına bağlayan modelde; tamamıyla toplulaştırılmış bir üretime dayanan yatırımı bir faktör olarak aldığı için dolaylı olarak altyapı ve sanayiye vurgu yapmaktadır ⁶¹. Tek tipleştirici sanayileşme modellerinde genel eğilim tarım sektöründense modern sektör aracılığıyla sermayenin oluşturulması ve döndürülmesi olmuştur.

Ekonomik büyüme teorilerinin belki de en kapsamlısı Walt W. Rostow'un tarihsel büyüme aşamalarını antikomünist bir yöntemle açıkladığı "*Ekonomik Büyümenin Aşamaları (The Stages of Economic Growth)*" eseridir. Rostow, toplumların az gelişmişlikten gelişmişliğe geçiş sürecini beş aşamada özetlemektedir: Geleneksel Toplum, Kalkış Öncesi Toplum (Kalkışa Hazırlık Süreci / pre- take off), Kalkış Aşaması (take off), Olgunluğa Erişmiş Toplum ve nihayetinde Kitle Tüketim Çağı. Toplum aşamalarını özetlemek gerekirse; geleneksel toplum Rostow'un ifadesiyle "Newton Öncesi" çağı ifade eder. Bilim ve tekniğin gelişmediği tarıma dayalı toplumdan, sanayileşmeye geçiş sürecine geçişin başladığı kalkış öncesi aşamada yatırımlar teknik altyapıya yönelik olur. Kalkış aşamasındaki toplum ise büyümeye, kendi ayakları üstünde durmaya başlamıştır. Bu dönem 20- 30 yıllık bir süreyi ifade eder. Olgunluk aşaması ise kaynakların modern yatırımlara aktarıldığı 60 yıllık bir süreci ifade eder. Nihai hedef olan kitle tüketim çağında ise bilgi toplumu olarak da anılan, refah içindeki bir toplum söz konusudur ⁶². Gelişmiş ülkeler kalkış aşamasını geçtikleri için kendi kendilerine sürdürülebilir büyüme sağlayabilirler. Gelişmemiş ülkeler ise hala geleneksel toplum veya hazırlık aşamasında oldukları için gelişmiş ülkelerin kurallarını takip ederler ⁶³.

Rostow'un analizini Marks'tan farklı kılan nokta, toplum aşamalarında ekonomik ilişkilerden veya devrim güdüsüne bir önem atfetmemesidir. Ona göre büyüme aşamalarında insan faktörü bir maksimizasyon aracı değil; bir dengeleme aracı olarak genellikle insanın bağımsızlığıyla çelişebilen bir dengeleme mekanizmasıdır. İnsanlar salt ekonomik güç yerine ulusal güce, sosyal ve kültürel deneyimlere ve yerelliğe önem verirler ⁶⁴. Bu nedenle gelişmiş ülkeleri örnek almak, sömürülme düşüncesinden daha baskın bir ideal olarak karşımıza çıkmaktadır. Az gelişmiş

⁶¹Erik Thorbecke, "Kalkınma Doktrinin Evrimi, 1950-2005", Haki Pamuk (çev.), Fikret Şenses (Ed.), **Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma** içinde (123-175), 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s.128.

⁶²Anadolu Üniversitesi, **İktisadi Kalkınma ve Büyüme**, Açıköğretim Fakültesi Yayını, s. 34-35.

⁶³Todara ve Smith, s. 111.

⁶⁴Rostow (b), s.15.

toplumların gelişmiş ülkeleri taklit etmesi, ilerlemenin sağlanması için iç ve dış sermaye ile durmaksızın yatırım yapılması büyüme modellerinin genel karakteristiğidir.

2.4.3. Bağımlılık Teorileri

Bağımlılık teorilerini anlamak için bilmemiz gereken en temel nokta, teorilerin kaynağını Batı'dan değil bizzat gelişmemiş ülkelere aldığdır. Bu bilgi bize teorilerin bakış açısını vereceği için analiz boyunca akıldan çıkarılmamalıdır. Neo- Marksist bakış açısıyla modernist teorilerin antitezi niteliğinde savları olan bağımlılık ekolü; az gelişmişlik sorununu düz bir şekilde büyüme problemi olarak algılamak yerine, gelişmiş ülkelerin politikalarının bir sonucu olarak algılamaktadır. Gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasındaki ilişkiler açıklanırken özellikle etkileşimin üzerinde durulur. Etkileşimin sömürü ilişkisine dayandığını savunan bağımlılık ekolü temsilcilerine göre, kapitalist sistemde az gelişmiş ülkeler yoksulluğa gelişmiş ülkeler tarafından hapsedilmiştir. Var olan eşitsizlik durumu -güç kullanımı dahil- çeşitli araçlarla muhafaza edilmektedir⁶⁵.

Bağımlılık teorilerini diğer kalkınma teorilerinde olduğu gibi tek bir başlık altında toplamak için temel verimiz, kalkınmanın içsel dinamiklerin bir sorunu olmaktan çıkartılıp dışsal etkilerle açıklanmasıdır. Ancak yine de tüm bağımlılık teorilerine tek bir doğruyu savundukları gözüyle bakmamak gerekir. Bağımlılık ekolleri arasında bir gruplandırma yapmak gerekirse; Latin Amerika kökenli *yapısalcılar* ile merkez – çevre ilişkisini Marksist bakış açısıyla açıklayan *radikal grup* olarak ikiye ayrılabilir.

1948 yılında Şili'nin başkenti Santiago'da Birleşmiş Milletler'e bağlı olarak *Latin Amerika Ekonomik Komisyonu (Economic Comission for Latin America- ECLA)*, yeni bir az gelişmişlik tanımlamasına yönelmesiyle modern teorilerden bir ayrış yaşanmasına sebep oldu. Özellikle ECLA'nın direktörü Raul Prebisch ve okulun öncülerinden Paul Baran, Celso Furtado, Andre Gunder Frank, Dos Santo gibi iktisatçılarca geliştirilen tezlerde Marksizm'in son aşaması olan emperyalist kuramın sonuçları üzerinde durulmuştur. Kapitalizmin oluşum aşamasında, gelişen ülkeler diğer ülkelerin üzerlerine basa basa yükselmişlerdir. Sömürgecilik sürecini kasteden bu

⁶⁵Atik Aslan, "Küreselleşme Bağlamında Kalkınma Politikalarına Sosyolojik Bir Bakış", *ANEMON Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, Haziran: 2013, s.180.

çözümleme, sömürgeciliğin bitmiş olmasına rağmen az gelişmişliğin hala üretilen bir süreç olduğundan bahsederken aslında faydalanma durumunun bitmediğini ortaya koymaktadır. Gelişmiş ülkelerin gelişmemiş ülkeleri hammadde ihracatına yönlendirmesi, yeni sömürgeciliğin tezahürüdür. Kapitalizm üretim biçimlerini eşitsiz bir biçimde devam ettirdiği sürece; teknolojik ve ticari bağımlılık devam edecektir. Bahsi geçen sektörler gelişmiş ülkelerin tekeli altındadır. Theotonio Dos Santos'un tanımıyla bağımlılık durumu bağımlı olunan ülkenin gelişmesi ve yayılması tarafından belirlenmektedir⁶⁶.

Okulun öncüsü Prebisch'in tezine göre, teknolojinin verimliliğinden faydalanamayan ve sermaye malları üretemeyen bir ülkenin gelişmişlik sağlaması mümkün değildir. Teknoloji ithali yerine ithal ikameci bir model öneren Prebisch, üçüncü dünyanın kalkınmacılık anlayışını geliştirmiştir. Ayrıca uluslararası ticarete az gelişmiş ülkeleri koruyacak şekilde düzenlemelerin getirilmesini savunan yeni uluslararası düzen oluşturulması fikrini ortaya atmıştır. Celso Furtado da az gelişmiş ülkelerin gümrük duvarları ile kendilerini korumaları gerektiği ve ithal ikameci sanayileşmeye gerektiğini savunmuştur. İki iktisatçının Keynesyen ekonomik modelden etkilendiklerini söylemek yanlış olmayacaktır⁶⁷. Keynesçi tezlerden daha kapsamlı olarak devlet müdahalesinin tamamıyla ekonomik yapının yeniden yapılanması için gerekli görmektedirler.

Yapısalcı tezlerin açtığı yoldan ilerleyen radikal grup ya da Neo- Marksistler, az gelişmişliği gelişmiş ülkelerin ürettiği tezinden hareketle merkez- çevre kuramını geliştirmiştir. Immanuel Wallerstein'in geliştirdiği "Dünya Sistemleri Teorisi" nin çözümlemesi olarak, radikal kalkınmacılar analizlerinin odağına merkez tarafından sömürülen çevreyi yerleştirirler. Dünya Sistemleri Teorisi klasik bağımlılık kuramının eleştirisi olarak, analiz birimini ulus devleti değil sistemin kendisini olarak almıştır. Ayrıca tek bir kalkınma modelinin olduğu anlayışını reddetmiş ve Batı gibi olmamanın eksikliğini çekmenin aslında Batı'ya teslim olmak olduğunu savunmuştur. Son olarak kalkınmayı engelleyen ulus üstü yapıların varlığına da dikkat çekmiştir⁶⁸. Neo- Marksist kalkınma kuramının en önemli temsilcisi Paul Baran'ın "*Büyümenin Ekonomi Politikası (The Political Economy of Growth)*" eserinde, az gelişmiş ülkelerin

⁶⁶ Taban ve Kar, s.58.

⁶⁷ Mustafa Cüneyt Özşahin, "Kalkınma Söyleminin Yapıçözümü: Postkalkınmacı Bir Eleştiri", (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.), s. 49-50.

⁶⁸ Davut Ateş, *Uluslararası Politika Nedir? Dünyayı Anlamak ve Anlatmak*, Bursa: Dora Yayınları, 2013, s.86.

yağmalandıkları için doğal gelişme çizgilerinin dışına itildiğini belirtmiştir. Ona göre azgelişmiş ülkeler kapitalizmle temas öncesinde feodal toplumlar, yağmalandıktan sonra feodalizmin dışına tamamen çıkmamışlardır. Hem kapitalist üretim biçimlerini taklit edip hem de tarımda pre-kapitalist ilişkilere sahip oldukları için bağımlılıkları devam etmektedir ⁶⁹. Kısır döngü tezinin aksine kaynak yetersizliğine değil, var olan kaynağın kullanılamamasına yani tarım sektöründeki ekonomik fazlanın kapitalist ülkelere kaçması ya da verimli kullanılamamasına vurgu yapmaktadır. Diğer bir radikal kalkınmacı olan Samir Amin “*Tıkanmış Kalkınma*” kavramını ortaya atmıştır. Amin’e göre; kapitalist ilişkiler gelişmemiş ülkelerde çarpıklığa ve dışa doğru büyümeye yol açtığı için içeride kalkınma sağlanamamaktır. Çevren ülkesinin merkezle bütünleşmesi durumunda büyüme çevrenin değil merkez kapitalizminin ihtiyaçları doğrultunda olmaktadır.

Bağımlılık teorileri, klasik büyüme teorilerinin aksine kalkınma sorununa global anlamda yaklaşmaktadırlar. Ayrıca büyüme teorileri az gelişmiş ülkelere kendi çabalarıyla gelişmeleri için yol gösterici hedefler belirlerken, bağımlılık teorileri az gelişmişliğin nedenlerine odaklanmaktadır.

2.4.4. Post- Kalkınma Dönemi

Kalkınma kuramlarından bahsederken aslında kalkınma projesinin safhalarından bahsetmekteydik. Projenin mimarı olarak iktisatçılar ve devletler, kalkınma konusuna yaklaşırken mekanik bir ilerleme modelini tahayyül etmekteydiler. Mekanizmanın içerisindeki insan ve doğal çevre olguları ise ancak 1990’larda dikkatleri çekebildi. Tabi ki bu sorunlar bir anda ortaya çıkmadı ancak literatürde konuşulur hale gelmesinin nedeni, oluşturulan kuramların uygulamaya konması ve sonuçlarının gözlemlenmesi oldu. Büyüme hedefi ile yola çıkan az gelişmiş ülkeler “Asya Mucizesi” olarak anılan büyük atılımlar gerçekleştirdiler dahi gelişmiş ülkeleri yakalayamadılar. Dahası, finansal sistemde gelişmiş ülkelere bağlanmaları dışsal kaynaklı krizleri yarattı. Kriz on yılı olarak adlandırabileceğimiz bu süreçte, kalkınma yazınında yeni paradigma arayışları ortaya çıktı. Ülkelere kalkınma reçetesi yazan devletlerin başarısızlığının sonucu olarak, post kalkınmacı yazın başarısızlığın nedenlerini açıklayan yeni bir perspektif geliştirdi. Soğuk Savaş’ın bitimine denk gelen 1990’larda ortaya çıkan post

⁶⁹ Başkaya, s. 79-80.

kalkınma teorisinin ortaya çıkışı, aslında post yapısal teorisinin kalkınma konusuna eğilmesinin tezahürü sonucudur. Post kalkınmanın temeli, birinci dünyanın üçüncü dünyaya etkileri hakkında söylem analizinin yapılmasıdır. Bu söylem analizinde, koloni düzeninin dünyaya olan etkileri ve Kuzey- Güney ilişkileri Michel Foucault'un modern toplumlar hakkındaki çalışmalarından esinlenerek açıklanmaktadır ⁷⁰. Post kalkınma yazının en önemli temsilcilerinden Arturo Escobar kalkınmacı söylemin krizinde iki krizden bahseder: birincisi kalkınmanın Batı modernitesi ve tarihine bağ(ım)lı olarak tahayyül edilen kimliğinin Batı dışı toplumlardaki sosyal/ toplumsal hareketleri ve politik kararları açıklayamaması, ikincisi ise hangi sosyal değişimin söylem analizi çerçevesinde değerlendirilebileceğinin açık olmaması.

Sosyal değişim ile kalkınma arasındaki ilişkinin tahmin edilebilir olmaması, post kalkınma döneminde, kalkınmanın aktörü olarak devlet mi yoksa toplum mu ele alınacak sorusunu gündeme getirmektedir ⁷¹. Bu sorular karşısındaki yaklaşımları post kalkınmacıları aynı alanda çalışan diğer meslektaşlarından ayırır. Onlar kalkınma konusunda evrenselci anlayışı reddeder ve her ülkenin deneyimini özgün birer veri olarak ele alırlar. Batı tarafından önerilen her kalkınma reçetesini sömürgeciliğin devamı olarak gören post kalkınmacılar kendilerinden önceki kalkınma yazını "kalkınma projesi" olarak etiketleyerek, kalkınmada yerel motiflerin ve sosyal aktörlerin rolüne önem vermişlerdir ⁷².

Genel olarak post kalkınmacılık, modernizm tarafından üretilen yaşam ve düşünce tarzını, modern olmayan toplumların kültürlerine karşı reddeder. Batı'nın dayattığı yıkıcı kalkınma anlayışına karşı bir direnişi savunur. Bu bakımdan bağımlılık teorisiyle birlikte, farklı toplumlardaki farklı kalkınma anlayışlarının savunusunu yapar ve yoksul insanların güçlendirilmesine destek verir ⁷³.

2.4.5. İnsani Gelişme Dönemi

Postmodernistlerin ve yapısalcı teorisyenlerin kalkınmayı açıklarken gözden kaçırdıkları nokta, modernitenin dayatması olarak görülen gelişim anlayışının aslında

⁷⁰ Jon Harald Sande Lie, "Post Development Theory and the Discourse- Agency Conundrum", **Social Analysis**, Volume 52, Issue 3, Winter 2008, s.118-119.

⁷¹ Arturo Escobar, "Imagining a Post-Development Era? Critical Thought, Development and Social Movements, **Third World and Post-Colonial Issues (1992)**, Social Text, No. 31/32, 1992, s.21.

⁷² Özşahin, s.66.

⁷³ Peet ve Hartwick, s. 231-232.

temel ihtiyaçları açıklayıcı yönüdür. Temel ihtiyaçların modern anlamda karşılanıyor oluşu, küresel anlamda baskın olan atmosfer, hükümetleri yoksul insanların ihtiyaçlarını karşılamak için baskılamaktadır. Bu sayede kalkınma programlarının temelinde “hedeflere ulaşma” anlayışı yerleşmiş ve bu hedefler İnsani Gelişmişlik anlayışı ile sistemleşmiştir ⁷⁴. Kalkınmanın ikinci miladı olarak tanımlayabileceğimiz insani gelişme dönemi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın (UNDP) ilk kez 1990 yılında yayımladığı ve o zamandan beri düzenli olarak yayımlamaya devam ettiği İnsani Gelişmişlik Raporu ile dünya gündemine oturmuştur. Bahsi geçen ilk raporda insani gelişme kavramının kökenleri; Aristoteles’e kadar götürülmektedir. Aristoteles iyi yönetim ile kötü yönetim arasındaki farkı “gelişen hayatlar” ilelmektedir. İnsanların hayatlarını geliştiren yönetimlerin “iyi” olarak adlandırılması aslında günümüzde kalkınmanın salt büyüme amacından çıkmasını açıklamaktadır. İnsani gelişim; insanların seçeneklerinin geliştirildiği bir süreçtir. Seçeneklerin ennemlileri; uzun ve sağlıklı bir yaşama sahip olmak, eğitimi olmak ve standartlarından memnun bir şekilde yaşam sürdürmektir ⁷⁵. Temel seçeneklerin yanı sıra sosyal, kültürel, politik alanlardaki seçeneklerin artması da insani gelişmenin unsurlarından kabul edilmektedir. Amartya Sen’e Nobeldl’n kazandıran “zgrlkle kalkınma” anlayışı da seçeneklerin arttırılması bağlamında birey odaklı kalkınmayın görmektedir. Sen’e göre kalkınma insanların yararlandığızgrlklerin genişletilmesidir. GSMH artışının fırsatlara ulaşma bakımından yarar sağladığını kabul etse dezgrlklerin iktisadi dzenlemelerintesinde medeni ve siyasal haklar gibi belirleyicilerinin deneminden bahseder ⁷⁶. Bu bağlamda insani gelişmişliği, modern insanın, onuruna yaraşır şekilde yaşaması olarak açıklayabiliriz

zgrlkle kalkınma anlayışı ile gelinen başka bir nokta kalkınmanın sürdürülebilirliği konusudur. Klasik iktisat yazınında tükenmez, bedava mallar olarak görülen hava, su gibi temel ihtiyaçların sanayileşme ile birlikte kirlenmesi dahasızellikle de suyun tükenmez bir kaynak olmadığının anlaşılması ekonomik teorileri ekolojiye yaklaştırmıştır. Sürdürülebilir Kalkınma anlayışı olarak karşımıza çıkan yeni yaklaşımlarda doğal çevremizin bize ait değil bir oyun bahçesi olmadığ, gelecek

⁷⁴David Simon, “Development Reconsidered; New Directions in Development Thinking”, **Geografiska Annaler. Series B, Human Geography** , Vol. 79, No. 4, Current Development Thinking (1997), s. 185.

⁷⁵ UNDP, **Human Development Report 1990**, (New York: Oxford University Press, 1990), s.9-10.

⁷⁶Sen, s. 17.

kuşaklardan ödünç aldığımız ve özenle kullanmamız gereken bir miras olduğu düşüncesi yerleşmiştir. Kavram resmi olarak ilk kez 1983 yılında Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan *Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu* tarafından hazırlanan “Ortak Geleceğimiz (Brundtland Raporu)” raporunda kullanılmıştır ⁷⁷. Mevcut durumun sürdürülebilir olmadığı ve insanlığın ilerlemesine karşı önlem alınması gerektiği düşüncesi, insan onuruna yakışır biçimde yaşayabilmek için mevcut kaynakları akıllı kullanmak gerektiği konusunda bir uyarı niteliğindedir.

İnsanların nasıl daha iyi beslenebilecekleri, yoksulluktan kurtulacakları, eğitim alarak fırsat eşitliğine ulaşabilecekleri gibi sorular; insani gelişmişliğe ulaşmak isteyenlerin cevaplamaları gereken sorulardır. Soruları cevaplamak ve insanca yaşama konusunda kat edilen aşamayı ölçmek için “*İnsani Gelişmişlik Endeksi (Human Development Index)*” oluşturulmuştur. İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE), temelde üç ana başlıkta geliştirilmiş ve zamanla eklenen başlıklarla zenginleşmiştir. Endeksin temel başlıkları; uzun ve sağlıklı bir yaşamın ölçümü, bilgiye erişimi ve ölçülü / insana yakışır yaşam koşullarının varlığıdır. Uzun ve sağlıklı yaşam ölçümü, doğumda yaşam beklentisi ve ortalama yaşam süresi ile hesaplanmaktadır. Bilgiye erişimin ölçümü; okur-yazar oranı, ilkokul-lise- üniversite kayıtları yüzdesi bir diğer deyimle okulda geçirilen süre ile hesaplanır. İnsana yakışır yaşam düzeyi, alım gücü ve kişi başına düşen gelirin dolar üzerinden hesaplanması ile ölçülür. Temel ölçütlerin belirli oranlarla hesaplanması sonucu İGE, 0 ile 1 arasında değerler alır. Bir ülkenin İGE sonucu 1’e ne kadar yakınsa gelişmişlik düzeyi o kadar yüksektir. İnsana yakışır yaşamının değişen/gelişen sosyal ve siyasi anlamlarına bağlı olarak kıstaslar da çeşitlenmiştir. 2015 raporunda çok boyutlu yoksulluk endeksi, sağlık alanında emzirme oranı ve bağışıklık sistemi gelişimi, toplumsal cinsiyet kategorisinde; cinsiyete bağlı gelişim ve toplumsal cinsiyet eşit(siz)liği kriterleri eklenmiştir. Endeks, tüm kriterlerinde elde edilmiş başarıları ölçen farklı endekslerin geometrik ortalamasını ifade etmektedir ⁷⁸.

İnsani Gelişmişliğin tepe noktası, yine Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından ortaya atılan “Milenyum Kalkınma Hedefleri (Millenium Goals)” dir. Aslında bu hedefler, bir norm olarak uluslararası literatüre yerleşen kalkınmanın yeni fomülasyonudur. BM Milenyum Bildirgesi ile kabul edilen Binyıl kalkınma hedefleri,

⁷⁷ Ethem Torunoğlu, “Sürdürülebilir Kalkınma Paradigması Üzerine Notlar”, **TÜBİTAK Vizyon 2023 Panel İçin Notlar**, s.2.

⁷⁸ UNDP, **Human Development Report 2010**, New York Oxford University Press, s. 216.

sekiz genel amaç (boyut), bu amaçlara ulaşmak adına yirmi bir hedef ve hedeflerin ölçümü adına oluşturulmuş altmış göstergeden oluşmaktadır. İlan edilen ana hedefler:

*“Mutlak Yoksulluk ve Açlığı Ortadan Kaldırmak, Herkesin Temel Eğitim Almasını Sağlamak, Kadınların Konumunu Güçlendirmek ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Geliştirmek, Çocuk Ölümlerini Azaltmak, Anne Sağlığını İyileştirmek, HIV/AIDS, Sıtma ve Diğer Salgın Hastalıklarla Mücadele Etmek, Çevresel Sürdürülebilirliğin Sağlanması ve Kalkınma için Küresel Ortaklıklar Geliştirmek.”*⁷⁹

olarak belirlenmiştir. Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi’nde⁸⁰ deklare edilen bu hedefler çerçevesinde, insan onurunun eşitlik ve adalet çerçevesinde yükseltilmesi için ortak sorumluluk alınmıştır. Bu kapsamda, kalkınmanın yanı sıra silahsızlanma, çevrenin korunması, felaketler sonucu güçsüzleşen kesimlerin korunması ve Afrika bölgesinin özel ihtiyaçlarının karşılanması konularına da yer verilmiştir.

BKH’nin finansmanı BM’nin yanısıra IMF, Dünya Bankası, Resmi Kalkınma Yardımları (Official Development Assistance- ODA) gibi uluslararası kuruluşlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Hedeflerin ulaşılmasına dikkat edilen ilgili ülkelere, kurum ve politikalarını gerektiği şekilde düzenlemeleri koşulu ile 1990-2015 yılları arasında öncelikle 40 ile 60 milyar dolar arası yardım sağlanması öngörülmüştür⁸¹. Gelişmiş ülkelerin yardımları, küresel yönetim bağlamında büyük bir önem teşkil etmektedir.

Binyıl Kalkınma Hedeflerini kabul eden ülkeler bu hedeflerin sayısal olması, zaman sınırı ile kısıtlanması ve izleme gerekliliği nedeniyle sistemik ölçümlere ihtiyaç duymuştur. Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri 2010 raporuna göre; küresel izleme çalışmaları, ülkelerin bu hedeflere ulaşma yönünde eşit hızda olmayan bir gelişme içinde olduklarını göstermiş ve bu hedefleri gerçekleştirmede her ülkenin eşit fırsatta olmadığını ortaya koymuştur. UNDP’nin 2014 raporuna göre hedeflerin büyük çoğunluğuna ulaşıldı. Yoksulluk oranı 1990 ve 2010 yılları arasında yarı yarıya azaldı ancak okulu bırakan çocuk sayısını azaltma konusundaki ilerlemeler belirgin şekilde yavaşladı. Kadınlar kota sisteminin de desteğiyle parlamentolarda daha fazla güç sahibi oldu. Ancak çocuk ölüm oranı konusunda hedeflere ulaşılamadı. 2015 yılına

⁷⁹UNDP Türkiye, “Binyıl Kalkınma Hedefleri Nelerdir?”,<http://www.un.org.tr/includes/files/Binyil02.pdf> (10.11.2016)

⁸⁰Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, “Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi”,http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/mill_decl_turkce.pdf (10.11.2016).

⁸¹Ergül Halışçelik, Binyıl Kalkınma Hedefleri ve Yoksul Odaklı Büyüme: Yükselen Ekonomiler Üzerine Ampirik Bir Analiz, Ankara: Gazi Kitabevi, 2015, s.20.

dek uygulanan hedeflerden istenilen sonuçların büyük kısmı elde edilmiş, o tarihten itibaren 2030 yılına kadar ulaşılması gereken yeni hedefler ortaya konmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan dünya düzeninde, klasik liberal öğretinin sınırları zorlanmış, yerli ve milli rejimlerle birlikte devlet kapitalizmi geliştirilmiştir. Sömürgeciliğin resmen sona ermesiyle birlikte, ulus devlet modeli tartışmasız bir şekilde dünya haritasını belirlemiştir. Kalkınma teorilerinin de yükselişine sebep olan ulus devlet ideası; ulusal kalkınmacı modelin liberalizmden daha az parçalayıcı, daha az kutuplaştırıcı ve daha az ayrıştırıcı olduğunu iddia etmiştir. Ulusal kalkınmacılık modeli, devlet müdahalesinin kesinlikle reddedildiği klasik liberalizm çağından kopuşum simgesi niteliğindeydi çünkü ulusal sınırların kısıtları dünya ekonomisi için bir engel teşkil etmemekteydi ⁸². Ancak yine de bu modelin liberalizmden keskin bir şekilde ayrıldığını söylenemez. Büyüme odaklı kalkınma teorilerine bakıldığında, öne sürülen modellerin sermaye birikimi ve piyasa işleyişine bağlı olarak gelir artışı hedeflediklerini gözlenmektedir. Büyüme odaklı teorilerin son bulması ise, krizler çağı ile birlikte büyüme reçetelerinin bir işe yaramaması ile ilgilidir.

Doksanlı yıllardan itibaren kalkınma olgusu yerini büyüme odaklı analizlerden insan-merkezli analizlere bırakmış; ekonomi biliminin yanı sıra, sosyoloji, uluslararası ilişkiler, çevre bilimi gibi farklı disiplinlerle etkileşime giren bir özellik kazanmıştır. İnsani gelişmişlik anlayışı ile birlikte, tüm dünyanın ortak bir şekilde temel değerleri yükseltmeye çalıştığı ve kalkınma aktörünün devlet değil insan olduğu döneme girilmiştir.

⁸² Tahsin Bakırtaş, **Ekonomik Kalkınma**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Baskı, 2014, s. 113.

İKİNCİ BÖLÜM

3. KÜRESEL EKONOMİK YÖNETİŞİM, YİRMİLER GRUBU VE KALKINMA

3.1. G-20, Orta Ölçekli Güçler ve Zirve Diplomasisi ile Küresel Kalkınmanın Yürütülmesi

Küreselleşme süreciyle birlikte uluslararası toplumda yeni bir ekonomik düzen ve bu düzene bağlı olarak yeni devlet davranış modelleri gelişmiştir. Devletler, kalkınmacı devlet aşamasından rekabet devleti aşamasına geçmiş ve kalkınma paradigması ulusal boyuttan uluslararası boyuta doğru dikey bir geçiş yapmıştır. Böylece kurumsalcı bir literatür ortaya çıkarak, kalkınmanın uygulanabilirliği konusunda uluslararası reçeteler yazmaya başlamıştır. İyi yönetişime dayanan bu reçetelerin ortaya çıkışı, ekonomi literatüründe piyasa- devlet ikileminin iş birliğine dönüşmesi sonucu kendine yer bulabilmiştir. Salt devlet müdahalesine dayanan ya da salt piyasa ekonomisinin görünmez eline teslim edilen bir ekonomik yapının sürdürülebilirliğinin olmadığı anlaşıncaya, devlet ile piyasanın farklı dozlarda etkileşime girdiği sentez ekonomiler ⁸³ ortaya çıkmıştır. Devlet sınırlamalarının dünya ticaretini etkilemediği formül ile dünyada yeni dominant bir ekonomik sistem ortaya çıkmıştır. Özellikle komünizmin yıkılmasıyla birlikte (1990’lardan itibaren), kurumsal harmonizasyon dönemi başlamıştır. Dünya Ticaret Örgütü’nün (*World Trade Organization- WTO*) yüz yirmiden fazla ekonomiyi bir çatı altında toplaması, Uluslararası Para Fonu’nun (*International Monetary Fund- IMF*) neredeyse evrensel üyelere sahip olması ⁸⁴, dünya ekonomik sistemindeki kurumsalcılığın örneklerindendir. Kurumsalcılıkla birlikte dünya “küresel yönetişim” çağına giriş yapmıştır.

Küresel yönetişim, günümüz küresel siyasetinin sac ayaklarından biridir. Kurumsalcılık ve yeni iş birliği alanlarının oluşturulması, küresel yönetişimin işleyişini sağlamaktadır. Günümüzde devletler topluluğu, kurumlara ve iş birliğini sağlayacak aktörlere katılım sağladıkları sürece dünya meselelerinde söz sahibi olabilmektedirler. Buyruk kuralları uygulamak yerine kural belirleyici alanda yer almak; hem devletin

⁸³Sadık Ünay (a), **Kalkınmacı Modernlik Küresel Ekonomi Politik ve Türkiye**, İstanbul: Küre Yayınları, 2013, s. 37.

⁸⁴ Jeffrey Sachs ve Andrew Warner, “Economic Reform and the Process of Global Integration”, **Brookings Papers on Economic Activity**, Vol. 1995, No. 1, 25th Anniversary Issue (1995), s.1.

gücünü hem de uluslararası alanda itibarını simgelemektedir. Küresel yönetim kavramını literatüre kazandıran James N. Rosenau, kavramın resmi kurumlar ve örgütlerin uluslararası meseleleri çözme çabalarından daha fazlasını ifade ettiğini belirtmektedir. Birleşmiş Milletler ve ulusal hükümetler küresel yönetişimin temel davranış merkezi olsa da büyük resmin bir parçası konumundadırlar ⁸⁵. Küresel yönetim denilen olgunun özünü oluşturan yetki devri, devletlerin teknokratlar düzeyinde görüşmesini sağlamak ve koordinasyon sorunundan ortaya çıkan teknik sorunları çözmekle görevli “özerk kurumları” oluşturmaktadır ⁸⁶. Bu kurumların en önemli özelliği demokratik bir katılım ile hiyerarşik olmayan bir düzen oluşturmalarıdır. Böylece hükümetler kendi sınırları içerisinde uygulayabildikleri politikaları küresel düzeye aktarabilmekte ve devletlerarası bir üstünlük olmadan, eşit bir düzeyde karar alma süreci yaşanmaktadır. Uluslararası alanda alınan kararlara riayet etme ve bunları ulusal düzeyde uygulayabilme sürecinde devletlerin yaşadığı sorunlar ve çatışma potansiyelinin varlığı göz ardı edilmemelidir. Ancak küresel yönetişim bu riskleri elimine edecek düzeyde, kuralların ve normların yeniden şekillenmesi sürecidir ⁸⁷. Geleneksel sınırların, kimliklerin ve normların üstüne çıkan kurumlar ile sivil toplum kuruluşlarının birleştirici koalisyonlar oluşturmaları; yoksulluk, iklim değişikliği, göç gibi konularda bilgi paylaşımı ve yenilikçi politikaların değiş tokuşunu sağlamaktadır.

Değişen ekonomik düzen ve mali kırılganlıklarla birlikte uluslararası ticaret, uluslararası ekonomik entegrasyon, finansal krizler ve kalkınma gibi ortak ekonomik sorunların ve hedeflerin varlığı; ülkeleri bir forum etrafında toplanmaya, ortaklaşa konuşmaya ve çözüm üretmeye yöneltmiştir. Finansal küreselleşme ile birlikte, 1990’lardan itibaren küresel ekonomiyi etkileyen finansal krizler Bretton Woods kurumlarının küresel ekonomik yönetişimdeki yerinin sorgulanmasına neden olmuştur. Böylece dünya ekonomisinde ağırlık sahibi olan yedi büyük ekonomi (*Group of Seven – G-7*) enformel bir kriz çözücü ve politik koordine sağlayıcı bir forum üretme yoluna gitmiştir. Bu forum Asya Krizi’nden sonra *Group of 20 (G-20)* denilen daha geniş bir

⁸⁵James N. Rosenau, “Governance in the Twenty- first Century”, **Global Governance**, Vol. 1, No. 1 (Winter 1995), s. 13.

⁸⁶Dani Rodrik, “Küresel Yönetişim Mümkün Müdür? Gerekli Midir?”, Yusuf Uslu (çev)., **21. Yüzyılda Sosyal Bilimler**, Sayı 1, (Eylül-Ekim-Kasım 2012), s. 23.

⁸⁷Evren Tok, “Küresel Yönetişim ve G-20’nin Siyasal Ekonomisi”, **Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen**, Fikret Şenses, Ziya Öniş ve Caner Bakır (drl.), İstanbul: İletişim Yayınları, s.20.

forumun temelini oluşturmıştır⁸⁸. Dünyanın en büyük yirmi ekonomisinin oluşturduğu *Group of Twenty* (G-20) forumu, ekonomik problemlerin çok taraflı ve iş birlikçi bir tutumla çözümü için geliştirilen bir küresel yönetim mekanizmasıdır. Kuruluşundan itibaren dinamik bir biçimde gelişen ve dönüşen yapısı ile küresel yönetişimin ekonomik ayağının belirlendiği bir zemin olmuştur. G-20'nin kuruluş serüveni, informal fikir alışverişlerinin kapsamlı zirveler haline gelmesine dayanmaktadır. G-20 oluşumunun tamamlanma süreci, G-7 döneminden itibaren Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1
G-20'nin Kısa Tarihçesi*

1973- 1976	1976- 1998	1999- 2008	2008- Günümüz
1973 yılında doların devalüasyonu ile birlikte Beyaz Saray; Birleşik Krallık, Fransa, Almanya ve Japonya finans bakanlarını informal bir görüşmeye davet etti. Kasım 1975'te İtalya'nın da dahil olmasıyla ilk G-6 toplantısı yapıldı ve 1976'da Kanada'nın Katılımı ile G-7 tamamlandı.	G-7 toplantıları devam ederken 1994 yılında Rusya ilk kez Napoli görüşmesinde tartışmalara katıldı. 1998 Birmingham zirvesi ile Rusya'nın da dahil olduğu G-8 resmen oluştu.	Kanada finans bakanının girişimi ile G-20 oluşturulmuş ve 1999 Köln Zirvesi ile resmen ilan edildi. 2008'e kadar düzenli olarak bakanlar düzeyinde toplantılar devam etti.	Küresel ekonomik krizden sonra, Kasım 2008 Washington Zirvesi'nde ilk kez devlet ve hükümet başkanları düzeyinde zirve yapıldı ve bu gelenek hala devam etmektedir.

Kaynak: Suat Teker ve Ahmet Hakan Yüksel, “G-20: On Behalf of the Rest?”, *Procedia Economics and Finance*, No:38 (2016), ss. 219 – 222.

* Teker ve Yüksel'den uyarlanmıştır (2016). *G-20'nin kuruluşu, G-8'in sonu olmamıştır; ayrı zirvelere devam ederek varlığını sürdürmektedir.*

Tabloda görüldüğü üzere, G-20'nin tarihçesi 1970'lerden başlamaktadır. 1970'lerde yaşanan iki petrol krizi (1973 ve 1979) arasında 1976'da Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) oluşturulmuş olan *Group of Seven* (G-7) dönemin en büyük ekonomik güçleri olan ABD, Almanya, Japonya, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya ve Kanada'yı içermektedir. Tek kutupluluğun kalkışını da simgeleyen bu ittifakın, dünya

⁸⁸ Sadık Ünay (b), “Transformation Trajectory of the G20 and Turkey's Presidency: Middle Powers in Global Governance”, *Perceptions*, Winter 2014, Volume XIX, Number 4, s. 137.

ekonomisinin ağır toplarının küresel meselelerde inisiyatif alma ihtiyacı hissetmelerinin nedeni, artan küresel bağımlılıkla beraber kendi çıkarlarını koruma amacı olarak okunabilir. 1990'ların başından itibaren belirli zirvelere Rusya'nın katılım göstermesi ve 1998'de resmen katılması ile *Group of Eight Countries* (G-8) olarak da adlandırılmaya başlayan grup⁸⁹; 1997 Doğu Asya Krizi ve Rusya Krizi'nin finansal sistemdeki kırılganlıkları gözler önüne sermesi sonucu, Eylül 1999'dadaha kapsamlı bir diyalog ortamına olan ihtiyacı duyurdu ve G-20'nin temelleri atıldı. Bölgesel ve finansal anlamda daha heterojen ve kapsayıcı bir yapı içeren G-20'nin oluştuğu 1999 Berlin toplantısından beri, gruba yeni dahil olan ya da ilk toplantıya katılıp gruptan ayrılan ülke olmamıştır. Enformel bir forum olan G-20; süreklilik sağlayan ve dünya ekonomik sistemini dengelerini gözeten ulusüstü bir küresel yönetim mekanizması niteliği göstermektedir. Sistemdeki gelişmiş ekonomilerin yanı sıra yükselen ekonomileri, dünya çapında tüm bölgeleri, Avrupa Birliği'ni ve Bretton Woods kurumlarını içermektedir. Kapsayıcılığı ve kalıcılığıyla küresel yönetişimin finansal ve ekonomik alanında büyük bir boşluğu doldurmaktadır⁹⁰.

G-20'ye dahil on dokuz ülke; Arjantin, Avustralya, Brezilya, Kanada, Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), Fransa, Almanya, Hindistan, Endonezya, İtalya, Japonya, Kore Cumhuriyeti (Güney Kore), Meksika, Rusya Federasyonu (RF), Suudi Arabistan, Güney Afrika, Türkiye, Birleşik Krallık ve ABD'dir. Avrupa Birliği (AB) grubun yirminci üyesi olarak birliğe dahil tüm Avrupa ülkelerini temsil etmektedir. Bretton Woods kurumları olan IMF ve Dünya Bankası'nın başkanları; Uluslararası Para ve Finans Komitesi (*International Monetary and Financial Committee -IMFC*) ve Kalkınma Komitesi (*Development Committee- DC*) ile birlikte forumda katılımcıdırlar. G-20 bu haliyle dünya nüfusunun üçte ikisine ve dünya milli hasılasının (GDP) yüzde seksen beşine tekabül etmektedir⁹¹.

Forumun böylesine kalıcı ve kapsayıcı olmasının nedenlerinden biri, ekonomik krizlerin bir ürünü olmasıdır. Krizler hükümetleri piyasaya, halka ve ticaret yaptığı diğer ülkelere karşı sorumlu kılmakta ve üzerlerinde baskı oluşturmaktadır. Forumun kalıcı olmasının bir diğer nedeni; G-20'nin anlaşma metnine dayalı, daimi bir sekretaryası olan ve üyeleri bağlayıcı kararlar alan bir işleyişinin olmamasıdır. Bu

⁸⁹ Aykut Kibritçioglu, "Küresel Ekonomi ve Türkiye Açısından G-20'nin Bugünü ve Geleceği", *Analiz Türkiye*, Cilt 1, Sayı 4, s.1.

⁹⁰ G-20 Information Centre, "The Group of Twenty: A History", Western Cape, 18 November 2007, s.5

⁹¹ "The Group of Twenty: A History", s.8.

bağlamda G-20 küresel yönetiminde -BM gibi- katı bir işleyişe sahip ve kalabalık bir bürokratik yapıya sahip geleneksel bir örgüt değildir ⁹². Yoruculuktan uzak yapısı, zirvelerin “aile fotoğrafı” ile başlaması, G-20’nin ülkeler tarafından demokratik – eşitlikçi bir ortam olarak algılanmasını sağlamaktadır. Böylelikle küresel yönetimde söz sahibi olmak isteyen ancak yeterli ekonomik ve diplomatik güce sahip olmayan ülkeler; kendilerini rahatça ifade ettikleri bu ortamda ittifaklar oluşturmak ve planlara dahil olmak adına daha hevesli olmaktadır. “Güçlerin İttifakı (*concert of powers*)” olarak anılsa dahi G-20’nin yapısı geçmiş dönemlerdeki müttefik ya da ideolojik kamplaşma gruplarına benzememektedir. G-20 üyeleri sayıları ve çeşitlilikleriyle çok kutuplu ekonomik düzenin merkezini oluşturmaktadır ⁹³. Aynı zamanda forumun finansal krizler sonucu oluştuğu ve finans bakanları ile ülkelerin merkez bankaları düzeyinde toplandığını göz önünde bulundurursak, varlığını ve devamlılığını finansal küreselleşmeye borçlu olduğunu tespit etmek yanlış olmayacaktır. Küreselleşme sürecinin her gün kendine yeni alanlar açan, bitmeyen bir fenomen oluşu; G-20’yi, kendini küreselleşme aşamalarına adapte ettiği sürece kalıcı kılacaktır.

G-20 oluşumunun ortaya çıkmasında en büyük etkenlerden biri olarak G-8 üyesi Kanada’nın girişimi yadsınamaz. Kanada finans bakanı Paul Martin, ABD ve diğer G-8 üyelerini ikna ederek gelişmekte olan ülkelerin liderlerini, uluslararası ekonomik kararların alınması sürecine davet etti. G-8 içerisinde tek “orta ölçekli güç” olan Kanada, bu ikilemin oluşturabileceği potansiyel zayıflıkları kendine diplomatik alanlar açarak giderdi ve G-20’nin bugünkü formuna kavuşmasını sağladı ⁹⁴. Paul Martin G-20’nin ilk zirvesi olan 15-16 Aralık 1999 Berlin toplantısında, dönemin Almanya finans bakanı Hans Eichel’in ev sahipliğindeki zirvenin başkanlığını üstlendi. Bu tarihi zirvede, üye ülkelerin bakanları ve merkez bankası başkanları; Bretton Woods kurumları ve Finansal İstikrar Kuruluyla birlikte hareket ederek, finansal iş birliği konusunda fikir birliğine vardılar ⁹⁵. İlk toplantı sonrası katılımcılar tartışılması gereken

⁹²Hakan Mehmetçik, “Küresel Ekonomik Krizler ve Türkiye’nin G-20 Algısının Dönüşümü”, Arzu Al (Ed.), **Uluslararası Politik Ekonomi Ekonomik Krizler ve Türkiye** içinde (37-58), İstanbul: Babiali Kültür Yayıncılık, 2016, s.41.

⁹³Andrew Cooper (a), “G-20 Middle Powers and Initiatives on Development”, Mo Jogryn (Ed.), **MIKTA, Middle Powers, And New Global Dynamics of Global Governance The G20’s Evolving Agenda** içinde (32-46), New York: Palgrave and Macmillan Publishing, 2015, s.33.

⁹⁴Andrew F. Cooper (b), “Recalibrating Middle Power Diplomacy: The Changing ‘Soft Power’ Brands of Republic of Korea and Canada in Comparative Perspective”, **EAI Middle Power Diplomacy Initiative Working Paper 11**, February 2015, s.10-11.

⁹⁵G-20 Information Centre, “**Communiqué Finance Ministers and Central Bank Governors Meeting Berlin**”, Germany, December 15-16 1999 <http://www.g20.utoronto.ca/1999/1999communiqué.htm> (10.01.2017).

sorunlar konusunda hazırlandılar ve zirvelerin devamında yerli yerinde bir forum ortamı oluştu. Kanada sonraki iki toplantı da ağırlığını koydu ve ikinci toplantı 24 -25 Ekim 2000’de Kanada’nın Montreal kentinde gerçekleşirken; 16-17 Kasım 2001’deki üçüncü toplantı yine Kanada’nın Ottawa kentinde gerçekleşti. Yani özetle G-20 büyük güçlerin değil, orta ölçekli bir güç olan Kanada’nın projesidir demek yanlış olmayacaktır.

2001 zirvesine damgasını vuran olay tabi ki ABD’de gerçekleşen 11 Eylül saldırıları oldu. G-20 ülkeleri küresel terörizmin finansal geleceklerini etkilemesini önlemek adına, piyasanın istikrarını sağlayacak politikalar geliştirme konusunda anlaştılar. Ayrıca aynı yıl Dünya Ticaret Örgütü tarafından kabul edilen Doha Kalkınma Gündemi’ ni uygulayacaklarını taahhüt ederek dünya ticaretinin liberalleşmesini, yoksullukla mücadeleyi ve büyümeye ulaşmayı ilke edindiler ⁹⁶. Görüldüğü üzere, grup ilk andan itibaren dünya gündemindeki olaylara karşın önlem alma ve ortak hareket etme kabiliyetine sahip bir oluşum olarak hareket etmeye başladı. Dünya ekonomisindeki üstünlüğünün yanı sıra nüfus olarak geniş temsil oranına sahip olması; uluslararası meselelerin ekonomik çözümünde geniş bir vizyon ile hareket etmesine sebep oldu.

Bu bölümde, G-20’nin küresel yönetimdeki önemi ve rolleri üzerine tartışılırken özellikle kalkınma gündemine değinilecektir. Özü itibariyle ekonomik bir girişim olan G-20 zaten dünya meselelerine ekonomik perspektiften katkı sağlamaktadır. Ancak ekonominin daha da özel bir alanı olan kalkınma ekonomisi alanı bu tezin konusunu oluşturduğu için, G-20’nin diğer rolleri kalkınmanın geri planında kalacaktır. İlk bölümde bahsedildiği üzere, kalkınma artık ekonomik büyümeden daha öte sosyal, kültürel, siyasal ve insani bir meseledir. Bu bağlamda devletlerin bu meseleyi tek başlarına çözmeye çalıştığı dönemden evrensel bir döneme geçilmiştir. Kalkınma için küresel iş birliğini sağlayabilecek kapasitede önemli bir platform olarak öne çıkan G-20’nin kalkınma gündemini incelemek bu bakımdan önemlidir.

3.2. G-20 Kalkınma Gündeminin İnşası

G-20’nin kalkınma gündemini anlayabilmek için, kalkınmaya bakış sürecini 2008 Küresel Finans krizi öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmamız gerekmektedir. Bu

⁹⁶G-20 Information Centre, “COMMUNIQUE Meeting of G-20 Finance Ministers and Central Bank Governors”, Ottawa, 2001, s.1. <http://www.g20.utoronto.ca/2001/2001communique.html>. (10.01.2017).

dönemsel ayırım, G-20'nin çalışma mekanizmasını da etkilediği için, kalkınma çalışmalarının seyrini kronolojik olarak okumak, kavramsal çerçevenin gelişimini de gözler önüne serecektir. 2008 öncesindeki görüşmelerin “toplantı (*meeting*)” olarak adlandırıldığını, 2008 sonrası dönemde ise devlet başkanları liderliğinde “zirve (*summit*)” diplomasisinin gerçekleştiğini göz önünde bulundurursak; değişen ve gelişen yapının konu üzerine eğilimleri değiştirdiğini değerlendirilebilir.

G-20'nin ilk on yılında kalkınma, küresel büyümenin dengeli bir biçimde sağlanması ve finansal liberalizasyon konularının yanında atıl kalmış; büyüme temelli tutulan sözler kalkınmanın önüne geçmiştir. Ülkelerin 2000 yılından itibaren gösterdikleri ortalama büyüme hızının küresel ekonomiye dinamizm sağladığı gözlemlenmektedir. Küresel krize değin gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH) bazında dünya ortalamasının üzerinde seyreden büyüme oranları yakalamıştır⁹⁷. Tablo 2’de, G-20 ülkelerinin yıllık verilerini derleyen Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Organizasyonu (*Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD*) istatistiklerine göre; G-20'nin ve G-20’den seçilmiş bazı üyelerin 2005-2010 yılları arası GSYH büyüme oranları gösterilmiştir.

Tablo 2

G-20 Ülkelerinin GSYH Büyüme Oranları (%)*

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
G-20	4.5	5.0	5.2	2.7	- 0.8	5.3
Avrupa Birliği	2.1	3.3	3.1	0.4	- 4.4	2.1
Avustralya	3.2	2.7	4.5	2.5	1.8	2.4
Endonezya	5.7	5.5	6.3	6.0	4.7	6.4
Güney Kore	3.9	5.2	5.5	2.8	0.7	6.5
Hindistan	9.2	9.4	10.1	6.2	5.0	11.0
Meksika	3.0	5.0	3.1	1.4	- 4.7	5.1
Türkiye	9.0	7.1	5.0	0.8	- 4.7	8.5

* *Harcama Oranları Yaklaşımına Göre*

Kaynak: OECD Çeyrek Dönemlik Ulusal Hesapları (G20- Çeyrek Dönemlik GSYH Büyüme Oranları <http://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=33940#> - 11.01.2017)

Küresel krizden sonra, harcama yaklaşımına bağlı GSYH oranlarına bakıldığında özellikle 2009’da tüm dünya ile birlikte keskin bir düşüş

⁹⁷ Tok, s.22-23.

gözlemlenmektedir. Harcama yöntemine göre hesaplanan GSYH, toplumdaki kişilerin üretilen mal ve hizmetlere harcadıkları oranı göstermekte ve aynı zamanda devletin yaptığı harcamaların üretimini karşılayıp karşılayamadığını tespit etmektedir. Yani sadece üretici ve tüketicinin alım- satımı değil, devletin ihracatı ve ithalatı da göz önüne alınmaktadır ⁹⁸. Bu yöntemle göre hesaplanan GSYH'nin önemi, yatırımlar ve ticaret hakkında verilerin kullanılmasıdır. Dolayısıyla, dünyadaki diğer ülkelerle karşılaştırma yapma açısından, milli hesaplamalardan daha objektif bir kriter sağlamakta ve ekonominin durağanlığı/ işlerliği hakkında bilgi vermektedir. Tabloya göre, küresel krizden sonra 2009' da G-20'nin GSYH'ye göre toplam büyüme oranı (eksi) -0.8 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl G-20 içerisinde AB'nin büyüme oranı -4.4 oranında gerçekleşirken yeni yükselen ekonomiler olan Hindistan, Endonezya, Avustralya ve Güney Kore'de negatif büyüme yani küçülme gözlemlenmemiş; bu ülkeler büyümeye devam etmiştir. Çin'in 2009 öncesi verilerine ulaşamamakla birlikte, 2009 GSYH oranının 9.4 olduğu görülmüştür ⁹⁹. Bu bağlamda G-20 içerisinde yeni yükselen ekonomilerin ve orta ölçekli güçlerin dünya ekonomisindeki ağırlıkları ön plana çıkmıştır. G-20'nin kriz yöneticiliğinden dünyanın ortak meselelerine müdahale eden bir küresel yönetim aracına dönüşme evresini, kalkınma perspektifinden incelemek; grup içerisindeki büyük güçler dışındaki gelişmekte olan güçlerin rolünü gözler önüne sermektedir.

3.2.1. 2000-2008 Dönemi Kalkınma Gündemi

1999'daki ilk G-20 toplantısından itibaren, yapısal reformlara bağlı büyüme hedefleri G-20 ülkelerinin gündeminde yer almaktadır. Güçlü ekonomik büyümenin finansal şokları önleyeceği inancı, grup içerisindeki yükselen güçlerin kalkınma çemberine dahil olabileceklerini düşündürdü ¹⁰⁰. Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma konusundaki sorunlarının yabancı sermayenin finansal kırılganlıklar sebebiyle çekilmesi olduğu düşünüldüğünde; küresel ekonomik büyüme ve finansal stabilizasyonun kalkınmayı getireceği ön görüşü haklılık payına sahiptir. 2000 yılındaki Montreal toplantısında üyeler “yaşam standartlarında sürdürülebilir ve geniş tabanlı

⁹⁸ Dinler, s. 342.

⁹⁹ OECD Quarterly National Accounts: G-20 Quarterly Growth Rates of GDP in Volume. <http://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=33940#> (11.01.2017).

¹⁰⁰ John Kirton, “G20 Development Governance, 1999-2011: Involvement, Innovation, Institutionalization, Impact”, **Conference The Global Development Agenda after the Great Recession 2008-2009**, Geneva: ILO, 21.11.2011. s.2.

iyileştirmeler” yapılması konusunu tartışmıştır. Yaşam standardı konusu, büyüme eksenli kalkınma teorilerinin ötesinde bir kalkınma anlayışına geçildiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilecek olsa da bu adımın yine piyasa ekonomisini ve dolayısıyla büyümeyi canlandırmak adına atıldığı unutulmamalıdır. Küreselleşme sürecinin getirebileceği ekonomik zorluklar ve sosyal bozulmalara hükümetlerin uygulayacakları politikalarla alınacak önlemler, finansal ve ekonomik istikrarı sağlayıcı bir araç olarak görülmüştür ¹⁰¹.

G-20’nin küresel kriz öncesi kalkınma ajandası için en önemli toplantı, ilk kez yükselen bir ekonominin ev sahipliğinde gerçekleşen 2002 Hindistan toplantısıdır. New Delhi’deki toplantının bildirisinde kalkınma konusu yüzde yetmiş beş oranında -on paragraf- yer bulmuştur ¹⁰². Kalkınma ve yardımlaşma konu başlığı altında, ekonomik reformlarda sorun yaşayan fakir ülkeleri global ekonomik sisteme dahil etme amacına yer verilmiştir. Yüksek borç içindeki fakir ülkeler (*heavily indebted poor countries-HIPC*) için çok taraflı bir girişim geliştirilmesi ve ayrıca Birleşmiş Milletler’in Binyıl Kalkınma Hedefleri’ne (BKH) ulaşmak için sorumlulukların paylaşılması taahhüt edilmiştir ¹⁰³. 2003 Meksika ve 2004 Almanya toplantılarında da BKH’ye verilen önem belirtilmeye devam etmiştir. 2005 Çin zirvesi ise G-20 kalkınma gündemi için yeni dönüm noktalarından biri olmuştur. Görüşmenin teması dengeli büyümeyken, ilk kez kalkınmaya özel olarak adanan bir doküman yayımlanmıştır ¹⁰⁴.

15-16 Ekim 2005 tarihlerinde Çin’in Hebei eyaletine bağlı Xianghe kentinde gerçekleşen toplantıda, “*Küresel İş Birliği: Dengeli ve Düzenli Dünya Ekonomik Kalkınmasını Teşvik Etmek*” teması altında kritik ekonomik konular hakkında paylaşılan sorumluluklar ve dengeli ve sürdürülebilir büyümeye ulaşmaya dair ortak vizyon konuşulmuştur ¹⁰⁵. 2005 Toplantısının kalkınma adına en büyük çıktısı olan “Küresel Kalkınma Konularında G-20 Bildirisi (*G20 Statement on Global Development Issues*)” açık bir şekilde, G-20’nin kalkınmış (gelişmiş) ve yükselen ekonomiler arasında diyalog kuran geniş bir forum olduğunu belirtmiş ve kalkınma adına atılacak

¹⁰¹G-20 Information Centre, “G-20 Finance Ministers and Central Bank Governors 2000 Communiqué”, Montreal, 2000, s.1. <http://www.g20.utoronto.ca/2000/2000communiqué.html> (11.01.2017).

¹⁰²Kirton, s.2.

¹⁰³G-20 Information Centre, “Meeting of G-20 Finance Ministers and Central Bank Governors New Delhi”, India, 22–23 November 2002, s.2. <http://www.g20.utoronto.ca/2002/2002communiqué.html> (11.01.2017).

¹⁰⁴Kirton, s.3.

¹⁰⁵G-20 Information Centre, “Meeting of Finance Ministers and Central Bank Governors Xianghe, Hebei”, China, October. <http://www.g20.utoronto.ca/2005/2005communiqué.html> (11.01.2017).

adımlardan bahsetmiştir. Özellikle BKH'ye ulaşmak adına zirveler organize edilmesi ve DTÖ'nün öngördüğü Doha Kalkınma Gündemi'ne bağlı olarak ticari liberalizasyona ve entegrasyona uyma konusunda fikir birliğine varılmıştır¹⁰⁶.

2005 toplantısının bir diğer önemi Bretton Woods kurumlarının iyileştirilmesine yönelik adımlar atılmasıdır. Ekonomik yönetişimde kurumların varlığı Bretton Woods çağına dayanmaktadır. Bretton Woods'un kurduğu sistemi küresel ihtiyaçlara yönelik olarak yeniden yapılandırmak için bir reform sürecine gidilmiştir. Bu reformun meyvelerini küresel kriz sonrası dönemde almakla birlikte, küresel yönetim aktörü olma yolundaki dönüşümüne dair ilk sinyaller bu adım ile verilmiştir. "Bretton Woods Kurumlarının Reformu Konusunda G-20 Bildirgesi (*The G-20 Statement on Reforming the Bretton Woods Institutions*)" başlıklı belgede belirtildiği üzere; bu kurumlar makroekonomik ve finansal stabilizasyonun ve kalkınmanın devamlılığı için kritik roledir. Bu nedenle, IMF'nin ulusal ve uluslararası finansal istikrara; Dünya Bankası'nın ise kalkınmaya odaklanacak şekilde sorumluluklarını dağıtmak üzere karar kılınmıştır. Ön görülen hedefleri uygulamak ve denetlemek adına iki komitenin 2006 Avustralya Toplantısı'na rapor hazırlamaları ön görülmüştür: Uluslararası Para ve Finans Komitesi (*Monetary and Financial Committee- IMFC*) ve Kalkınma Komitesi (*Development Committee – DC*)¹⁰⁷.

18-19 Kasım 2006 Melbourne toplantısı, G-20 kalkınma gündeminin kurulan çerçeve üzerinden devam edeceğini göstermiştir. 2005 kararları kabul edilmekle birlikte, OECD'nin Paris Deklarasyonu ile birlikte borç içindeki ülkelere daha fazla ve etkili yardım planına destek olunacağı belirtilmiştir. Yardımların etkililiği ve iyi yönetim, daha büyük borçların oluşmasının önlenmesi ve BKH'ye ulaşmanın basamaklarından biri olduğu için tüm G-20 ülkeleri bu konuda destek olacaklarını taahhüt etmiştir¹⁰⁸. 17- 18 Kasım 2007'de Cape Town'da gerçekleşen Güney Afrika toplantısı "mali alan" yaratılmasına vurgu yaptı¹⁰⁹. Yaratılan mali olanakların daha iyi bir gelir düzeyi ve adil paylaşım yaratması dengeli ve sürdürülebilir büyüme için bir fırsat olması yine G-20'nin önceki toplantılarında ortaya koyduğu temaya uymaktadır.

¹⁰⁶G20 Information Centre, "G20 Statement on Global Development Issues", October 16 2005. [http://www.g20.utoronto.ca/2005/2005development.html. \(12.01.2017\).](http://www.g20.utoronto.ca/2005/2005development.html. (12.01.2017).)

¹⁰⁷G-20 Information Centre, "The G-20 Statement on Reforming the Bretton Woods Institutions", s.1.

¹⁰⁸G-20 Information Centre, *Meeting of Ministers and Governors Melbourne Communiqué 2006*, Australia ,18--19 November 2006, s.4.

¹⁰⁹G-20 Information Centre, "Communiqué, 2007 Meeting of Ministers and Governors Capetown, South Africa", 17-18 November 2007, s.2.

Liderler düzeyinde gerçekleştirilen zirvelerden önceki son toplantı olan 8-9 Kasım 2008, Sao Paulo, Brezilya toplantısı; yoksulluğun azaltılması, sosyal entegrasyon ve küresel büyümenin desteklenmesi konularıyla başladı ¹¹⁰. Toplantının yapıldığı tarih itibariyle dünya ekonomisinin yüzleştiği büyük ve önemli bir sorun mevcuttu. Lehman Brothers'ın iflasını açıklamasıyla resmiyet kazanan küresel finansal kriz ve devamında gelişen reel sektördeki durgunluk dönemi; dünya ülkelerini ülke içi düzenleyici ve denetleyici kurumların yanı sıra şirketlerin geleceklerinin ne olduğunu tartışmaya itti. Sao Paulo toplantısında, küresel finansal krizin nedeni; finansal piyasalardaki risk yönetimi uygulamalarındaki hatalar ve tutarsız makroekonomik politikalar olarak belirlendi. Gelişmiş ve gelişmiş ülkelerdeki finansal düzenleme ve denetlemelerdeki eksikliklere de dikkat çekildi¹¹¹. Böylece 14-15 Kasım 2008'de Washington'da gerçekleşecek olan liderler düzeyindeki ilk zirvenin, denetlemeler konusunda daha sıkı olacağının sinyalleri verilmiş oldu.

3.2.2. 2008- 2010 Dönemi Kalkınma Gündemi: Kalkınma Zirveleri

Küresel kriz, küresel ekonomide Büyük Buhran'dan (1929 Krizi) beri görülen en büyük dalgalanmaları yaratmıştır. Ekonomideki uzun süreli resesyon, geleneksel “Kuzey” ülkelerini enformel bir koordinasyon yoluna soksa da G-7'nin kriz odaklı sorunlarla etkin bir şekilde baş etmesi mümkün olmamıştır ¹¹². Bu da G-20 ve G-8'i liderler düzeyinde bir oluşum olmaya itmiştir. 2008 Washington Zirvesi, 1999'dan itibaren finans bakanları ve merkez bankası başkanlarının geliştirdiği diyalog ortamının bir “liderler kulübü” haline gelme serüvenini başlatmıştır. Liderlerin bir araya gelmesiyle birlikte, G-20'nin küresel yönetim gündeminin belirlendiği bir zemin haline geliş tescillenmiştir. Farklı güç kapasitelerine sahip ülkelerin böyle bir zeminde diyalog kurması, değişen ve dönüşen güç dengelerinin yansımasıdır ¹¹³. Dolayısıyla buluşmalar geçici çözümleri değil, küresel siyasetin gidişatını belirleyecek kalıcı kararları kapsamaktadır. İlk liderler zirvesi olan Washington ile ikinci liderler zirvesi olan Londra Zirvesi (Nisan 2009) ve üçüncü liderler zirvesi Pittsburgh Zirvesi (Eylül 2009) arasındaki dönemde G-20'nin kat ettiği yol, bu kalıcılığın ispatı niteliğindedir.

¹¹⁰ Kirton, s.3.

¹¹¹ Communiqué Meeting of Ministers and Governors São Paulo - Brazil 8-9 November 2008 , s1.

¹¹² Ünay (b), s. 139.

¹¹³ Mehmetçik, s. 39.

IMF, Dünya Bankası ve diğer çok taraflı kalkınma bankalarına, üye ülkelerin GSYH'lerinin yüzde 1.8' i kadar fon ayrılması ¹¹⁴; küresel yardımların fonlanmasında katalizör görevi görmüştür. Yardımlar aracılığıyla oluşturulan diplomasi'nin küresel yönetim için önemli bir araç olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. G-20, yardımlar konusunda üstlenmeye çalıştığı liderlik rolünü, Bretton Woods kurumları aracılığıyla ileterek kendini "oyun kurucu" konumuna sokmaktadır. Böylece küresel ekonomiye yön verdiği gibi, kriz yöneticiliğinden söylem inşa edici kimliğe geçiş yapmaktadır.

Küresel kriz sonrası süreçte, ortaya konmaya çalışılan iş birliği çabaları dışında, hükümet politikalarının kamuoyu nezdinde bir tepkiye neden olduğu dikkat çekmektedir. Krizin yarattığı toplumsal sonuçlara bakıldığında, özellikle işsizlik ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin gözler önüne serilmesi; dünya çapında protestolara neden olmuştur. Bu protestolardan G-20 zirveleri de nasibini almıştır. 2009 Londra Zirvesi'nde başlayan eylemler, 2010 Toronto Zirvesi'nde vandalizme varan boyutlarda çılgıncıdan çıkmıştır. Binlerce aktivistin polis arabasına saldırarak, duvarları sökerek, camları indirerek yaptıkları protestolarda "küreselleşme" karşıtlığı ön plandaydı ¹¹⁵. Bu nedenle G-20 zirvelerinin bir diğer önemi de hükümetlerin iç politikaları için gerekli meşruiyeti, zirveler aracılığıyla kazanabilmeleridir. Yapılan politikalar konusunda görüş birliğine varılması, kriz ortamında diğer ülkeleri negatif etkileyebilecek korumacı politikaların arttırılması yine G-20'nin verdiği mesajlar sayesinde önlenmiştir ¹¹⁶.

G-20 tarihini krizlerden ayrı olarak düşünmek mümkün olmasa da değişen güç dengeleri bağlamında okuduğumuzda ele aldığı konulardaki farklılaşma ve spesifikleşmeye de dikkat çekmek gerekmektedir. Liderler Zirvesi döneminden itibaren G-20'nin çalışma mekanizması iki bölüme ayrılmıştır. Finans bölümü ya da eksen denilen alanda, ülkelerin finans sorumlu bakanları, müsteşarları, merkez bankası başkan ve yardımcılarının oluşturduğu "*Finans Eksen*"dir. Kalkınma, istihdam, sürdürülebilir enerji, çevre gibi finans dışı konuların konuşulduğu diğer bölüm ise "*Şerpa Eksen*"dir. Her iki bölümde de tartışma konularına bağlı olarak teknik ve sosyal anlamda yardımcı olabilecek çalışma gruplarının kurulması ile birlikte, Şerpa Ekseninin özellikle kalkınma bağlamında daha özel adımlar atılmasında etkili olduğu belirtilebilir

¹¹⁴ Andrew F. Cooper (c), "The G20 as an Improvised Crisis Committee and/or a Contested 'Steering Committee' for the World", *International Affairs*, 86: 3, 2010, s. 741.

¹¹⁵ NTV Haber, "G-20 Protestosu", 27 Haziran 2010. http://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/g-20-protestosu.3BDyp4rgSEaexHgU0dX76Q/aDMkpSEVyk6KyL_r9hDRww (12.01.2017).

¹¹⁶ Tok, s.25.

¹¹⁷. Küresel kriz sonrası dönemde, kalkınma konusuna Gregory Chin'in tanımlamasıyla yeni bir damga vurulmuştur. G-20 yeni kalkınma anlayışında büyümeye, iş gücüne, yatırımlara ve özel sektör kalkınmasına yönelerek ekonomik krizin önlenmesi ve etkilerinin yatıştırılmasına yönelmiştir. Böylece küresel anlamda da daha geniş bir perspektif sunarak gelişmekte olan ülkelerin sorunlarına da değinen yeni bir kalkınma gündemi oluşturmuştur ¹¹⁸.

Tablo 3
Kalkınma Konusunda G-20 Zirve Sonuçları (2008- 2010)

	Kelime Sayısı	Tüm Kelimelere Oranı (%)	Paragraf Sayısı	Tüm Paragraflara Oranı (%)	Verilen Taahhütler	Tüm Taahhütlere Oranı (%)
Washington Zirvesi (2008)	651	17.8	9	12.6	12	12.6
Londra Zirvesi (2009)	1,726	27.6	28	30.4	13	14.7
Pittsburgh Zirvesi (2009)	2,292	24.5	20	18.3	22	17.2
Toronto Zirvesi (2010)	3,899	34.5	61	42.3	12	19.7
Seul Zirvesi (2010)	9,195	58.1	105	47.9	39	25

Kaynak: John Kirton, "G20 Development Governance, 1999-2011: Involvement, Innovation, Institutionalization, Impact", **Conference The Global Development Agenda after the Great Recession 2008-2009**, 21.11.2011, Geneva: ILO.

¹¹⁷ Sencer Turunç, "G-20 Gündeminde Yer Alan Kalkınma Konuları", **Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Bilgi Notu**, Ankara, 2015, s.2.

¹¹⁸ Jin Fang, "G-20 and the Development Agenda", Thomas Fues ve Peter Wolff (Ed.), **G-20 and Global Development** içinde (9-13), Bonn: German Development Institute, 2010, s.4.

Tablo 3’te görüldüğü üzere; liderler zirvesi toplanmaya başladığından beri kalkınma (*development*) kelimesi zirve gündemlerinde göz doldurucu düzeyde yer almaktadır. İlk beş zirvenin gösterildiği tabloda kalkınmanın geliştirilmesi üzerine verilen vaatlerin git gide artış gösterdiği görülmektedir. İki yıl içerisinde sağlanan bu ilerlemenin, küresel kalkınma hedefine ulaşmak için önemli bir dönüm noktası olduğunu belirtmek gerekir. Kalkınmanın Seul Kalkınma Zirvesi ile birlikte zirve taahhütlerinin dörtte birine denk gelmesi; küreselleşmenin getirdiği karmaşık ekonomik yapı karşısında, ticaret, finansallaşma gibi konuların yanı sıra kalkınmanın da öneminin G-20 nezdinde kavrandığının göstergesi olmuştur. Belirsiz bir ekonomik ortamda yeniden yapılanma sürecine giden, kamuoyuna hesap verme yükümlülüğü bulunan liderler tarafından gerçekleştirilen zirvelerin adresi “Yeni G-20” nin kalkınma meselesini ele alışı, önceki toplantılardan daha kapsamlı ve özenli olmuştur. Verilen özen, neredeyse sadece kalkınmanın konuşulduğu özel zirvelerle gösterilmiştir. Bu nedenle küresel kriz sonrası G-20 kalkınma gündemi incelenirken, kalkınmanın ağırlıklı olarak ön planda olduğu dökümanlar referans alınacaktır. Bu dökümanlarda dikkat çeken husus, G-20 kalkınma gündeminin belirgin bir şekilde büyüme odaklı olmasıdır. Kalkınmanın, sürdürülebilir ve dengeli büyüme ile sağlanacağı ilkesi doğrultusunda özellikle yardımlar ve somut tedbirler aracılığıyla düşük gelirli ülkelerin küresel büyümeye katkı sağlamaları hedeflenmektedir ¹¹⁹.

Washington ve Londra Zirvelerini, yeni düzene geçiş aşamasında ara zirveler olarak görebiliriz. Ağırlıklı olarak finansal krizin etkilerinin aşılıma çalışıldığı bu zirvelerde, konu çeşitliliğine rağmen odak noktası finansal denetim ve piyasaların düzene sokulmasından çıkmadı. Londra Zirvesi’ne damgasını vuran olay, 1.1 trilyon doları bulan teşvik ve kredi paketinin IMF ve kalkınma bankalarının hizmetine sunulması olmuştur. Böylece ulusal düzeyde alınan önlemlerin yanı sıra küresel anlamda bir iyileştirme ve büyüme planının temeli atılmıştır ¹²⁰. Özellikle Resmi Kalkınma Yardımları (*Official Development Assistance- ODA*) aracılığıyla Sahra Altı Afrika ülkeleri başta olmak üzere dünya çapında bir yardım hareketi G-20 eliyle istikrarlı biçimde sürdürülmeye başlamıştır. Londra Zirvesi’nin bu iddialı yardım hareketi, dönemin BM Genel Sekreteri Ban ki-mun’un G-20 liderlerine finansal krizin

¹¹⁹ Turunç, s.3.

¹²⁰ IMF, “G-20 London Summit, Leaders’ Statement”, 2 April 2009, s.1. https://www.imf.org/external/np/sec/pr/2009/pdf/g20_040209.pdf (12.01.2017).

çözümü için acil ve belirleyici kararlar almaları konusunda çağrı yapmasından cesaret almıştır. İngiltere başbakanı ve oturum yöneticisi Gordon Brown'a hitaben yazdığı mektubunda Ban ki-mun; *"Krizin ilk dalgaları büyük bankaları ve finansal kuruluşları dizlerinin üzerine düşürdü."* ifadesini kullanarak istikrarın sağlanması için finansal kuruluşları ayağa kaldıracak yardımları teşvik etmiştir ¹²¹. Londra Zirvesi'nin bir diğer önemi, iklim değişikliği konusunun kalkınma perspektifinden ele alınarak, çevreci büyüme için kalkınma bankalarına destek taahhüdü verilmesidir. Bu bağlamda Aralık 2009'daki Kopenhag'daki BM İklim Değişikliği Konferansı'nda sorumluluk almak ve anlaşmaya varmak konusunda da kararlılık gösterilmiştir ¹²².

24-25 Eylül 2009 Pittsburgh, ABD Zirvesi; güçlü, sürdürülebilir ve dengeli büyüme hedefinin vurgulandığı, nispeten daha çok kalkınma odaklı bir zirve olmuştur. Kanada başbakanı Stephen Harper'ın vurguladığı üzere, ekonomik iyileşmenin işaretleri gözlemlense dahi kazanımların hala kırılgan olduğu ¹²³ bir ekonomik süreçten geçilmekteydi. Londra Zirvesi'nde alınan önlemlerin Nisan'dan Eylül'e kat ettiği başarı; *"G-20 tarihinde gerçekleştirilen en iyi koordine edilmiş mali ve parasal paketlerin ortaya konulması"* ¹²⁴ olarak anıldı. Ortaya konan başarıların devamlılığı adına, kazanımların sürdürülmesini hedefleyen taahhütler ön plana çıktı. Yine de Tablo 3'te görüldüğü üzere, bu taahhütlerde kalkınmaya dair yapılan vurgular önceki zirvelere oranla artış göstermiş, uluslararası finansal kurumların reformu bağlamında gerçekleştirilmiştir.

3.2.2.1. Kalkınma Gündeminde Dönüm Noktası: 2010

2010 yılı, G-20 Zirveleri'nin iki kez yapıldığı son sene olmuştur. Haziran ayında Toronto, Kanada'da yapılan zirvede belirlenen kalkınma çalışma grubu; Kasım ayında Güney Kore'nin Seul kentinde gerçekleşecek olan zirvede kalkınma gündeminin unsurlarını detaylandırmıştır.

¹²¹China News, "UN Chief Writes to G-20 Leaders on Financial Crisis", 26.03.2009, http://news.xinhuanet.com/english/2009-03/26/content_11073226.htm (17.01.2017).

¹²²IMF, "G-20 London Summit, Leaders' Statement", 2 April 2009. London: 2009, s. 8-9. https://www.imf.org/external/np/sec/pr/2009/pdf/g20_040209.pdf (12.01.2017).

¹²³Cooper (a), 2015, s. 11.

¹²⁴G-20 Information Centre, "G20 Leaders Statement: The Pittsburgh Summit", Önsöz: 7. Madde, Pittsburgh: 2009. <http://www.g20.utoronto.ca/2009/2009communique0925.html> (17.01.2017).

Tablo 4

UZLAŞI MADDELERİ	HAREKAT PLANLARI
1)ALTYAPININ GELİŞTİRİLMESİ	- Kapsamlı Altyapı Eylem Planlarının Geliştirilmesi - Altyapı Yatırımı için G-20’de Yüksek Düzeyde Panel Kurma
2) İNSAN KAYNAĞININ GELİŞTİRİLMESİ	- Yeteneklerin Karşılaştırılabilmesi Adına Uluslararası Göstergelerin Oluşturulması - Ulusal Çalışan Becerilerini Geliştirme Stratejilerini Geliştirme
3) TİCARET	- Ticaret Kapasitesini ve Pazar Erişimini Geliştirmek
4) ÖZEL YATIRIM VE YENİ İSTİHDAM YARATIMI	- Değer Yaratan Özel Yatırımların ve Meslek Gelişiminin Desteklenmesi
5) GIDA GÜVENLİĞİ	- Politik Uyum ve Koordinasyonun Geliştirilmesi - Fiyat Hassasiyetindeki Riskleri Azaltmak ve En Hassas Olanın Korunmasını Geliştirmek
6) DİRENÇLİ BÜYÜME	- Gelişmekte Olan Ülkelerin Sosyal Koruma Programlarını Geliştirmeleri ve Güçlendirmeleri İçin Desteklenmeleri - Uluslararası Para Transfer Akışını Kolaylaştırmak
7) FİNANSAL KAPSAYICILIK	- Finansal Kapsayıcılık için Küresel Ortaklıklar Kurmak - KOBİ Finansmanı ve Finansal Kapsayıcılık için Çerçeve Oluşturulması - Finansal Kapsayıcılık için Eylem Planının Uygulanması
8) YURTIÇİ KAYNAK MOBİLİZASYONU	- Daha Etkili Vergi Sisteminin Geliştirilmesinin Desteklenmesi - Yurtiçi Vergi Geliri Erozyonunun Önlenmesi Çalışmalarının Desteklenmesi
9) BİLGİ PAYLAŞIMI	- Bilgi Paylaşımına Ulaşımın ve Etkililiğinin Arttırılması

Kalkınma İçin Çok Yıllı Eylem Planı (Seul 2010)

Kaynak: G-20 Seoul Summit, **2010 Multi Year Action Plan on Development, Annex II**, Seul, 2010.

2010 yılı G-20'nin sistemini oturtması bağlamında değerlendirdiğimizde önemli bir çıktının sembolüdür. Kalkınma meselesi dünyanın en büyük ekonomileri ve güçleri tarafından değil diplomatik anlamda kendilerine yeni alanlar yaratan orta ölçekli güçler önderliğinde kapsamını genişletmiştir. Bu durum uluslararası ekonomik kararlarda hegemonik finansal baskınlığın yerini yeni bakış açıları ve aktörlerin aldığını göstermektedir. Özellikle Kore'nin liderliğinde ortaya konan çok yıllık kalkınma planı, Kuzey – Güney ilişkilerini geliştiren yeni bir konsensüs yaratmıştır. Çok yıllık eylem planının belirlediği ilkeler Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tabloda belirtilen dokuz uzlaşma maddesi ve bu maddelerin yerine getirilmesi konusundaki planların oluşturulması; yine Seul Zirvesi'nde ilan edilen G-20 kalkınma prensiplerine ulaşmak için bir haritadır. Belirtilen prensip, uzlaşma ve planların oluşturulması; aslında Toronto Zirvesi'nde ön görülen daha sağlıklı ve sürdürülebilir küresel bir ekonominin oluşturulması hedefinin bir ürünüdür. Oluşturulan Kalkınma Çalışma Grubu ile büyümeyi destekleyici hedefleyici bir kalkınma gündemi ve eylem planı oluşturulması kararlaştırılmıştır¹²⁵. “*Müşterek Büyüme İçin Seul Kalkınma Uzlaşısı (Seoul Development Consensus for Shared Growth)* kapsamında ilan edilen Kalkınma Prensipleri, özellikle düşük gelirli ülkelerde büyümenin kapsayıcı olması için oluşturulan planların temel çerçevesini oluşturmaktadır. Bu prensipler;

- “1) Ekonomik Büyümeye Odaklanılması,
- 2) Küresel Kalkınma Ortaklıkları
- 3) Sisteme Dair Küresel veya Bölgesel Konular (ile baş edilmesi),
- 4) Özel Sektör Katılımı,
- 5) Tamamlayıcılık,
- 6) Sonuç Odaklılık”.

olarak belirtilmiştir¹²⁶. Prensipler genel anlamda ideal bir ekonominin oluşumu için olmazsa olmaz iyileştirmelerin habercisidir. Her şeyden önce büyümenin küresel hale gelmesi dünya çapında gelişmişlik farkını en aza indirgeyecektir. Gelişmişlik farklılıklarının indirgenmesi hedefi, aslında BKH'nin ortaya koyduğu çerçevenin bir tezahürüdür. İkinci prensipte belirtilen “Küresel Kalkınma Ortaklıkları” kurulmasına

¹²⁵G-20, “The G-20 Toronto Summit Declaration”, June 26 – 27, 2010, s.9.

¹²⁶OECD, “Seoul Development Consensus for Shared Growth Annex I”, s.2. <https://www.oecd.org/g20/topics/development/Annex1-Seoul-Development-Consensus-Shared-Growth.pdf>(17.01.2017).

ilişkin karar, BKH'nin sekizinci hedefinde “*Kalkınma İçin Küresel Ortaklıklar Geliştirmek*” olarak geçmektedir. BM'nin hem ülke içi hem ülkeler arası gelir adaletini tesis etmeye yönelik temel amacı doğrultusunda; gelişmekte olan ülkelerdeki genç nüfus için üretken iş olanakları sağlanması, özel sektörlerle iş birliği çerçevesinde yeni teknolojilerin yaygınlaştırılması ¹²⁷ gibi hedeflerinin G-20 tarafından da paylaşıldığı ve dahası bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde aktif rol alacağı, ortaya konan prensiplerden anlaşılmaktadır.

Seul Kalkınma Uzlaşısı'nın ortaya koyduğu hareket planları (Tablo 4), gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkelerin de ihtiyaç duyduğu konulara dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Seul Zirvesi G-20 kalkınma gündemi açısından mihenk taşı niteliğindedir. Yine zirvede ön görülen finansal önlemler küresel krizin etkilerini bertaraf etmeye yönelik çabaların devam ettiğini göstermektedir. Yine de bahsi geçen dönemde Euro bölgesinde yayılan ekonomik krizin bertaraf edilmesinde G-20'nin aldığı önlemler etkili olamamıştır. 2009 yılında Yunanistan'da bütçe açık oranlarının yüksekliğiyle patlak veren Avrupa Krizi'nin 2010-2011 döneminde Portekiz, İspanya, İtalya gibi Güney Avrupa ülkelerine sirayet etmesiyle birlikte ABD menşeli küresel krizin odak noktasının kaydığı kabul edilmektedir. Yaşanan krizin temel sebeplerinden biri -özellikle Almanya'nın savunduğu teze göre- bu ülkelerin gereken yapısal reformları yapmamalarıydı ¹²⁸. Seul'de ortaya konan çerçevenin gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın uygulanması ve verilen taahhütlere uymak, beklenmedik sorunlara karşı koyabilme kapasitesini arttırmaktadır. Küresel “ekonomik” yönetişimin önemi zaten böyle kriz zamanlarında anlaşılmaktadır. Yine uzlaşıda ortaya konan gıda güvenliğini sağlama planı, küresel ısınmayla birlikte G-20 üyesi olsun olmasın tüm ülkeleri ilgilendiren bir meseledir.

Seul Zirvesi'nin bu denli başarılı olmasında şüphesiz ki ev sahibi ülkenin iyi yönetişiminin de payı bulunmaktadır. Güney Kore hükümeti zirve boyunca Dünya Bankası ve IMF konferanslarına, finans bakanları ve merkez başkanları toplantılarına ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca Afrika'nın önde gelen hükümetlerinden temsilciler davet ederek G-20 gündemi hakkında görüşlerini almıştır. Yine “iş zirvesi” modelini ilk kez

¹²⁷UNDP Türkiye, “Binyıl Kalkınma Hedefleri Nedir?”, s.2. <http://www.un.org.tr/includes/files/Binyil02.pdf> (19.01.2017).

¹²⁸Mustafa Kutlay, “Euro Krizinin Politik Ekonomisi ve AB'nin Uluslararası Sistemdeki Geleceği”, **Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen**, Fikret Şenses, Ziya Öniş ve Caner Bakır (drl.), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 171-172.

getiren ve daha sonraki zirvelerde gelenekselleşmesine ön ayak olan zirve Seul Zirvesi'dir ¹²⁹. Andrew Cooper'ın tanımlaması ile "girişimci liderlik" rolünü üstlenen Güney Kore, G-20'nin lider odaklı olmasının avantajlı kısmını kullanmıştır. Ev sahibi ülke olarak, gündeme gerekli ilgiyi göstermiş ve olabilecek en etkin katılım için gerekli davetleri yaparak uluslararası prestijini arttırmıştır.

Buraya kadar G-20'nin kriz sonrası dönemde kendini yeniden tanımlarken kullandığı araçlardan olan kalkınmanın kısa serüvenini inceledik. G-20 kalkınma gündeminde en önemli yıl olan 2010'da G-20 Toronto Zirvesi'nin deklarasyonuna göre, G-20'nin en önemli önceliklerinden biri güçlü sürdürülebilir ve dengeli büyüme olduğu ortaya konmuştur. Aynı zamanda vatandaşlar için işgücünün yeterli düzeyde sağlanması ve BKH'lere ulaşmak bu zirvede önem verilen konular olmuştur. Kalkınmanın en önemli ayağı olan Seul Kalkınma Uzlaşısı'nda ise, Seul Zirvesi'nin ¹³⁰ kendinden sonraki zirvelere devrettiği misyondan anlaşılacağı üzere, G-20 artık devamlılık esasına dayalı bir küresel yönetim mekanizması haline gelmiştir. Homojen bir yapıya sahip olmayan bu mekanizmanın işleyişini anlayabilmek adına, sahip olduğu güç dengelerine daha yakından göz atmak gerekmektedir.

3.3. G-20'de Orta Ölçekli Güçte Ülkeler ve Orta Ölçekli Güç Zirveleri: 2010, 2012, 2015

Küresel anlamda güç kelimesinin neyi çağrıştırdığına dair tanımlama yapmak zor bir meseledir. Uluslararası İlişkiler disiplininde ekonomik, askeri, diplomatik çağrışımlar yapabilen güç kavramı ve belli güç kapasitesine sahip devletler, basit bir hiyerarşi ile büyük güçler ve diğerleri (*the rest*) olarak ayrılmıştır. Bu basit ayrımın handikapı orta ölçekli güçlerin küçük güçlerle eşit tutulmasıdır. Orta ölçekli güç dediğimiz ülkeler; sınırlı politika seçeneklerini jeostratejik anlamda başarılı bir satranç oyununa çevirebilen, uluslararası politikaya etki edebilen aktörlerdir. Orta ölçekli güçler iş birliği için ittifaklara, güvenlik için ortaklıklara ya da uluslararası örgütlerin mekanizmalarına dahil olabilirler ¹³¹.

¹²⁹ Cooper (b), 2015, s.14.

¹³⁰ Leena Srivastava, "G20: Sharpening the focus on global development", Thomas Fues ve Peter Wolff (Ed.), **G-20 and Global Development** içinde (29-31), Bonn: German Development Institute, 2010, s.29.

¹³¹ James Manicom ve Jeffrey Reeves, "Locating Middle Powers in International Relations Theory and Power Transitions", Bruce Gilley ve Andrew O'Neil (Ed.), **Middle Powers and the Rise of China** içinde (23-44), Georgetown: Georgetown University Press, 2014, s.24.

Literatürde orta ölçekte güçlerin ne olduğuna dair tanımlamalar net değildir. Bazı akademisyenler orta ölçekli güçleri materyal kapasitelerine göre tanımlarken bazıları soyut kriterlere daha çok önem vermektedir. Adam Chapnick'in 1999 yılında yayımladığı "*The Middle Power*"¹³² makalesi bu kriterleri bir araya getiren üçlü bir ayırım modeli ortaya koymuştur. Chapnick'e göre orta ölçekli güçler; fonksiyonel, hiyerarşik ve davranışsal modellerine göre ayrılmaktadır. Fonksiyonel model, orta ölçekli gücün ulusal çıkarlarına göre sorumluluk alabilme kapasitesini belirtmektedir. Hiyerarşik model, orta ölçekli gücü büyük güçler ile küçük güçlerin ortasında konumlandırmaktadır¹³³. Yani kapasite ve uluslararası ilişkilere etki bakımından büyük güçlerden zayıf fakat küçük güçlerden güçlüdürler. Davranışsal model ise Soğuk Savaş döneminin ikiye ayırdığı politika alışkanlıklarını irdelemektedir. Soğuk Savaş döneminde orta ölçekli güçler takipçi (*bandwagoning*) rolünü üstlenmiş ve tarafını tuttuğu büyük güçlerin norm ve politikalarına uymuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise dengeleyici (*balancing*) ve liderliğe eğilimli rol üstlenmişlerdir¹³⁴.

Orta ölçekli güçler, genel anlamda bölgesel olarak büyük güçlerin çevresinde bir coğrafi konuma sahiptirler ve bölgelerinin temsilcisi konumundadırlar. Bu nedenle bulundukları bölgede lider rolü üstlenerek bölgelerindeki küçük güçlerin "hamisi" gibi hareket edebilirler. Orta ölçekli güçler koalisyon kurucular, uluslararası örgütlere katılımcı ülkeler ve uluslararası düzende sağlanan uzlaşılarla uyum sağlayan güçler olarak karakterize olmuştur. Uluslararası hiyerarşideki konumlarına dikkat ederler ve normatif anlamda, sözlerini tutan, güvenilir ve sorumluluk almaya hevesli ülkelerdir¹³⁵. Bernard Wood orta ölçekli güçlerin politika alternatiflerinden bahsederken onları "bölgesel liderler, çatışma yöneticileri, çok taraflı güç değer ve statü koruyucular"¹³⁶ olarak tanımlamaktadır.

Literatürde orta ölçekte güçlerin ne olduğundan çok ne olmadığına dair tanımlamalar mevcuttur. Orta ölçekli güçler tek başına hareket edecek kadar güçlü değildir ancak ulusal çıkarlarını kolayca suistimal ettirecek kadar küçük değillerdir.

¹³² Adam Chapnick, "The Middle Power", *Canadian Foreign Policy Journal*, Vol 7, No.2, 1999.

¹³³ Chapnik, s.73.

¹³⁴ Belma Engin ve Gürol Baba, "MIKTA: A Functioning Product of "New" Middle Power- ism?", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 11, Sayı: 42, 2015, s. 5-6.

¹³⁵ Jorge A. Schiavon ve Diego Dominguez, "Mexico, Indonesia, South Korea, Turkey, and Australia (MIKTA): Middle, Regional, and Constructive Powers Providing Global Governance", *Asia & the Pacific Policy Studies*, s. 496.

¹³⁶ Bernard Wood, *The Middle Powers and the General Interest*, Ottawa: North- South Institute, 1988, s. 19-20.

Yirmi birinci yüzyılda bu tanımlamaya uygun sınıflandırma yapmak zor olsa da hangi ülkelerin orta ölçekli olmadığını anlayabiliriz. ABD, Çin gibi ülkelerin orta ölçekli olmadığını hemen anlayabildiğimiz gibi Somali'nin de olmadığını anlayabilmekteyiz¹³⁷. Tüm bu soyut tanımlamalara karşın, kabul edilmiş orta ölçekli güçler bulunmaktadır. Öncelikle geleneksel orta ölçekli güç denildiğinde akıllara Kanada, Avustralya Norveç ve İsveç gelmektedir. Ancak bu geleneksel tanımlamaların dışında yükselen yeni güçler, geleneksel tanımlamaların değişmesine ya da anlam kaymasına uğramasına neden olmaktadır. Arjantin, Brezilya, Nijerya, Malezya, Güney Afrika ve Türkiye gibi ülkeler de günümüzde orta ölçekli güç kategorisine konmaktadır¹³⁸. Peki Brezilya ile Kanada, Türkiye ile Norveç aynı kefeye konulabilir mi? Burada kavramın dış politika davranışlarına göre belirlendiğini görmekteyiz. Orta ölçekli güçlerin dış politikalarının gözlemlendiği ortam da uluslararası örgütlerdir. Uluslararası Örgütler ise, ideoloji ya da hegemon odaklı uluslararası düzeni değiştirmeye, ideal dünya düzenini yaratmaya çalışan süreçler toplamıdır. Orta ölçekli gücün bu süreçteki rolü, uluslararası örgütler aracılığıyla düzen inşası için taşları dizmektir¹³⁹. Yani orta ölçekli güç mevcut düzende söz sahibi olmak isteyen güçtür.

G20'nin doğması ile birlikte, dünya ekonomisine etki eden yükselen (emerging) ve orta ölçekte/yeni yükselen (newly emerging) güçler seslerini duyurmaya başlamış, orta ölçekli güç aktivizmi G-20 içerisinde yeniden konumlanmıştır. Uluslararası Örgüt olmayan G-20 forumu, kendine has yapısı ile küresel yönetim aktörlerinden biri olmayı başarmıştır ve büyük güçler yanında yükselen güçlere de kendilerini göstermeleri için boşluklar yaratmaktadır¹⁴⁰. Yükselen güç olarak tanımlanan aktörler; GSYH büyümesi, demografik yapı, coğrafi konum gibi özellikleriyle dikkat çeken “yükselen orta ölçekli” olarak küresel ekonomiye giriş yapan ülkelerdir. ABD kökenli yatırım bankası Goldman Sachs'ın “Next Eleven” (*Geleceğin On biri- N-11*) olarak kavramsallaştırdığı ülkeler yükselen ekonomi kriterlerini karşılamaktadır. Bangladeş, Mısır, Endonezya, İran, Güney Kore, Meksika, Nijerya, Pakistan, Filipinler, Türkiye ve Vietnam'ı tanımlayan N-11'in gelecekte G-7 ülkelerine rakip olabilecekleri

¹³⁷ Manicom ve Reeves, s.30.

¹³⁸ Eduard Jordaan, “The Concept of a Middle Power in International Relations: Distinguishing Between Emerging and Traditional Middle Powers”, *Politikon*, 30(2), November 2003, s. 165-166.

¹³⁹ Robert W. Cox, “Middlepowermanship, Japan, and Future World Order”, *International Journal*, Vol. 44, No. 4 Autumn, 1989, s. 826- 827.

¹⁴⁰ Cooper (a), 2015, s.9.

düşünülmektedir ¹⁴¹. Bu ülkelerin daha da özelleştirilmiş haline baktığımızda, yükselen ekonomilerin CIVETS (Kolombiya, Endonezya, Vietnam, Mısır, Türkiye ve Güney Afrika) veya MIST (Meksika, Endonezya, Güney Kore ve Türkiye) olarak farklı gruplamalarda analiz edildiği görülmektedir. Bu ülkelerin geleneksel orta ölçekli güçler (Avustralya ya da Kanada gibi) ya da Batı Avrupa ülkelerinden farklı olarak uluslararası sistemde dışlanan ve kendilerine yer edinme çabaları olan ülkeler olduğu görülmektedir. Temsillerini G-77 ya da Bağılantısızlar Hareketi aracılığıyla duyuran ¹⁴² bu ülkeler nihayetinde G-20 düzeyinde bir gruplaşmaya da sebep olmuşlardır. Tanımlandıkları role uygun olarak ittifak kuran ülke gruplarından en tanınmış BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) olmuştur. G-20 içerisinde yükselen ekonomiler olarak ağırlık gösteren BRICS, böylelikle kendinden sonra gelen orta ölçekli güçler için de bir model oluşturmuştur.

G-20 özellikle küresel kriz sonrası dönüşümüyle birlikte çok taraflı bir küresel yönetim mekanizması olduğunu kanıtlamıştır. Faaliyetlerini yürüttüğü konjonktür itibariye çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalan forum, iş birliği mekanizması sayesinde gündemini ihtiyaçlara yönelik olarak belirlemeyi başarmıştır. İş birliğine karşın forumun yapı itibariyle farklılıkların göz ardı edilemediği bir heterojenliği olduğu görülmektedir. Ekonomik yönetişimin merkezinde, yine ekonomik çeşitliliğe bağlı olarak farklı gelişmişlik düzeyinde bulunan ülkeler arası gruplaşma (*sub-grouping*) eğilimi görülmüştür. Gruplaşma ilk olarak G-12 ve diğerleri olarak formülize edilmiş; dünyanın en büyük ekonomileri olan G7 ve yükselen güçler olarak adlandırılan BRICS gruplaşması, G20'nin yapısını G7+BRICS şeklinde bölmüştür ¹⁴³. Daha sonra geride kalan orta ölçekli ülkeler de bir gruplaşma içerisine girmiştir. Kalan sekiz üyeden birinin zaten AB olduğunu ve bir gruplaşmaya ihtiyaç duymadığını bilmekteyiz. Geriye kalan G-20 üyelerinden Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye ve Avustralya gruplaşması ortaya çıkmış; Suudi Arabistan ve Arjantin ise bir gruba dahil olmamıştır.

2008 finansal krizi, G-20'yi dönüştürdüğü kadar G-20 içerisinde orta ölçekli güç aktivitesini de dönüştürmüştür. Hatta orta ölçekli ülkelere G-20 forumundan en çok

¹⁴¹Goldman Sachs, “Beyond the BRICS: A Look at the N-11”, s.161, April 2007, <http://www.goldmansachs.com/our-thinking/archive/archive-pdfs/brics-book/brics-chap-13.pdf> (21.01.2017).

¹⁴²Andrew Cooper ve Jongryn Mo, “Middle Power Leadership and the Evolution of the G20”, **Global Summitry Journal**, May 2013, s.2.

¹⁴³ Selçuk Çolakoğlu, “The Role of MIKTA in Global Governance: Assessments and Shorthcomings”, **Korea Observer**, Vol 47, No:2 (Summer 2016), s.270.

yararlanan ülkeler demek yanlış olmayacaktır. Bu çerçevede, özellikle finansal kriz sonrası dönemde orta ölçekli ülkeler G-20 içerisinde daha fazla aktif rol almaya başlamıştır. 2010 Seul Zirvesi'nde görüldüğü üzere, Güney Kore G-20'nin kalkınma gündemini belirleyici rol almıştır. Güney Kore'den sonra Meksika 2012'de Los Cabos'da, Avustralya 2014'te Brisbane'de ve Türkiye 2015'te Antalya'da G-20 Zirvesi'ne ev sahipliği yapmıştır. Arka arkaya gelen bu zirvelerden anlaşıldığı üzere orta ölçekli güçler küresel ekonomik yönetişime katkıda bulunmaya isteklidirler. Belli sınıflandırmaya dahil güçlerin girişimci yaklaşımları, Andrew Cooper'ın tanımlamasıyla “informelin yükselişi (*rise of informals*)” olarak küresel yönetişimde yeni bir çağ açmıştır ¹⁴⁴.

2010 Seul Zirvesi'nin G-20 kalkınma gündemi için öneminden bahsetmiştir. Bahsi geçen diğer zirveleri incelemek gerekirse; 18-19 Temmuz 2012 Los Cabos Zirvesi G-20'nin en başarılı zirvelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Meksika'nın ev sahipliğindeki zirvede çevreci bir yaklaşım benimsendi ve “yeşil büyüme” konusu gündeme geldi. Yeşil büyüme konusunda OECD, Dünya Bankası, IMF gibi kuruluşlarla iş birliği içinde olunacağını altı çizildi ¹⁴⁵. Ayrıca Euro Bölgesi'ndeki kriz ile mücadele adına “Los Cabos Büyüme ve İstihdam Planı” oluşturuldu ¹⁴⁶. 15-16 Kasım Brisbane, Avustralya Zirvesi'nde G-20 ülkeleri çok iddialı bir hedef belirledi: 2018 yılına kadar G-20'nin GSYH büyümesini yüzde ikinin üzerinde arttırmak. Bu bağlamda büyümeyi arttırıcı eylem planları yeniden belirlendi ve mevcut ekonomik veriler ışığında mümkün göründen hedeften sapılmaması için hesap verilebilirlik ilkesine dayanan çalışma grupları oluşturuldu ¹⁴⁷.

2012'ye kadar küresel ekonomik yönetişimde oynadıkları rolü incelediğimiz Güney Kore, Meksika ve Avustralya; Türkiye ve Endonezya'yı da yanlarına alarak 2013 yılında informal bir grup oluşturdular. Adı geçen ülkelerin İngilizce isimlerinin baş harfleriyle oluşturulan akronim ile grubun adı MIKTA oldu. MIKTA

¹⁴⁴ Andrew Cooper (d), “MIKTA and the Global Projection of Middle Powers: Toward a Summit of Their Own?”, **Global Summitry**, vol 1, no 1, 2015, s.100.

¹⁴⁵ G-20 Information Centre, **G20 Leaders Declaration Los Cabos, Mexico**, June 19 2012, <http://www.g20.utoronto.ca/2012/2012-0619-loscabos.html> (22.01.2017).

¹⁴⁶ G-20 Information Centre, **The Los Cabos Growth and Jobs Action Plan**, June 19 2012, <http://www.g20.utoronto.ca/2012/2012-0619-loscabos-actionplan.html> (22.01.2017).

¹⁴⁷ G-20 Information Centre, **G20 Leaders' Communiqué Brisbane**, November 16 2014, <http://www.g20.utoronto.ca/2014/2014-1116-communiqué.html> (22.01.2017)

gruplaşmasının informal olarak ortaya çıkmasından sonra bu ülkelerden birinde gerçekleşen ilk zirve olan 15-16 Kasım Antalya, 2015 zirvesinde “kapsayıcılık” temasıyla hırslı bir gündem dönüşü yaşandı ¹⁴⁸. Bu zirvede ekonomik konuların yanı sıra dünya ve Türkiye gündemini yakından ilgilendiren mülteciler konusu da konuşulmuş, tüm devletler, mültecilerin yeniden yerleştirilmesi, insani kabul yöntemleri, insani yardımlar ve mültecilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması konusunda iş birliğine davet edilmiştir ¹⁴⁹.

3.3.1. MIKTA Gruplaşması

Goldman Sachs’ın yönetim kurulu başkanı ve BRICS kavramının mimarı Jim O’Neill, N-11 içerisinde başka bir gruplaşmayı 2011’de ilan etti. Meksika, Endonezya, Güney Kore ve Türkiye’nin İngilizce baş harflerinin akroniminden oluşan MIST ülkeleri, N-11 içerisinde en büyük dört ekonomi olarak gösterildi. Bu ülkelerin gelecekteki yeni yükselen ekonomiler olacağı olsa da dayanışma bakımından BRICS’i yakalayıp yakalayamayacakları soru işareti olmuştur. Yine de bu ülkeleri bir araya getiren ortak özellikler dikkat çekmektedir. Ülkelerin dördü de G-20 üyesidir, her birinin kişi başına düşen GSYH’leri ile yüzde bir oranında küresel ekonomiye katkıda bulunmakta ve yüksek nüfuslarıyla dikkat çekmektedirler ¹⁵⁰. MIST grubu Avustralya’nın katılımı ile MIKTA’ya (Meksika- Endonezya- Güney Kore- Türkiye- Avustralya, *Mexico- Indonesia- Korea- Turkey- Australia*) dönüşmüş ve 25 Eylül 2013’de New York’ta Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun altmış sekizinci toplantısında beş ülkenin Dışişleri Bakanları’nın katılımıyla gerçekleştirilen toplantı ile yeni bir orta ölçekli güç girişimi olmuştur ¹⁵¹. İlk önce MIST ülkeleri olarak bir araya gelen gruba Avustralya’nın dahil olması, çok taraflılık sayesinde yeni yükselen ve geleneksel orta ölçekli güçlerin birbirleriyle kaynaştığını göstermektedir. Avustralya uzun süredir başarılı bir şekilde orta ölçekli güç rolü oynadığı için diğer MIKTA

¹⁴⁸Cooper (d), 2015, s.100.

¹⁴⁹G-20 Information Centre, **G20 Leaders' Communiqué Antalya**, November 16 2015, <http://www.g20.utoronto.ca/2015/151116-communiqué.html> (22.01.2017).

¹⁵⁰**The Guardian**, “After BRIC comes MIST, the acronym Turkey would certainly welcome”, 1 Şubat 2011, <https://www.theguardian.com/global-development/poverty-matters/2011/feb/01/emerging-economies-turkey-jim-oneill> (21.01. 2017).

¹⁵¹Çolakoglu, s. 269.

ülkelerine yol gösterici olacaktır. Ayrıca ABD ile yakın ilişkileri MIKTA'nın etkililiğini arttırması için fayda sağlayacaktır ¹⁵².

MIKTA'nın bir araya gelmesindeki en büyük etken, özellikle kriz sonrası dönemde G7 ve BRICS ön plana çıkarken “göz ardı edilen orta grup (*missing middle*)” olmalarıdır ¹⁵³. Krizin sarsıntısıyla dağılma noktasına gelen G-7'nin (Rusya'nın dahil olmasıyla G-8) 2011'de Fransa'nın dönem başkanlığında tekrar toparlanması ve 2012'de Arap Baharı sürecinde Barack Obama yönetimindeki ABD'nin girişimi ile olaylara müdahale edici bir küresel diyalog grubu haline gelmesi, G-7'nin krizlere rağmen dünyanın en önemli aktörlerinden biri olduğunu tekrar kanıtladı. Aynı süreçte BRICS grubu da 2009'dan beri liderler düzeyinde toplantı yaparak küresel yönetişimde bir blok olarak söz söyleyen bir grup haline geldi. Özellikle 2011'de Libya Savaşı'nda Batı'nın tersine bir tavır takınması, kendi kalkınma bankasını kurarak Bretton Woods kurumlarına meydan okuması grubu bir küresel yönetim aktörü olarak BRICS'i sivriltilti ¹⁵⁴. Bu nedenle orta ölçekli güçler de kendi güçlerini kanıtlamak adına ittifaklara ve var olan zirvelerde katılımcı olmaya istekli bir pozisyon almak zorunda kaldılar.

2013 yılında ilk kez bir araya gelen MIKTA ülkeleri, dönem itibariyle toplamda beş yüz milyon nüfusu, \$5.6 milyon dolarlık GSYH miktarını ve \$ 1.5 trilyon dolarlık ticaret hacmini temsil etmekteydiler ¹⁵⁵. Görüldüğü üzere dünya ekonomisinde önemli bir nakit akışına sahip bu ülkeler nüfus bakımından da en az Batı Avrupa kadar yoğunluk teşkil etmektedir. Bu nedenle uluslararası politikada söz sahibi olmak istemeleri doğaldır. İlk gayri resmi görüşmeden sonra ülkelerin dış işleri bakanları 13-14 Nisan tarihlerinde Meksika'da bir araya gelmiş ve gayri resmi oluşumlarını ortak bir bildiri ile duyurmuşlardır. Yayınladıkları bildiri ile ortak çıkarları ve küresel meseleler hakkında fikir alışverişinde bulunduklarını ifade etmişlerdir. Tartıştıkları konular ile özellikle BM ve G-20 gibi platformlarda gündem belirlemek üzere küresel yönetişime katkı sağlamayı hedeflemektedirler ¹⁵⁶.

¹⁵²Engin ve Baba, s. 19-20

¹⁵³Gordon Flake ve Xu Wang, “MIKTA: The Search For a Strategic Rationale”, **PertUSAsia Centre**, January 2017, s. 3.

¹⁵⁴Richard Gowan, “Middle Powers and the G20: Modest Proposals for Cooperation”, Mo Jogryn (Ed.), **MIKTA, Middle Powers, And New Global Dynamics of Global Governance The G20's Evolving Agenda** içinde (86-97), New York: Palgrave and Macmillan Publishing, 2015, s. 87.

¹⁵⁵Engin ve Baba, s.18.

¹⁵⁶T.C. Dış İşleri Bakanlığı, “Joint Communiqué of the Ministers of Foreign Affairs of Mexico, Indonesia, the Republic of Korea, Turkey and Australia (MIKTA)”, 14 Nisan, Mexico City. <http://www.mfa.gov.tr/joint->

MIKTA ülkeleri karakteristik olarak küresel anlamda, kendi bölgelerinde olduklarından daha etkili konumdadırlar. Güney Kore dünyanın en büyük ekonomilerinden biri konumunda olmasına karşın Kuzeydoğu Asya’da Çin, Japonya ve Rusya gibi ülkelerin etkisi altında bölgesel bir liderliğe soyunamamaktadır. Aynı şekilde Meksika’da kuzeydeki dominant komşusunun (ABD) etkisi altında kalmaktadır. Türkiye jeopolitik konumu itibariyle Ortadoğu’daki komşularından dolayı sorunlar yaşamaktadır. G-20’deki tek ASEAN üyesi olan Endonezya, bölgesindeki etkisinden daha büyük bir rol kimliği kazanmıştır. MIKTA ülkelerinin küresel rol oynama çabalarının bölgesel rol oynama isteklerinden fazla olması anlaşılabilir ve birlikte daha güçlü bir konum kazanacaklardır ¹⁵⁷.

Ülkelerin ilk özel toplantılarını yaptıkları 2014 yılına ait gelişmiş düzeylerine ilişkin bazı veriler Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5
MIKTA Ülkelerinin 2014 Yılı Gelişmişlik Düzeyleri

Ülkeler	Nominal GSYH (Milyon Dolar)	Kişi Başına Düşen Nominal GSYH (Dolar)	İnsani Gelişmişlik Düzeyi (HDI)	Ekonomik Sınıflandırma (IMF)
Avustralya	1,442,722	61,066	0.935	İleri
Endonezya	888,648	3,524	0.684	Yükselen
Güney Kore	1,410,383	27,970	0.898	İleri
Meksika	1,291,062	10,784	0.756	Yükselen
Türkiye	798, 332	10,381	0.761	Yükselen

Kaynaklar: IMF Dünya Ekonomik Görünümü, "Gayrisafi Yurtiçi Hasıla", Ekim 2015; UNDP HDR Data, "İnsani Gelişmişlik Endeksinde Trendler, 1990-2014"; IMF, "Dünya Ekonomik Görünüm Verileri", 2013.

[communique-of-the-ministers-of-foreign-affairs-of-mexico -indonesia -the-republic-of-korea -turkey-and-australia-mikta .en.mfa](#) (21.01.2017).

¹⁵⁷ Flake ve Wang, s.17.

Tabloda görüldüğü üzere ülkeler farklı insani gelişmişlik düzeylerine ve ekonomik görünümlere sahiptirler. Özellikle Endonezya'nın grup içinde en düşük İnsani Gelişmişlik İndeksi oranına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye ise düşük GSYH miktarı ile dikkat çekmektedir.

MIKTA'yı oluşturan ülkeler dünyanın farklı köşelerinde yer almalarına ve farklı kültürlere sahip olmalarına rağmen, ortak "karakter" vurgusu yapmaktadırlar. Demokrasiyle yönetilen ve açık pazara/serbest ticarete uygun hareket eden hızla büyüyen ekonomilere sahip bu ülkeler; karşılıklı olarak paylaşımı ve değişimi hedeflemektedir. Orta ölçekli güçlerden oluşan bu grubun yine G-20 içerisinde ekonomik olarak orta ölçekte sayılan Arjantin ve Suudi Arabistan'ın bu gruba dahil olmamasının nedeni konuyu anlamak için önemli bir çıkış noktasıdır. MIKTA oluşumu, BRICS gibi içinde ikili bir yapı barındırmamaktadır. Çin ve Rusya gibi otoriter yönetimlere karşın Brezilya, Hindistan ve Güney Afrika'nın demokrasi ve küresel yönetişimde söz sahibi olmak istemesi BRICS'i MIKTA kadar homojen yapmamaktadır. MIKTA'nın liderlik rolü ve ideali olmayan Arjantin'in; demokratik bir yönetime sahip olmayan Suudi Arabistan'ın bu orta ölçek diplomasisine katılmaması MIKTA'nın karakteristik olarak farkını ortaya koymaktadır¹⁵⁸.

MIKTA ülkeleri farklı coğrafi bölgelere yayılmış, farklı kültürlerin temsilcisi, farklı tarihsel ve kültürel arka planlara sahip olmalarına rağmen ortak bir hedefe ve bu hedef bağlamında bir dayanışma perspektifine sahiptirler. Grup üyeleri farklı kalkınma düzeylerine sahip olmalarına rağmen, G-20 içerisinde sürdürülebilir büyüme hedefi için aktif / yeniden inşacı bir rol almayı amaçlamaktadır¹⁵⁹. Ayrıca bu ülkeler küresel yönetişimde kapasitelerini de aşan aktörlere dönüşme çabası içerisinde olabilmektedirler. Ortaya koydukları niş diplomasisi alanları ile hem bölgesel hem de küresel anlamda yıldızlarını parlatmaktadırlar. Böylece yükselen bir güç olarak gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında köprü olma rolünü üstlenmeye çalışmaktadırlar.

¹⁵⁸Çolakoğlu, 270- 271.

¹⁵⁹Australian Government Department of Foreign Affairs and Trade, "8th MIKTA Foreign Minister's Meeting". <http://dfat.gov.au/international-relations/international-organisations/mikta/Pages/8th-mikta-foreign-ministers-meeting.aspx> (22.01.2017).

3.3.2. MIKTA'nın Geleceği ve Sürdürülebilirliği Hakkında

MIKTA ile birlikte G-20'nin ittifaklar aracılığıyla işlerliği yani grup içinde gruplaşmalara elverişli yapısı tescillenmiştir. Bu gruplar G-20 düzeyinin dışında kararlar ya da politikalar almasalar dahi, kendi aralarındaki iş birliğinin tüm gruptan daha sıkı olduğu ve bu sayede kendi çıkarları dahilinde ortak politikalar önerdikleri düşünülebilir. MIKTA gruplaşması küresel yönetişimde rol almaya çalışan bir orta ölçekli güç girişimidir. 2013 yılında bir araya geldiği göz önüne bulundurulursa, gruplaşmanın faydalarını ve görece dezavantajlarının getireceği olumsuzlukları gözlemlemek için henüz erkendir ve kat etmesi gerek yol çok uzundur. Örneğin BRICS'in aksine hiçbir MIKTA üyesi BM Güvenlik Konseyi üyesi değildir. Bu da ekonomik yönetişim dışında etkililiğini sorgulamaktadır. Diğer yandan, uluslararası siyasetin çok taraflılık ekseninde değişen yapısı MIKTA kimliğindeki oluşumlara manevra alanı sağlamaktadır. Grup üyeleri tek tek bakıldığında bu manevralardan yararlanabilen ülkelerdir.

Tezin üçüncü bölümünde değinileceği üzere, bu ülkelerin hem küresel bazda hem de kendi içlerinde kalkınma ve insani gelişmişliğe katkıları MIKTA'yı yeni bir küresel yönetişim aracı olarak incelenmeye değer kılmaktadır. Tablo 6'da incelendiği üzere, MIKTA ülkeleri 140 ülkenin incelendiği Küresel Rekabet Endeksi (*Global Competitiveness Index*) verilerine göre, küresel anlamda performanslarını yükseltme eğiliminde hareket etmektedirler.

Tablo 6

MIKTA Ülkelerinin Küresel Rekabet Sıralamaları (2012-2016)

Ülkeler	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016
Meksika	53	55	61	57
Endonezya	50	38	34	37
Güney Kore	19	25	26	26
Türkiye	43	44	45	51
Avustralya	20	21	22	21

Kaynak: Schwab, Klaus ve Sala-i-Martin, Xaiver. "Global Competitiveness Report 2015-2016 (Küresel Rekabet Raporu 2015-2016)". World Economic Forum ,2015.

Küresel Rekabet Endeksi; *inovasyon, yatırım, makroekonomik çevre, sağlık ve temel eğitim, yüksek eğitim, ürün piyasasının etkinliği, işgücü piyasasının etkinliği, finansal piyasanın gelişimi, teknolojik gelişim, pazar büyüklüğü ve iş çeşitliliği* alanlarında 1-8 arası puanlamalar yaparak ülkeleri sıralamaktadır ¹⁶⁰. Tablodaki sıralamalara baktığımızda, Avustralya'nın grup içerisindeki en başarılı ve istikrarlı ülke olduğunu, Meksika'nın ise en başarısız ülke olduğunu görmekteyiz. MIKTA grubunun karşılaştığı problemler ve ortaya konulan veriler ışığında üçüncü bölümde yanıtlanması gereken sorular karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle, Tablo 5'te görüldüğü üzere bu ülkelerin insani gelişmişlik düzeyleri, ekonomik durumları ve sınıflandırmaları aynı seviyede değildir. Ancak küresel yönetimde etkileri bağlamında baktığımızda, bu ülkeler ortak bir etki yapacak düzeyde karakter ve hedef paylaşımına sahiptir. Dolayısıyla verilerin önümüzdeki yıllarda homojenleşebilmesi ihtimalini incelemek MIKTA'nın sürdürülebilirliği hakkında bize fikir sağlayacaktır. Tablo 6'da gördüğümüz küresel rekabet raporunun verileri; bu ülkelerin ekonomik anlamda girişimci ve G-20 kriterleri kapsamında katılımcı olduklarını göstermektedir. İşgücü piyasası dahil olmak üzere iç ekonomiye yapılan yatırımlar bu ülkelerin yalnızca diplomatik alanda değil, iç siyasi alanda da girişimci ve geliştirici karakter sergilediklerini göstermektedir.

Tezin üçüncü bölümünde, ilk iki bölümde ortaya konan kalkınma teorisi bağlamında MIKTA ülkelerinin hem küresel anlamda hem de kendi içlerinde nasıl bir yol izledikleri incelenecektir. Öncelikle MIKTA ülkelerin ekonomik anlamda büyümeleri hangi seviyededir? Ekonomik büyümeleri ile insani kalkınmaları arasında bir ilişki var mıdır? Ülkeler insani gelişmişlik anlayışının neresindedirler? Gelişmişlik düzeylerinde geri kaldığı alanlar nelerdir ve beş ülke paralel bir gelişmişlik düzeyi yakalayabilirler mi? Paylaştıkları ortak değerler bağlamında demokrasi ve insan haklarını sağlayan bir kalkınma trendi yakalayabilirler mi? Bu soruların yanıtına BM'nin kabul görmüş insani gelişme endeksleri ve ülkelerin ekonomik konumları çerçevesinde yanıt aranacaktır.

¹⁶⁰ World Economic Forum, **Global Competitiveness Report 2015-2016**, 2015.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

4. MIKTA ÜLKELERİ VE TÜRKİYE’NİN EKONOMİK BÜYÜMELERİ VE İNSANİ KALKINMALARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

4.1. MIKTA Ülkelerinin Ekonomik Büyümesi

MIKTA’nın uluslararası politikada bir aktör olarak sahneye çıkışı açıklanırken küresel kriz sonrası G-20’nin dönüşüm geçirmesinin önemli bir rolü bulunmakla beraber, bu analiz bütün bir resmi göstermemektedir. MIKTA ülkeleri gerek ekonomik potansiyelleri gerekse dış politika davranışları bakımından orta ölçekli güç ünvanını kriz öncesi dönemden itibaren hak etmekteydiler. Kriz dönemi, ülkelerin bu potansiyellerini ortaya çıkarmasında yardımcı olmuş ve bir arada hareket etmelerini uluslararası anlamda -özellikle BRICS literatürünün gelişmesi ile birlikte- enformel de olsa kurumsal bir çerçeveye oturtmuştur. BRICS çağı olarak adlandırılan dönem, dünya düzeninin sorgulandığı ve değiştirildiği bir dönem olmuştur. Bu sayede bölgesel güçler ve Türkiye, Meksika, Güney Kore gibi orta ölçekli güçler de ekonomik kapasiteleri, sürdürülebilir büyüme performansları ve dış politikada yumuşak güç araçları ile etkililikleri sayesinde kendilerini gösterebilmiştir. BRICS’in ve BRICS karakteri gösteren diğer ülkelerin yükselişi, uluslararası sistemdeki değişim trendinin bir göstergesidir. Tek bir hegemonun olmadığı, güç geçişlerinin görünürlük kazandığı sistemde; uluslararası politika çok kutupluluğa evrilmiştir ¹⁶¹.

Çok kutupluluğu yürüten aktörler ekonomik ve bölgesel olarak etkili olan ülkelerdir. Bu aktörlerden birisi olarak yükselen MIKTA ülkeleri, bir araya geldikten

¹⁶¹Ziya Öniş ve Mustafa Kutlay, “Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economy of Turkey in the age of BRICS”, **Third World Quarterly**, Vol. 34, No. 8, 2013, s.1409-1410.

sonra ekonomik güçlerini uluslararası politikada da etkin bir biçimde kullanmaya başlamıştır. Avustralya Dışişleri ve Ticaret Bakanlığı'na göre, MIKTA grubu paylaşılan ortak değerler çerçevesinde bir araya gelen ve ekonomik gücünü bölgesel anlamda aktif kullandığı kadar küresel anlamda da kullanmayı hedefleyen ülkelerden oluşmaktadır. MIKTA'nın yenilikçi iş birliği; süper güç iddiasında olmaktan uzak, farklı kültürleri bir araya getiren, gelişen ve gelişmekte olan ülkeler arasında köprü olabilecek nitelikte yapısı ile uluslararası politikada etkili olabilecektir ¹⁶². Etkililiğin seviyesi, ülkelerin ekonomik büyüme ve gelişmelerinin ölçülmesi ile anlaşılabilir. Ekonomik büyüme, tezin ilk bölümünde ifade edildiği üzere sayısal değerlerdeki artış ile ifade edilmektedir. Gelişme ya da diğer bir ifadeyle kalkınma ise ekonomi ile birlikte yaşam kalitesindeki niteliksel gelişmeyi ifade eder. İki süreç birlikte ilerlediği için, bu bölümde ilk önce ekonomik büyüme daha sonra ise insani gelişme süreci ele alınacaktır.

Ülkelerin ekonomik büyüme karneleri, Dünya Bankası ve OECD iş birliği ile ortaya konan veriler ışığında objektif bir biçimde incelenebilmektedir. Bu bağlamda MIKTA incelendiğinde, 2005-2015 yılları arası on yıllık dönemde her bir MIKTA ülkesinin büyüme trendinde olduğu görülmektedir. Harcama yaklaşımına göre GSYH büyüme oranları incelendiğinde, MIKTA ülkeleri dünya sıralamasında ilk yirmide yer almaktadır. Tablo 6'da beşer yıllık periyotlarda GSYH miktarları milyon dolar olarak gösterilmiş ve yine GSYH'ye bağlı dünya sıralaması gösterilmiştir:

Tablo 7

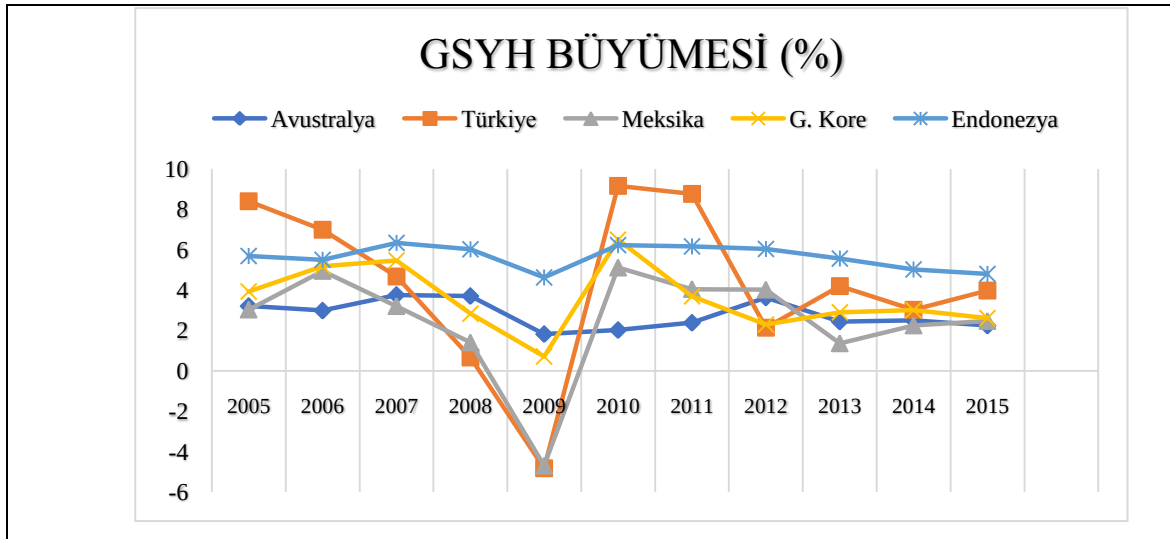
MIKTA Ülkelerinin On Yıllık Süreçte GSYH Miktarları (Milyon Dolar)

Ülkeler	2005 GSYH Miktarı	2010 GSYH Miktarı	2015 GSYH Miktarı	2015 Dünya Sıralaması
Meksika	866.346	1.051	1.144	15
Endonezya	285.869	755.094	861.934	16
Güney Kore	898.137	1.094	1.378	11
Türkiye	482.98	732.145	717.88	18
Avustralya	693.075	1.142	1.339	12

162 Julie Bishop, "21st Century Global Governance Rise of the Rest – Cross-regional Networks", Australian Minister for Foreign Affairs, 7 January 2015. http://foreignminister.gov.au/articles/Pages/2015/jb_ar_150107.aspx?ministerid=4 (20.04.2017).

Kaynak: Dünya Bankası Ulusal Hesap Verileri ve OECD Ulusal Hesap Veri Dosyaları (*World Bank National Accounts Data, and OECD National Accounts data files*) <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2015&locations=TR-MX&start=2004>(17.04.2017).

Tablodan anlaşıldığı üzere; Meksika, Güney Kore ve Avustralya GSYH miktarlarını bir trilyon doların üzerine çıkarmıştır. Endonezya bir trilyon bandını geçemese dahi, 2005 ile karşılaştırıldığında on yıl içerisinde üç katı aşkın bir yükselme ile dikkat çekmektedir. Türkiye ise 2010'daki miktarını düşüren tek ülke olarak göze çarpmaktadır. Tüm bu ülkeler BRICS ülkesi olan Güney Afrika'nın GSYH miktarından yüksek miktarda GSYH'ye sahiptir. Dünya Bankası verilerine göre 2015 yılında Güney Afrika'nın GSYH'si 313,572 milyon dolardır ¹⁶³. Büyüme oranlarına bakıldığında ise, MIKTA'nın hızlı bir büyüme yakaladığı görülmektedir. Küresel finansal krizin doruğa ulaştığı 2009 yılında dahi Güney Kore, Endonezya ve Avustralya pozitif büyüme gerçekleştirebilmiştir. Meksika ve Türkiye ise negatif büyüme performansı göstermelerine rağmen hızla toparlanmışlardır ¹⁶⁴. Büyüme oranlarındaki iniş çıkışların anlaşılabilmesi ve ülkelerin birbirleriyle karşılaştırılabilmesi için Grafik 1'de GSYH Büyüme Oranları yüzde olarak gösterilmiştir:

Grafik 1: MIKTA Ülkelerinin Yıllık GSYH Büyüme Oranları (2005-2015)

Kaynak: Dünya Bankası Ulusal Hesap Verileri (*World Bank National Accounts Data*) <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2015&location=s=AU-TR&start=2005&view=chart> (Erişim: 14.04.2017).

¹⁶³ World Development Indicators 2015. <http://data.worldbank.org/country/south-africa>(20.04.2017).

¹⁶⁴ Flake ve Wang, s.9.

Grafiğe bakıldığında görsel olarak ilk göze çarpan, Meksika ve Türkiye'nin daha iniş-çıkışlı bir seyir izlediği; Avustralya, Güney Kore ve Endonezya'nın ise daha istikrarlı bir seyir izlediğidir. Türkiye ve Meksika 2009'da sırasıyla -4,826 ve -4,7'yi görürken Endonezya'nın pozitif olarak 4,629 değerini görmesi dikkat çekicidir. 2010 ve 2011 dönemlerinde tüm ülkelerden yüksek bir büyüme performansı gösteren Türkiye'nin toparlanması oransal olarak yüksek görülse de Tablo 6'da gördüğümüz üzere miktar olarak en düşük GSYH'ye sahip ülkedir. Yine 2015 yılında en yüksek büyüme oranına sahip olduğu görülen Endonezya, miktar olarak bakıldığında Meksika, Güney Kore ve Avustralya'nın oldukça gerisindedir. 2013 yılında bir araya gelen MIKTA'nın GSYH miktarına bağlı dünya sıralaması, 2006'da bir araya gelen orijinal BRICs (Güney Afrika olmadan) ülkelerinin hemen altında yer almaktadır. Ancak ekonomik olarak daha küçük görünümde olsalar dahi, politik sistemleri daha benzer olduğu için küresel anlamda daha etkili bir iş birliği sağlayabilirler ¹⁶⁵. Politik senkronizasyonun ekonomik anlamda yakalanma ihtimali, ülkelerin ekonomik büyümelerinin daha detaylı bir biçimde incelenmesiyle ile daha rahat ifade edilebilecektir. Özellikle küresel finansal krizin yarattığı kırılmalar ve toparlanma sürecinin gözlemlenmesi adına bu bölümdeki veriler 2005-2015 zaman aralığında incelenecektir.

4.1.1. Meksika Birleşik Devletleri'nin Ekonomik Büyümesi

Meksika Birleşik Devletleri (kısaca Meksika), bölgesel ve kültürel anlamda bir çelişki ülkesidir. Ekonomik ilişkileri ve coğrafi konumu bakımından bir Kuzey Amerika ülkesiyken, kültürel olarak Latin Amerika ülkesidir ve bu nedenle kuzey-güney çelişkisi yaşamaktadır ¹⁶⁶. Yaşadığı çelişki, ekonomisinden dış politikasına kadar her alanda kendisini etkilemektedir. Ekonomik anlamda kuzeydeki "büyük" komşusu ABD'ye olan bağımlılığı dikkat çekmektedir. Bağımlılığın seviyesi arttıkça, sahip olduğu materyal gücü kullanabilecek yapısalcı bir dış politika üretme imkanı ve isteği de azalmış; yükselen bir güç olabilecekken orta ölçekli güç seviyesinde kalmıştır. Çünkü uluslararası politikada -ABD odaklı liberal ekonomik düzene karşı çıkabilecek-

¹⁶⁵ Mehmet Arda, "Turkey – the Evolving Interface of international Relations and Domestic Politics", *South African Journal of International Affairs*, 2015, Vol. 22, No. 2, s.206.

¹⁶⁶ Günther Maihold, "Mexico: A leader in search of like-minded peers", *International Journal* 2016, Vol. 71(4), SAGE Pubs., s.4.

revizyonist bir politika üretme isteği bulunmamaktadır. Sınırlı kuzey-güney köprüsü kimliği, küresel etkinliğini sekteye uğratmaktadır ¹⁶⁷. 1990’lardan itibaren NAFTA’nın yürürlüğe girmesi ile birlikte “taraf değiştirmek” ile suçlanan Meksika ¹⁶⁸, sol eğilimli Latin Amerika kimliğini peşinden sürükleyecek karaktere sahip olmadığı için bölgesinde Brezilya’nın arkasında kalmaktadır.

Karşılaştığı bölgesel ve küresel sorunları bir kenara bırakırsak, Meksika’nın kendi içerisinde istikrarlı bir büyüme gerçekleştirdiği söylenebilir. Özellikle bölgesindeki diğer ülkelerin aksine askeri diktatörlüklerle yüzleşmemiş, sivil bir iktidarın sürekli ve pragmatik politikalarıyla yönetilmiştir. Tek bir ekonomi programı olmayan kurucu partinin iktidarı, 1929’dan 2000’e kadar 71 yıl sürmüş ve istikrar sağlayıcı iktisat politikalarını yürütmüştür ¹⁶⁹. İkinci Dünya Savaşı sonrası kalkınmacı modele geçen tüm devletler gibi Meksika da Kurumsal Devrimci Parti (*Partido Revolucionario Institucional- PRI*) liderliğinde 1940-1970 arası dönemde büyük bir kalkınma hamlesi gerçekleştirmiştir. 1940-1975 arası ortalama %39,2 oranında yatırım gerçekleştiren ülke, 1973’de %45,6 ile yatırımların en yüksek noktasına ulaşmıştır. Ulusal Finans ve Kalkınma Bankacılığı (*Nacional Financiera Development Banking Institution -NAFIN*) ve Meksika Bankası (*Bank of Mexico*) tarafından yürütülen merkezi devlet yatırımları sonucu 1980’lere gelindiğinde ekonomide devlet güdümündeki şirketler dominant konuma geçmiştir. Meksika ekonomisinin bel kemiği olan petrol de bahsi geçen devlet güdümü altında, Meksika Petrolleri (*Petróleos Mexicano- PEMEX*) yönetimine geçmiştir ¹⁷⁰.

1933’e kadar dayanan PEMEX’in tarihi Meksika’nın ekonomik tarihi ile paralel bir seyir izlemiştir. 1938’de Başkan Lázaro Cárdenas del Río’nun kararnamesi ile ülkenin tek petrol şirketi olarak kurulan PEMEX, 1970’lere gelindiğinde dünyanın en büyük petrol rezervlerinden biri olan 40 milyar ham petrol rezervini keşfetmiştir ¹⁷¹. Petrol gelirlerinin büyük etkisi ile, 1970-1976 arasında ülke genelinde reel ücretler %40’dan fazla artış sağlamıştır. Ancak bu gelişme tarım sektöründe artış olmadan

¹⁶⁷ Hernán F. Gómez Bruera, “To be or not to be: Has Mexico got what it takes to be an emerging power?”, **South African Journal of International Affairs**, 2015, Vol. 22, No. 2, s. 227-228.

¹⁶⁸ Mailhold, s. 548.

¹⁶⁹ Işık Özel (a), “Krizle Krizle Hazırlanmak: Meksika Ekonomisinde Süreklilik ve Dönüşüm”, **Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen**, Fikret Şenses, Ziya Öniş ve Caner Bakır (drl.), İstanbul: İletişim Yayınları, s.344.

¹⁷⁰ John Minns, **The Politics of Developmentalism The Midas States of Mexico, South Korea and Taiwan**, New York: Palgrave MacMillan, 2006, s.57.

¹⁷¹ PEMEX, PEMEX HISTORY. <http://www.pemex.com/en/about-pemex/history/Paginas/default.aspx> (22.04.2017).

gerçekleşmiş ¹⁷², sanayileşmeye ve hammaddeye dayanan ekonomik yapının sürdürülebilir olmadığı 1980'lere gelindiğinde anlaşılmıştır.

1980'ler Meksika ekonomisi için reform trendinin başladığı dönemdir. Neoliberalleşme süreci -Türkiye'de olduğu gibi büyük bir borç krizi sonrası- patlak veren krizleri önlemek amacıyla alınan önlemlerle başladı. IMF programları çerçevesinde uygulanan istikrar paketleri ile ekonomik dengenin sağlanması amaçlandı ve genel olarak ithalatı sınırlayan ihracatı teşvik eden politikalar uygulandı ¹⁷³. Bu politik değişiklikleri 1986'da Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (*General Agreement on Tariffs and Trade- GATT*) üyeliği ve 1994 ABD ve Kanada ile imzalanan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (North America Trade Agreement- NAFTA) izledi. Böylece Meksika bugün bildiğimiz açık ekonomisine kavuştu. Ancak başkan Salinas de Gortari döneminde gerçekleştirilen bu reformlar 1994'de yeni bir kriz dalgası ile sarsıldı. 1994 Krizi, yapılan reformların test edildiği ve gelecek planlarının kurulduğu bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Krizden alınan dersler ve yapılan reformlar aslında Meksika'nın 20. Yüzyılını ve 2008 krizindeki konumunu belirlemiştir. Stagnasyona sebep olan tek bir sektöre bağlı büyüme ve ticaret 1994 krizi sonrası dönemde terk edilmiş; yerine küresel pazara entegrasyon ve dış yatırımları teşvik edici politikalar gelmiştir ¹⁷⁴. Krizin diğer bir dönüm noktası ise özellikle enerji ve telekomünikasyon alanlarında kamu mallarını denetleyecek Bağımsız Denetleme Kurumları'nın (BDK) kurulması olmuştur ¹⁷⁵. Böylece hesap verilebilirlik ve şeffaflık çerçevesinde liberal piyasa düzenine geçiş sağlanmıştır. Meksika'nın neoliberalleşme sürecin Adam David Morton, Antonio Gramsci'nin "pasif devrim (*passive revolution*)" ¹⁷⁶ kavramı ile açıklamaktadır. Devletin ekonomi politikalarındaki büyük değişimler toplumsal çatışma ya da tabandan gelen yoğun bir istekle gerçekleşmemiş, teknokratlar aracılığıyla sisteme entegre olmuştur ¹⁷⁷.

¹⁷² Juan Carlos Moreno-Brid ve Jamie Ross, **Development and Growth in the Mexican Economy A Historical Perspective**, New York: Oxford University Press, 2009, s. 128.

¹⁷³ Özel (a), s.347-348.

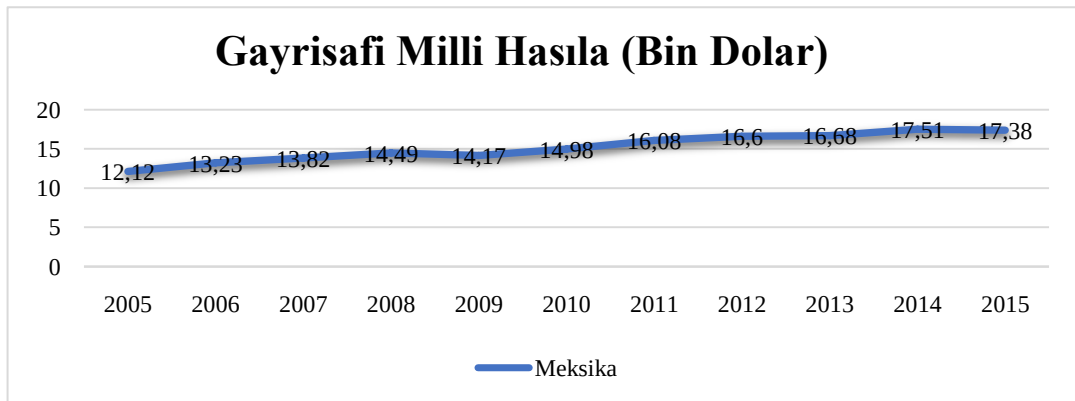
¹⁷⁴ Gustavo Vargas Sánchez ve Albino Luna, "Slow Growth in The Mexican Economy", **Journal of Post Keynesian Economics / Fall 2014**, Vol. 37, No. 1, 2014, s.116-117.

¹⁷⁵ Özel (a), s. 350.

¹⁷⁶ Gramsci'nin Pasif Devrimi'nde jenerasyonlar sürececek bir "yeniden inşa", "restorasyon" süreci vardır. Toplum ilişkileri radikal bir biçimde değiştirilmez ancak yine de muhalifleri bertaraf edici bir iktidar vardır.

¹⁷⁷ Adam David Morton, "Structural Change and Neoliberalism in Mexico: 'Passive Revolution' in the Global Political Economy", **Third World Quarterly**, Vol 24, No 4.

2000’li yıllara gelindiğinde Meksika ekonomisinin istikrarlı bir büyüme trendi yakaladığı ve hatta yükselen ekonomiler tartışmasının içinde yer aldığını görmekteyiz. İstikrarındaki en önemli etken, şüphesiz yaşadığı hükümet değişimine rağmen politikalarında belirgin bir değişim yapmamış olmasıdır. 2000 yılına kadar muhalefet olan yeni iktidar partisi Ulusal Hareket Partisi (*Partido Acción Nacional- PAN*); PRI’nın sürdürdüğü para politikalarının sürekliliğini sağladı. Aralık 2000’de iktidara gelen Vicente Fox, yerine geldiği Ernesto Zedillo’nun programı olan *Progres*a (süreç)’ yı *Oportunidades* (fırsatlar) olarak revize etmiştir. Progres’a da olduğu gibi amaç, uzun vadeli olarak yoksullukla mücadeledir ve bu kapsamda zorunlu eğitim süresinin arttırılması, yüksek okulda okuyan öğrenciler için tasarruf hesapları açılması ve emziren anneler ile 5 yaşın altındaki çocuklar için besin takviyesi sağlamak gibi politikalar izlendi ¹⁷⁸. 2000-2012 arasında iktidarda kalan PAN hükümeti küresel krize giden süreçte, istikrarlı bir politika izledi. Başkan Fox’un yerine 2006’da gelen Felipe Calderón da istikrarlı politikaları sürdürdü ki zaten doksanlı yıllarda yapılan reformlar ve anlaşmalar (NAFTA gibi) nedeniyle bu durum zorunluydu ¹⁷⁹. Kriz yaklaştığındaysa Meksika en büyük ticaret partneri olan ABD’nin yaşadığı çöküşten fazlasıyla etkilendi. Krizin etkilerini göstermek açısından Grafik 2, Grafik 3 ve Grafik 4’te sırasıyla Meksika’nın kişi başına düşen milli geliri, enflasyon oranı ve işsizlik oranı gösterilmiştir:

Grafik 2: Meksika’da Kişi Başına Düşen Milli Gelir (2005-20015)

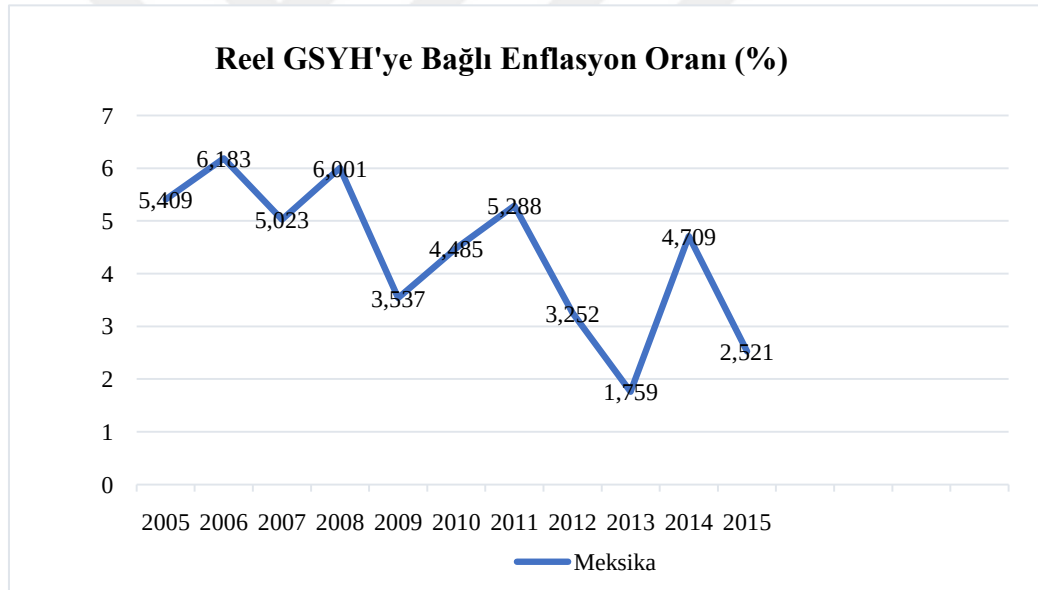
Kaynak: OECD (2017), Gross national income (indicator) (*Gayrisafi Milli Hasıla Göstergesi*). doi: 10.1787/8a36773a-en. (Erişim 20 Nisan 2017).

¹⁷⁸ Moreno-Brid ve Ross, s.208.

¹⁷⁹ Işık Özel (b), “Ekonomik Küreselleşme Sonucunda Türkiye Meksika İlişkileri”, SETA Analiz Şubat 2015, Sayı 116, s. 17.

Üretilen mal ve hizmetlerin parasal değerini gösteren milli gelir, bireylerin refah düzeyini göstermesi açısından önemli bir veridir ¹⁸⁰. Meksika Dünya Bankası verilerine göre orta- üst düzeyde gelirli (*upper-middle income*) ülke kategorisindedir. Grafik 2’de görüldüğü üzere ülkede kişi başına düşen milli gelir, on yıllık süreçte (2008 krizi dahil) hiç düşme göstermemiştir.

Gelirin “verimliliğini” gösteren enflasyon verileri ise Grafik 3’te gösterilmiştir. Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinde sürekli bir artışı ifade eder. Bir ekonomide enflasyonun yüksek olması yaşam pahalılığını ve alım gücünün düşüklüğünü gösterir ¹⁸¹. Meksika için baktığımızda, konjonktürün genel seyrinde doğal sayılabilecek enflasyon oranları görülmektedir. İki haneli rakamları görmeyen enflasyon seviyesi, dalgalı bir grafik çizse de on yıllık ortalama alındığında %4-5 bandında seyretmektedir.

Grafik 3: Meksika’nın Enflasyon Oranı (2005-2015)

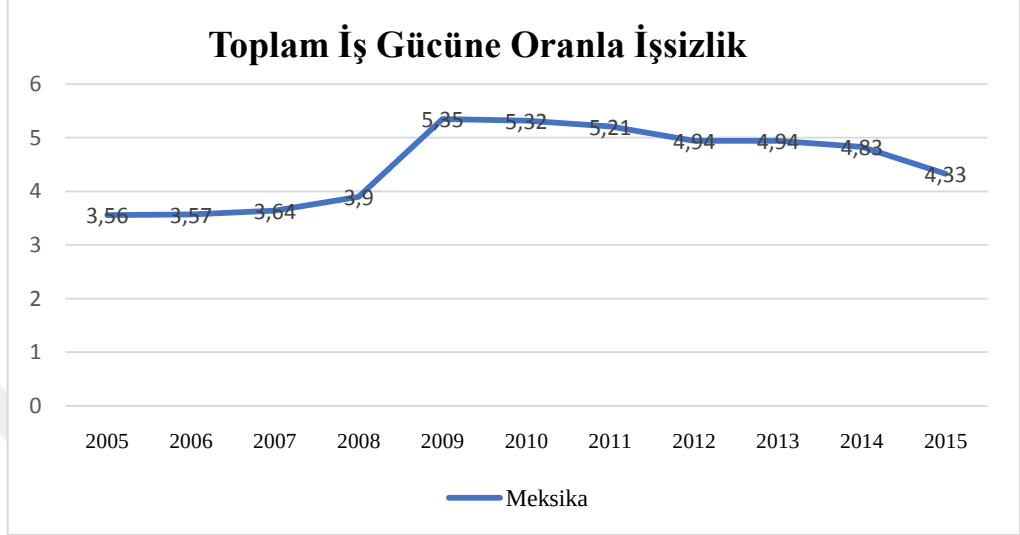
Kaynak: World Bank National Accounts Data (*Dünya Bankası Ulusal Hesap Verileri*)<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.DEFL.KD.ZG?end=2015&locations=MX&start=1995> (Erişim: 15 Nisan 2017).

Son olarak, işsizlik de büyümenin varlığı ve sürdürülebilirliği açısından ele alınması gereken bir kriterdir. İşsizlik ekonomi için maliyet getiren bir olgudur, işsiz kişinin çalıştığı vakit üretebileceği her değer işsizliği sürecinde kayıp olarak değerlendirilir. Ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki ters ilişki, iktisatçı Arthur

¹⁸⁰Dinler, s.336.

¹⁸¹Mahfi Eğilmez, “Enflasyon”, **Kendime Yazılar**, 4 Eylül 2012. <http://www.mahfiegilmez.com/2012/09/enflasyon.html> (22 Nisan 2017).

Okun'un formüle ettiği *Okun Yasası* ¹⁸² ile açıklanır. Okun, reel büyümenin arttığı yıllarda işsizliğin azaldığını; reel büyümenin azaldığı hatta negatif olduğu yıllarda işsizliğin arttığını tespit etmiştir ¹⁸³.

Meksika'da İşsizlik Oranları (2005-2015)

Kaynak: OECD (2017), Unemployment rate (indicator). doi: 10.1787/997c8750-en (25 Nisan 2017).

2015 itibariyle Meksika'nın nüfusu 127 milyonu aşmıştır. Bu nüfusun yüzde %59,5'i 15 yaşın üzerinde yani Uluslararası Çalışma Örgütü'ne çalışma çağındadır. Grafik 4'te görüldüğü üzere, Meksika'nın işsizlik oranları %4-5 bandında seyretmektedir. Küresel krizin etkileriyle 2009-2010 yıllarında artan işsizlik tekrar düşme trendi göstermiştir. İşsizler arasında 15-24 yaş arası genç kadınların oranı 2015 yılında %10,6 iken 15-24 yaş arası genç erkeklerin oranı %7,8'dir. Çalışan nüfusun %61,6'sı hizmet sektöründe, %25'i endüstri sektöründe, %13,35'i tarım sektöründe çalışmaktadır ¹⁸⁴.

¹⁸²Okun Yasası'na göre, reel büyüme hızının %2,25'in üzerine çıktığı yıllarda; reel milli gelirden %2,25'in üzerindeki her %1'lik artış, işsizliği %0,5 azaltır.

¹⁸³Dinler, s.492.

¹⁸⁴World Bank Data Indicators.

4.1.2. Endonezya Cumhuriyeti'nin Ekonomik Büyümesi

Endonezya Cumhuriyeti (kısaca Endonezya), coğrafi yapısı ve konumu itibariyle incelemeye değer bir ülkedir. Yaklaşık 17,000 adası ¹⁸⁵ ile dünyanın en büyük takım ada devletidir. Adaları arasındaki millerce uzaklık ve nüfusundaki çeşitlilik Endonezya'nın sosyal uyum, bölgesel (territorial) entegrasyon ve egemenlik konularında çelişkiler yaşamasına sebep olmuştur ¹⁸⁶. Coğrafi yapısının getirdiği diğer bir handikap ekonomisinin ne kadar “milli” olabileceği konusudur. Endonezya'nın kendi adaları arasındaki uzaklık zaman zaman komşu ülkelere olan uzaklığından (örneğin Singapur ve Malezya) daha fazla olmaktadır ¹⁸⁷. Bu durumda, tarihi boyunca bir ekonomik entegrasyon sorunu yaşamıştır demek yanlış olmayacaktır. Takımda yapısının nüfus üzerindeki etkisi ise, tüm adaların yerleşime uygun olmaması sebebiyle, nüfusun büyük bir kısmı başkent Jakarta'nın da bulunduğu Java Adası'nda yaşamaktadır ¹⁸⁸.

Endonezya, diğer MİKTA ülkelerinden farklı olarak sömürge geçmişine ve anti-sömürgeci mücadelenin şekillendirdiği bir tarihe sahiptir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni kurulan rejimlerin oluşturduğu Bağlantısızlar Hareketi'nde kurucu bir rol üstlenmiş, “*Bandung Ruhı*” denilen ikonun temsilcisi olmuştur. 18-24 Nisan 1955'te Endonezya'nın Bandung kentinde gerçekleştirilen Asya- Afrika Konferansı (bilinen adıyla Bandung Konferansı) ile bağımsızlığını kazanan Asya ve Afrika ülkeleri bir araya gelerek Soğuk Savaş döneminin kamplaşma anlayışına başkaldırmıştır. Hollanda sömürgesi iken 1945 yılında başlattığı mücadele sonucu 1949'da bağımsızlığını kazanan Endonezya'nın öncü bir rol üstlenerek gerçekleştirdiği toplantı; katılımcı ülkelerin heterojenliğine ve tartışmalara rağmen savaş sonrası kurulan dünya düzeninde yeni bir hareketi başlatmıştır ¹⁸⁹. Endonezya kurucu başkanı Achmed Sukarno'nun konferans açılışında yaptığı konuşma tarihi bir önem arz etmektedir. Sukarno “*insanlık tarihinin ilk renkli insanlar konferansı*”ndaki konuşmasında; Afrika ve Asya'nın, dünya nüfusunun yarısından fazlasına sahip bir güç olarak barış yanlısı bir mobilizasyon sağlayabileceğini belirtmiştir. “*Çeşitlilik içinde birlik*” mottosu ile tüm dünyayı -

¹⁸⁵İrili ufaklı adacıkların varlığından dolayı net sayı verilememekte, zaman zaman 18.000'i aşan ada varlığından söz edilmektedir.

¹⁸⁶Ann Marie Murphy, “Indonesia's Response to China's Rise”, Bruce Gilley ve Andrew O'neil (Ed.), **Middle Powers and Rise of China** içinde (126-148), Georgetown University Press, 2014, s. 128.

¹⁸⁷Howard Dick ve Diğerleri, **The Emergence of a National Economy An Economic History of Indonesia 1800-2000**, Asian Studies Association of Australia, Australia: Allen&Unwin, 2002, s. 9-10.

¹⁸⁸Aralık 2015 itibariyle 141 milyon, toplam ülke nüfusunun yarısından fazlası. <https://citypopulation.de/Indonesia-MU.html> (23.04.2017).

¹⁸⁹Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul: Alkım Yayınevi, 17. Baskı, Ocak 2010, s. 750-752.

birbirine karışmadan- kendi hayatını yaşamaya davet etmiştir ¹⁹⁰. Endonezya'nın bu cüretkar, revizyonist politikası onu bölgesinde lider ve uluslararası ittifaklarda aranılan bir ülke yapmıştır. Ancak Sukarno'nun oluşturduğu dış politika vizyonunun 21. Yüzyılda geçerliliğini koruduğu söylenemez. Endonezya, dış politikasında liberal dünya düzenine uyum sağlayan demokratik bir dönüşüm yaşamaktadır. Bu nedenle liderlik rolü Bandung zamanındaki kadar keskin ve açık değildir. Yine de dünyanın en büyük Müslüman çoğunluklu nüfusuna sahip demokrasisi olarak, hızla büyüyen ekonomisiyle yeni yükselen dünya düzeninde lider olabilecek bir pozisyona sahiptir ¹⁹¹.

Endonezya tarihi sık sık değişen yönetimlere sahip olmadığı için görece “istikrarlı” bir düzene sahip olabilmiştir. Sukarno'nun darbe sonucu indirilmesiyle yönetime gelen Haji Mohammad Suharto ülkeyi 1967-1998 boyunca adeta diktatörlükle yönetmiştir. Yeni düzen (*new order*) adını verdiği yeni yönetim biçiminde, “ekonomik kalkınma” olarak adlandırılan yeni politikalarla Sukarno'nun anti-komünist politikalarının (eski düzenin) tam tersi bir yol izlemiştir. Ancak Endonezya ekonomisinin kalkınma planları ile yürütülmesi geleneğinden vazgeçilmemiştir. Endonezya kalkınma planlarının üç türü vardır. Uzun dönemli planlar 25 yıllık, orta vadeli planlar 5 yıllık süre için alınır ve bunlar haricinde kısa dönemli olarak yıllık planlar da vardır. İlk 25 yıllık plan 1969-1994 yıllarını kapsayacak şekilde Suharto döneminde yürürlüğe konmuştur. Beş adet *Repellita*'yı (Beş Yıllık Plan) kapsayan kalkınma hamlesinde, 1980'lere kadar tarım sektörüne ağırlık verilmiştir. 1980'lerden itibaren ekonomik büyüme, istikrar ve eşitlik vurgusu ön plana çıkmış ve doğal kaynaklar, turizm, eğitim gibi konulara da ağırlık verilmeye başlanmıştır ¹⁹².

Yeni düzenin bir diğer çıktısı ülkenin Batı'ya yaklaşmasıdır. Bu çerçevede 1965'de BM, Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kuruluşlara katılma hamleleri yapılmıştır ¹⁹³. Öte yandan komşularla ilişkiler düzeltildi ve Malezya ile çatışmalara son veren Endonezya rejiminin Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'nin (*Association of Southeast Asian Nations- ASEAN*) kurulmasına öncülük etti. Böylece Asya ülkeleri Batı

¹⁹⁰ **Modern History Sourcebook**, President Sukarno of Indonesia: Speech at the Opening of the Bandung Conference, **April 18 1955**. <http://sourcebooks.fordham.edu/mod/1955sukarno-bandong.html> (25.04.2017).

¹⁹¹ Morgan Brigg ve Diğerleri, “Diversity, Democratization and Indonesian Leadership”, **Australian Journal of International Affairs**, 2016 Vol. 70, No. 4, s. 408-409.

¹⁹² Türk Mühendisler ve Mimarlar Odası Birliği. “Ülke Örnekleri ile Kalkınma ve Sanayileşme Modelleri”, **Sanayi Kongresi Oda Raporu**, 2007, s.56-57. http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/403675579f61145_ek.pdf (26.04.2017)

¹⁹³ Dick Ve Diğerleri, s. 194-195.

modeline göre ekonomik modernleşme sürecine girmiştir. 1990'ların ortasına kadar ASEAN bölgesel birliklerin en başarılı örneğini göstermiştir ¹⁹⁴. Suharto rejiminin olumlu sayılabilecek yanı, ülkeyi dış yatırımlara ve ticarete açması ile birlikte ekonomik büyümeyi sağlamasıdır. Yıllık ortalama %7'yi aşı büyüme oranları ile Endonezya bugün bildiğimiz Asya ekonomi başarıları tarihindeki yerini almıştır ¹⁹⁵.

Suharto yönetiminin sona ermesiyle birlikte ülkede demokratikleşme süreci başlamıştır. 21. Yüzyıl'a girerken yaşanan politik ve ekonomik krizler neticesinde 1998'de Suharto yönetimi düşüşe geçmiştir. Güçlü bir otorite ve askeri bürokrasinin yerini sivil toplum ve siyasal partiler almıştır. 1999'da Endonezya Temsilciler Meclisi (*Dewan Perwakilan Rakyat – DPR*) ülkeyi acil seçime götürmüş ve Sukarno'nun "rehberli demokrasi"sinden beri ilk kez demokratik bir seçim yapılmıştır ¹⁹⁶. 2004'e kadar Başkan Abdurrahman Wahid'in liderliğinde demokrasiye geçiş süreci yaşanmış ve 2004 yılında ilk kez doğrudan halkın seçtiği başkan Susilo Bambang Yudhoyono iktidara gelmiştir. 2014'e kadar iktidarda kalan Yudhoyona, Endonezya'nın kendisini destekleyen ve desteklemeyen iki politik grubun koalisyon hükümetinin üzerine lider olmuştur. Yani başkanın kendi politikalarını diktatörce uygulayabileceği politik ortam kalmamıştır ¹⁹⁷.

Yudhoyono döneminin Endonezya için bir dönüm noktası olduğunu belirtmek gerekir. Amitav Acharya dönüm noktasını üç önemli nedenle açıklamaktadır ¹⁹⁸. Birincisi ülkenin iç politikası ve ekonomisi, konsolide olmuş bir demokrasi anlayışıyla krizden çıkmıştır. İlk kez seçilen cumhurbaşkanı ikinci kez seçilmiş ve iki dönemini de başarıyla tamamlamıştır. İkincisi, ülke bu dönemde yükselen bir güç olarak uluslararası alanda kabul görmüştür. Bu gelişmede ASEAN ve G-20 gibi çok taraflı forumlara üye olmanın yanı sıra, demokratikleşme, ekonomik büyüme ve istikrarın rolü büyüktür. Son olarak Yudhoyona -elde edilen başarıların pekişmesi için- aktif bir dış politika izleyerek Endonezya'nın bölgedeki ve dünyadaki imajını geliştirmiştir ¹⁹⁹. Endonezya'nın

¹⁹⁴ Angel Rabasa ve Peter Chalk, **Indonesia's Transformation and the Stability of the Southeast Asia**, Pittsburg: RAND (Research and Development Corporation), 2001, s. 3.

¹⁹⁵ Murphy, s. 132.

¹⁹⁶ Rabasa ve Chalk, s. 9-10.

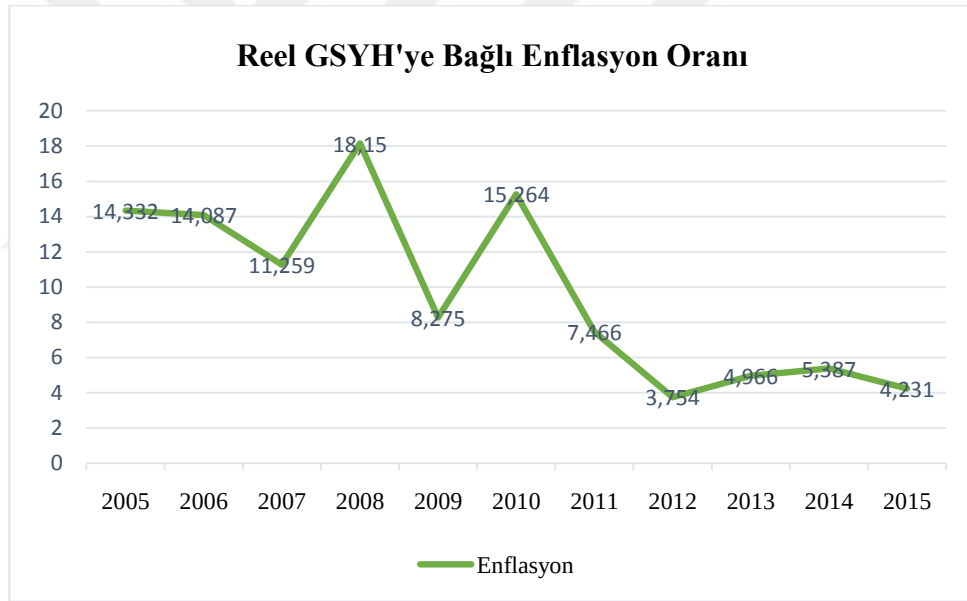
¹⁹⁷ Patrick Ziegenhain, "The Indonesian Legislature and its Impact on Democratic Consolidation", Marko Bunte ve Andreas Üfen (Ed.), **Democratization in Post-Suharto Indonesia** içinde (33-52), New York: Routledge, 2009, s. 39.

¹⁹⁸ Amitav Acharya, **Indonesia Matters Asia's Emerging Democratic Power**, Singapore: World Scientific Publishing, 2015.

¹⁹⁹ Acharya, s. vii-viii.

demokratikleşme süreci uzun sürse de bugün orta ölçekli güç kapasitesine sahip ve G-20 içerisinde MIKTA oluşumuna katılabilecek karakterde demokratik ve liberal düzene uyumlu modern bir devlet haline gelmiştir.

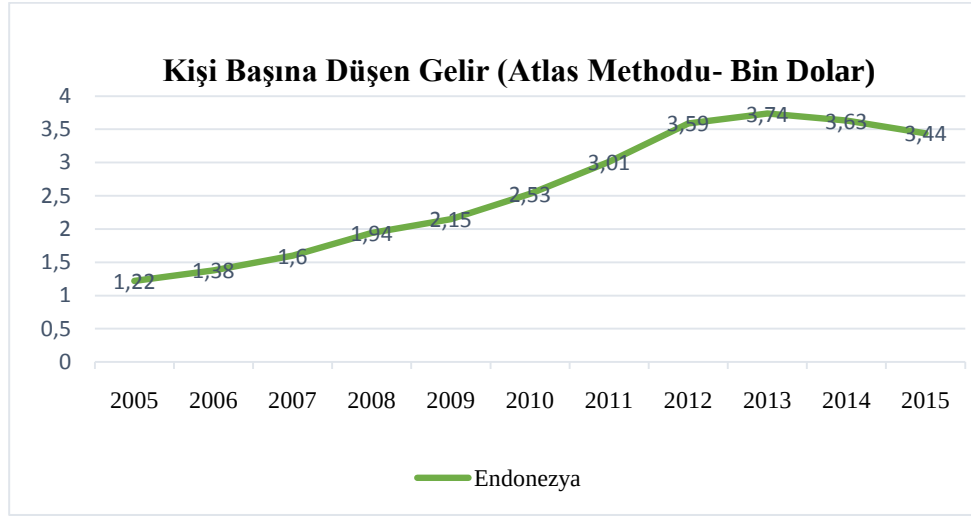
2000’li yıllar Endonezya’nın ekonomik büyümesi ile dikkat çektiği bir dönem olmuştur. Ekonomik büyüme hızı küresel kriz sürecinde dahi negatif büyüme göstermemiştir (Grafik 1). Endonezya’nın ekonomik büyüme oranı, Türkiye’nin 2010-2011 sıçramaları hariç, MIKTA içerisinde en yüksek büyüme oranına sahip ülke olmuştur. Ancak Reel GSYH’ye bağlı enflasyon oranları Grafik 5’de görüldüğü üzere 2011’e kadar çift haneli rakamlarda seyretmiştir. 2008’de %18,15’i bulan enflasyon 2012’den itibaren %4-5 bandında seyretmeye başlamış ve durulmuştur. Alım gücünü düşüren ve para politikalarını kısıtlayan enflasyon oranının düşürülmesi ekonomik istikrarın sağlanması için önemli bir adım olmuştur.

Grafik 5: Endonezya’nın Enflasyon Oranı (2005-2015)

Kaynak: World Bank National Accounts Data (*Dünya Bankası Ulusal Hesap Verileri*). <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.DEFL.KD.ZG?end=2015&locations=ID&start=1997> (Erişim 15 Nisan 2017).

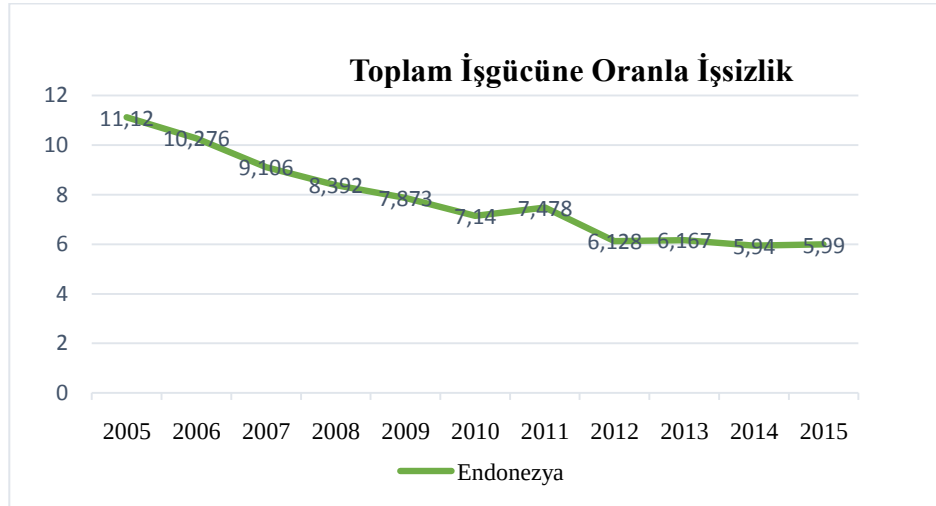
MIKTA üyeleri arasında OECD üyesi olmayan tek ülke Endonezya olduğu için reel GSYH’ye bağlı kişi başına düşen gelir verisine OECD’den ulaşamamaktadır. Dünya Bankası verilerine göre nominal değerde kişi başına düşen geliri Grafik 6’da gösterilmiştir:

Grafik 6: Endonezya'nın Kişi Başı Geliri (2005-2015)

Kaynak: World Bank National Accounts Data (*Dünya Bankası Ulusal Hesap Verileri*). <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD?locations=ID> (Erişim: 15 Nisan 2017).

Atlas metoduyla gelir hesaplamasında katma değere dahil edilmeyen vergiler ve yurtdışından gelen gelirler hesaplamaya dahil edilir. Yurtdışı değişim fiyatları ve döviz kurları göz önüne alındığında, gelişmemiş ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki enflasyon farklılıkları için düzenlenmiş, belli bir yıla ait döviz kuru ile önceki iki yıla ait kurların ortalamasını alan bir dönüştürme faktörü uygulanır²⁰⁰. Endonezya kişi başına düşen gelir bakımından orta gelirli ülke sınıfındadır. Son olarak işsizlik oranları Grafik 7'de gösterilmiştir:

Grafik 7: Endonezya'da İşsizlik Oranları (2005-2015)

Kaynak: World Bank National Accounts Data (*Dünya Bankası Ulusal Hesap Verileri*).

²⁰⁰World Bank National Accounts Data.

<http://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?end=2016&locations=ID&start=2005&view=chart> (Erişim: 17 Nisan 2017).

Endonezya'nın toplam nüfusu 2015 itibariyle 257 milyonu aşmıştır. İş gücü nüfusunun toplam nüfusa oranı %63,329'dur. Grafiğe göre işsizlik oranlarının (2011 hariç) sürekli azalan bir seyir izlediği, son dört yılda %6 civarına sabitlendiği görölmektedir. İşsizlikte kadınların oranı %6,67 iken erkeklerin oranı erkeklerin oranı %6,07'dir. İş gücünün %32,88'i tarım sektöründe, %15,87'si endüstri sektöründe %44,89'u hizmet sektöründe çalışmaktadır ²⁰¹.

4.1.3. Kore Cumhuriyeti'nin Ekonomik Büyümesi

Kore Yarımadası, coğrafi konum bakımından Doğu Asya'nın en stratejik bölgelerinden birinde, Çin ile Japonya arasında, Sarı Deniz ile Japon Denizi ile çevrilidir. Yarımada 38. Enlem ile kuzey ve güney olarak ikiye ayrılmış ve güneyinde Güney Kore Cumhuriyeti kurulmuştur. Kuzeyindeki Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti ile taban tabana zıt bir yönetime sahiptir ve iki yönetimin günümüzde Soğuk Savaş'ın küçük bir modelini yaşattıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Kuzey ve güneyin ayrılması uzun ve sancılı süreçler almıştır. Öncelikle İkinci Japonya'nın 1910'dan itibaren İkinci Dünya Savaşı boyunca Kore'yi işgal altında tutması, savaşın galibi olan devletlerce Kore'nin himaye altına alınmasını gündeme getirmiştir. 1945'te ABD ve Sovyetler arasında yapılan bir anlaşmaya göre, Kore yarımadası savaş sonrası dönemde ABD, Sovyetler, İngiltere ve Çin'in vesayeti altına alınacaktı. Postdam Konferansı'nda Sovyetler Uzakdoğu Savaşı'na katılma kararı alınca, 38. Enlem askeri hareketler için ikiye ayrıldı ve Kuzey'de Sovyet Askeri Üssü, güneyde Amerikan Üssü konuşlandı. Savaş bittiğinde ortaya çıkan tabloda; yarımadanın kuzeyi Sovyet işgali altında güneyi Amerikan işgali altında fiilen ikiye bölünmüş konumdaydı. Bu iki ayrık bölge birleşmeye yanaşmadılar ve 10 Mayıs 1948'de Güney Kore Cumhuriyeti ve 9 Eylül 1948'de kuzeyde Kore Halk Cumhuriyeti kuruldu ²⁰².

Ülkeler kurulduktan sonra da barış ortamı sağlanmadı. Kuzey Kore lideri Kim İl Sung, Güney Kore'yi işgal etmeye karar vererek Çin ve ABD'yi karşı karşıya getirdiği gibi tüm dünyayı da yeni bir küresel savaşın eşiğine getirdi. Kuzey ve güney

²⁰¹World Development Indicators.

²⁰²Armaoęlu, s. 551-552.

yönetimlerinin amacı, adaya tamamen hakim olmaktı ve her iki ülkenin lideri de adanın tek yöneticisi olduğunu savunmaktaydı. Kim Il Sung Sovyet lideri Joseph Stalin ile Çin lideri Mao Zedong'u tam işgal için harekete ikna etmeye uğraşıyordu ve 1950 Nisan'ında Stalin'i ikna etmeyi başardı²⁰³. 1950 Haziran'ında başlayan savaşa BM'nin müdahale etmesi ve Çin'in dahil olmasıyla birlikte, üç yıl boyunca bölgede çatışmalar devam etti ve nihayetinde 1953 Temmuz'da ateşkes imzalanabildi. Savaş sonunda Kore'nin siyasal yapısında bir değişiklik olmamakla birlikte, Kuzey Kore Çin ile Batı arasında bir tampon oldu ve Güney Kore Batı tarafından "kurtarıldı"²⁰⁴.

Savaş sonrası dönemde Kuzey Kore içine kapanık bir siyaset izlerken Güney Kore dünya düzeni ile uyumlu bir siyaset izleyerek kuzeyden çok daha belirgin bir şekilde kalkındı. Güney Kore'nin kalkınmasını başlatan ilk lider Syngman Rhee'dir. Harvard ve Princeton Üniversitelerinde eğitim görmüş, sıkı bir anti-komünist olan Rhee, ülkesinde otoriter bir rejim kurmuş olmasında rağmen ilk ekonomik ve siyasal kurumları -liberal olarak- şekillendirdi²⁰⁵. Ülkenin ekonomik kaderini değiştiren lider ise 1961'de bir darbe sonucu iktidara gelen Park Chung Hee (General Park) olmuştur. General Park'ın kalkınma planları ile ülkede ekonomik büyümeyi teşvik edici politikalar izlendi ve "Doğu Asya Mucizesi" olarak adlandırılan akıma Güney Kore de eklendi. Kapsayıcı ekonomik kurumların kurulması ve kalkınma planları ile birlikte 1990'lara gelindiğinde ülkenin 1950'deki halinden eser yoktu. 1950 yılında 146 dolar olan kişi başına düşen gelir; 1960-1970 dönemi boyunca %6'lık, 1970-1980 dönemi boyunca yıllık 8,3'lük büyüme hızları ile 1995'e gelindiğinde 9,700 dolara ulaşmıştı²⁰⁶.

General Park dönemi, Güney Kore'nin dönüşüm dönemi olarak adlandırılmaktadır. Park'ın devraldığı ülke siyasi açıdan demorolize olmuş ve teknik açıdan yetersiz konumdaydı. Park'ın sahip olduğu politik çevre, risk almaya yatkın siyaseti ve Japonya ve ABD'yle ulus ötesi ilişkileri; onun iki yıllık cunta yönetiminde hızlı bir şekilde kalkınma adımları atmasını sağladı. Öte yandan, Güney Kore'nin bu dönüşümü "Kalkınmacı Devlet" anlayışı ile açıklanamaz çünkü cunta yönetiminin teknokratik anlayışı ile bağdaşmaz. Yine de Park'ın bürokratlarının ürettiği politikalar

²⁰³Henry Kissinger, *Çin Düünden Bugüne Yeni Çin*, 1. Basım, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2015, s. 164-165.

²⁰⁴Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 6. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 1998, s. 253.

²⁰⁵Daron Acemoğlu ve James A. Robinson, *Ulusların Düşüşü Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri*, Faruk Rasim Veliöğlu (çev.), 8. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, 2015, s.72.

²⁰⁶Atilla Sönmez, *Doğu Asya Mucizesi ve Bunalımı*, 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2001, s. 36.

ekonomik büyüme ve siyasi stabilizasyonu kurmak açısından etkili olmuştur²⁰⁷. Güney Kore kalkınması oldukça sıkı bir devlet denetiminde olmuştur. Kaynaklar yatırımlar için ayrılmış, sermaye hareketlerine -özellikle kayıt dışı- kontrol konmuş ve ekonomideki tüm riskler devletçe paylaşıp AR-GE faaliyetleri üstlenilmiştir. 1960'lar ve 70'ler boyunca her türlü endüstriyel faaliyeti kapsayan sanayileşme yolculuğu başlamış ve İthal İkameci Sanayileşme (İİS) süreci başlamıştır. Beş yıllık planlar çerçevesinde ilerleyen sanayileşme hamlesinde 1973'ten itibaren ağır sanayiye (otomotiv, çelik vs.) geçilmiştir²⁰⁸.

Ekonomik kalkınmada önem arz eden yapılardan biri, devlet destekli *Chaebol*'lerdir. Chaebol'lar Kore'deki geleneksel aile şirketleridir. Şirket yönetiminde aktif rol alan çekirdek ailenin akrabalarını da gözetmesi beklenir. Kore'nin bu geleneksel yapısı General Park döneminde devlet tarafından rasyonel bir şekilde kullanılmış, devlet yönetimi bu sermayedarlarla sıkı ilişkiler geliştirmiş ve ekonomik büyümeyi sağlamak adına bu şirketlere birtakım imtiyazlar vererek teşviklerde bulunmuştur²⁰⁹. Chaebol'lar hem ülkenin marka değeri adına katkıda bulundular hem de uluslararası piyasalardaki tüm krizlere rağmen kalkınmanın sağlanmasında başat rol oynadılar. 1970'lerdeki petrol şokları ve artan ticari korumacılığa rağmen Park rejimine meşrutiyet kazandıracak nitelikte ekonomik büyümeyi sağladı ve bazen Park'ı takip ederken bazen de Park'ın politikalarına yön veren elit rolünü üstlendi²¹⁰.

Park rejiminin sona erdiği 1980'lerde ekonomik büyüme yavaşlama dönemine girmiştir. Yüksek enflasyon, artan dış borçlar ve Park yönetiminin suikast sonucu sona ermesiyle yaşanan siyasal istikrarsızlık ülkenin ekonomik görünümünü negatif yönde etkiledi. Bu nedenle 1982-1986 dönemini kapsayan Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın temel hedefi istikrarı sağlamak oldu. Ayrıca serbest rekabet vurgusu da bu dönemde artmaya başladı. Beşinci Plan sayesinde 1986'dan itibaren enflasyon %2-3 aralığında sabitlendi²¹¹. 1980'lerin bir diğer önemi, özellikle öğrenci hareketleriyle başlayan, halkın demokratikleşme talepleridir. İşçi ücretlerinin düşüklüğünden ve işsizlikten

²⁰⁷Hyung- A Kim, "State Building: The Military Junta's Path to Modernity Trough Administrative Reforms", Byung- Kook Kim ve Ezra F. Vogel (Ed.), **The Park Chung Hee Era The Transformation of South Korea** içinde (85-111), USA: Harvard University Press, s. 85-86.

²⁰⁸Minns, s. 119.

²⁰⁹Ömer Cihan Karabulut, "Güney Kore Kalkınma Deneyimi: Sanayi ve Teknoloji Politikalarının Rolü ve Önemi", (**Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), s. 62-63.

²¹⁰Eun Mi Kim ve Gil-Sung Park, "The Chaebol", Byung- Kook Kim ve Ezra F. Vogel (Ed.), **The Park Chung Hee Era The Transformation of South Korea** içinde (265-294), USA: Harvard University Press, s.294.

²¹¹Sumru Öz, "Küresel Rekabette Son Aşamaya Ulaşmak: Güney Kore", **TÜSİAD- Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu**, Kasım 2008, s. 9.

sorumlu görülen Chaebol'lara karşı işçi ayaklanmaları, sol tandanslı hükümet karşıtı eylemler ve vergilere karşı çiftçilerden gelen eylemler ile Kore sokakları uzun süre meşgul oldu. Haziran 1987 ile Şubat 1989 arasında ülkenin neredeyse yarısında 178 çiftçi eylemi kaydedildi ²¹². 1992'de demokratik bir seçimle ilk kez sivil olan bir başkan iktidara geldi. Roh Tae- Woo çoğulcu bir demokrasinin sağlanmasını pekiştirecek siyasal reform sürecini başlattı ²¹³.

1990'larda ülkede finansal liberalizasyon süreci başladı. 1993-1997 arası "Finansal Sektör Reform Planı" ile birlikte sermaye hareketlerindeki kontrol kalktı ve yabancı yatırımlara daha fazla izin verilmeye başlandı. Bu hamlede Chaebol'lerin borçlanmalarının etkisi büyüktür. Devletten daha fazla borçlanamayan şirketler, dış yatırımlara verilen izin sayesinde yurtdışından fon sağlamaya başlamıştır. 1992 ile 1996 yılları arasında ulus aşırı kredilerin oranı %158 oranında artmıştır ²¹⁴. Liberalleşme süreci 1997'de girilen krizin en büyük sebeplerinden biri olarak görülmektedir. Dış yatırımların Tayland'dan çekilmesi süreci ile başlayan Güneydoğu Asya Krizi, dış kaynaklardan gelen Güney Kore'ye de sıçramıştır. Kriz 1999'un başında atlatılmıştır. Krizi aşmada Dünya Bankası, IMF, Asya Kalkınma Bankası gibi kurumlardan alınan yardım paketlerinin etkisi olduğu kadar yabancı bankaların Güney Kore'nin kısa vadeli borçlarını -ABD baskısı ile- sorunsuz çevirmeleri de etkili olmuştur ²¹⁵.

2000'li yıllar Güney Kore'nin tekrar yükselişe geçtiği dönem oldu. Bunda, krizden aldığı derslerin ve yeniden düzenlediği politikaların etkisinin büyük olduğu şüphesizdir. Özellikle teknoloji ve AR-GE'ye yapılan yatırımlarla bölgesinde lider bir konuma geçti. Bilim ve teknoloji için uzun dönemli planını Vizyon 2025 ile ilan eden Güney Kore, 2025'e gelindiğinde dünyanın liderlerinden biri olma hedefini ortaya koymuştur ²¹⁶. Tablo 7'de Vizyon 2025 'in teknoloji yatırımı ile ekonomiden beklentileri gösterilmiştir:

²¹² Minns, s. 161-162.

²¹³ Acemoğlu ve Robenson, s. 92.

²¹⁴ Minns, s.170.

²¹⁵ Öz, s. 13.

²¹⁶ VISION 2025 Korea's Long Term Plan for Science and Technology Development, s.2. <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/APCITY/UNPAN008040.pdf> (27.04.2017).

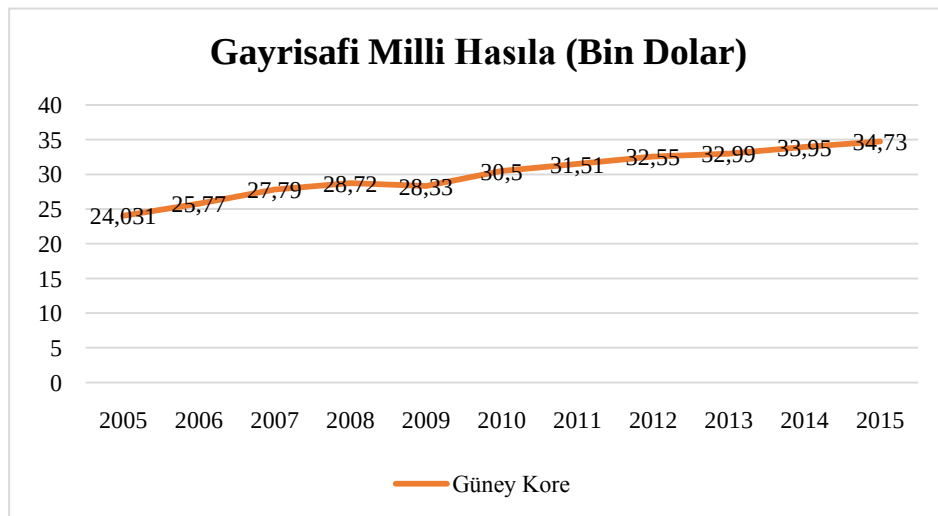
Tablo 7
Güney Kore'nin 2025 AR-GE Vizyonu

Yıllar	İç Ekonomi	Bilim ve Teknoloji Yatırımları
1975'e dek	-Büyüme İçin Zemin Hazırlama -Mutlak Yoksulluğun Ortadan Kaldırılması	-İmalat ve Montaj Teknolojisi
1975-2000	-Hızlı Büyüme -Ucuz İşgücü -Agresif Sermaye Yatırımı	-Endüstriyel Teknoloji -Uygulamalı Teknoloji
2000-2025	-Sürdürülebilir Kalkınma -Küresel Rekabet -Bilgiye Dayalı Ekonomi	-Temel Teknoloji -Yeni Teknoloji -Bilgiye Dayalı Teknoloji

Kaynak: VİZYON 2025 Kore'nin Bilim ve Teknoloji Kalkınmasında Uzun Dönem Planı (*VISION 2025 Korea's Long Term Plan for Science and Technology Development*),s.59.

<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/APCITY/UNPAN008040.pdf>
(27.04.2017).

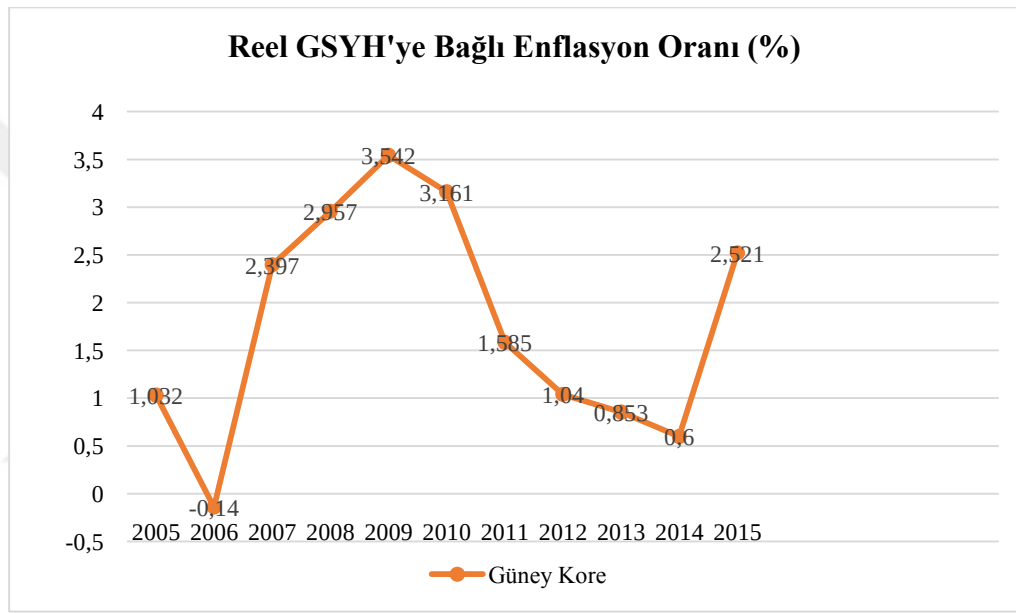
Güney Kore'nin 2000'li yıllardaki ekonomik performansına bakıldığında, uyguladığı teknoloji odaklı politikaların meyvelerini aldığını söyleyebilir. Grafik 8'de ülkede kişi başına düşen gelir görülmektedir. Grafikte görülen milli gelir verilerine göre ülke *Yüksek Gelirli Ülke* kategorisindedir:

Grafik 8: Güney Kore'de Kişi Başına Düşen Milli Gelir (2005-2015)

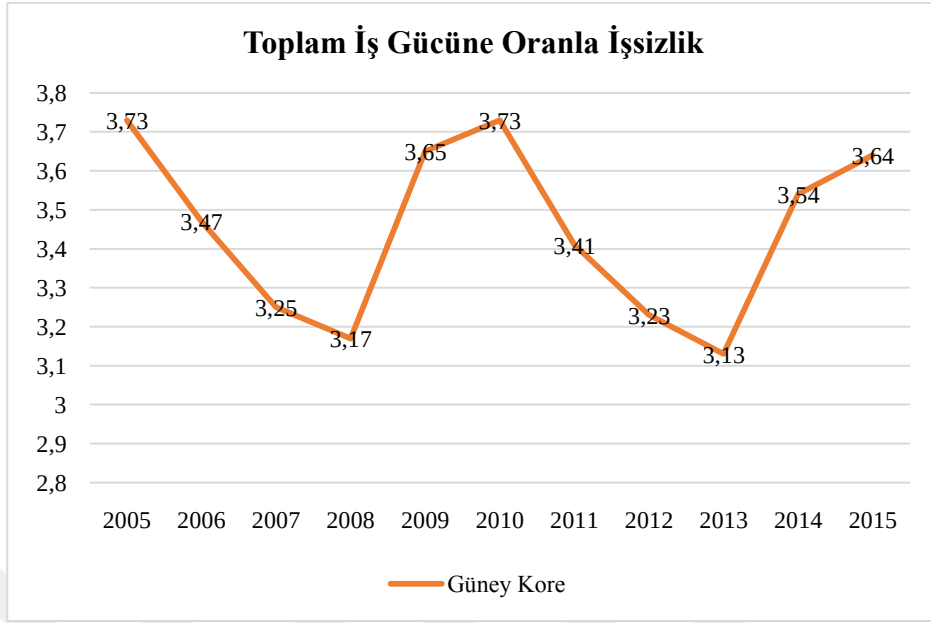
Kaynak: OECD (2017), Gross national income (indicator) (*Gayrisafi Milli Hasıla Göstergesi*). doi: 10.1787/8a36773a-en. (Erişim 20 Nisan 2017).

Grafik 9'daki enflasyon verilerine göre ÷lkede enflasyonun çok düşük oranlarda seyrettiği, hatta 2006'da -0,14'e dñřtñęü gñr÷lmektedir. K÷resel krizin etkisiyle 2009'da en y÷ksek seviyesini gñren enflasyon tekrar dñřñře ge÷miř, 2015'te %2,5 seviyesinde kalmıştır.

Grafik 9: G÷ney Kore'de Enflasyon Oranları (2005-2015)

Kaynak: World Bank National Accounts Data (*D÷nya Bankası Ulusal Hesap Verileri*).<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.DEFL.KD.ZG?locations=KR> (Erişim 25 Nisan 2017).

Grafik 10: Güney Kore’de İşsizlik Oranları (2005-2015)

Kaynak: OECD (2017), Unemployment rate (indicator). doi: 10.1787/997c8750-en (Erişim 25 Nisan 2017).

Son olarak Grafik 10’da işsizlik oranları gösterilmektedir. Ülkede işsizlik oranı genel olarak %3,5 civarında seyretmektedir. 2015 itibariyle 50 milyonu aşan nüfusun %58,59’u işgücü çağındadır. İşgücünün %25,07’si endüstri sektöründe, %69,74’ü hizmet sektöründe ve yalnızca %5,19’u tarım sektöründe çalışmaktadır. Kadınlarda işsizlik oranı %3,482 iken erkeklerde %3,684’tür ²¹⁷.

4.1.4. Avustralya Milletler Topluluğu’nun Ekonomik Büyümesi

Avustralya Milletler Topluluğu (kısaca Avustralya) dünyanın en büyük ada ve en küçük kıta ülkesidir. İngiliz kolonisi olarak 18. Yüzyıldan itibaren modern yerleşime geçmiştir. Başlarda mahkumların gönderildiği bir ceza kolonisi olan ülkeye, 1790’lardan itibaren göçmenler de katılmış ve 19. Yüzyılın ortalarından itibaren gerek keşfedilen altın madenlerinin cazibeciliği gerekse gelişen yün sanayisi ile birlikte İngiltere, İrlanda, Çin, ABD gibi bölgelerden göç almaya başlamıştır. 1901 yılında bir anayasa altında birleşerek İngiliz Milletler Topluluğu’nun (Commonwealth) bir üyesi olarak devletleşmiştir ²¹⁸. Koloni geçmişi, ülkeyi bugünkü refahına ulaştırmıştır demek yanlış olmayacaktır. Dünyanın bugünkü eşitsizliğinin kaynağı olan İngiltere’de başlayan

²¹⁷World Development Indicators.

²¹⁸T.C. SİDNEY BAŞKONSOLOSLUĞU TİCARET ATAŞELİĞİ. “Avustralya’nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik- Ticari İlişkileri”, Sidney, 15 Ağustos 2016, s.10.

Sanayi Devrimi Avrupa ve ABD'ye yayıldığı gibi, İngiltere'nin kolonileri olan Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda gibi ülkelere de yayılmış, sanayileşme sürecini sıfırdan başlayan ülkelere göre hızlandırmıştır ²¹⁹. Öte yandan ülkede bulunan altın kaynakları da refah seviyesinin yükselmesinde önemli rol oynamıştır. 1850'den 1920'ye dek altın madenciliğinden elde edilen gelir toplam gelirin beşte birini oluşturmaktaydı ve bu süreçteki düşüşü yüzde üçten daha az oranda olmuştur.

Altınların varlığı, göçmenleri yerleşime ikna etmek için önemli bir faktör oldu. Avrupa yerleşiminden sonra, Avustralya dünyanın en yüksek kişi başı gelirine sahip ülkesi konumuna ulaştı. 19. Yüzyıl'daki bu konumunu, 20. Yüzyıl'da ABD'nin yükselişiyle yavaş yavaş kaybetmeye başladı ve diğer Asya ülkeleri yükseldikçe, 1982'de on altıncı sıraya düştü ²²⁰. Avustralya'nın ekonomik büyümesinde etkili olan önemli öğelerden biri de ticarettir. 1980'lerde Avustralya dünyanın en etkili yün, buğday, et ve şeker sağlayıcısı konumundaydı. Ancak bu durum Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun koyduğu ticari kotalarla -özellikle şekerde- sekteye uğradı. Ayrıca et pazarında da Japonya ve ABD ile olan rekabet de ticareti sekteye uğrattı ²²¹.

Avustralya'nın ekonomik tarihi genel olarak dünya seyri ile paralel bir süreç izlemiştir. Yani dünya yükselişten düşüşe, düşüşten büyüme hızı yakalamıştır. Örneğin 1929 Büyük Buhranı 1920'lerde üst noktaya çıkan büyüme oranlarını sekteye uğratmış 1933'e dek toparlanma gerçekleşmemiştir. Yine savaş sonrası (II. Dünya Savaşı) dönemde dünya genelindeki ekonomik patlama, tüm dünyayı olduğu gibi Avustralya'yı da olumlu etkilemiştir ²²². Bu durumda Avustralya'nın "Batılı" kimliğinin etkisi büyüktür. Hem kültürel anlamda hem de ekonomi politikalarında hiçbir zaman bölgesindeki ülkelere benzememiştir. Pasifiğin Asya olmayan yüzü olarak, totaliter rejimlerle yönetilmemiş ve tarihsel olarak Anglo Sakson bağları olan, kendi bölgesinden daha fazla ABD, İngiltere ve Avrupa ile güçlü sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkileri olan bir devlet olagelmıştır. Ancak geçtiğimiz birkaç on

²¹⁹ Acemoğlu ve Robenson, s.49.

²²⁰ Gordon Jackson, "The Australian Economy", **Daedalus Australia: Terra Incognita**, Vol. 114, No.1, (Winter, 1985), MIT Press on behalf of American Academy of Arts & Science, s.231-232.

²²¹ Jackson, s. 235.

²²² Ian McLean, "Growth in a Small Open Economy: A Historical View", Bruce Chapman (Ed.), **Australian Economic Growth Essays in Honour of Fred H.Gruen** içinde (7-33), Melbourne: Centre for Economic Policy Research Australian National University, 1989, s. 8-9.

yılda bölgesinin önemini kavramış ve ilk önce Japonya ve Güney Kore ile daha sonra Çin ile ticari ilişkilerini geliştirmiştir ²²³.

Ekonomik büyümenin itici güçlerinden yatırımlara bakarsak, Avustralya ekonomisinin tarım ve teçhizata dayalı yatırımlara önem verdiği görülmektedir. Bu alandaki yatırımlar 1980’lerde toplam GSYH’nin %8’inden fazla miktarda yapılmıştır. 1960’larda en önemli yatırım kalemi olan madencilik ise 1980’lerde dramatik bir biçimde değer kaybetmiş ve toplam yatırımın %10’u seviyelerine düşmüştür. Hem tarım hem de madencilik yatırımlarına anlam kazandıran imalat sanayine yapılan yatırımlar, 1960’lardan 1980’lere kadar aynı ortalamada, %10 oranında yapılmıştır. Finans ve iş sektörüne yapılan yatırımlar ise, 1970’lere kadar %10 civarında seyrederken 1980’lerde %30 seviyesine yükselmiştir ²²⁴. Bu durumda dünyada yükselen neoliberal trendin etkisi olduğu düşünülebilir.

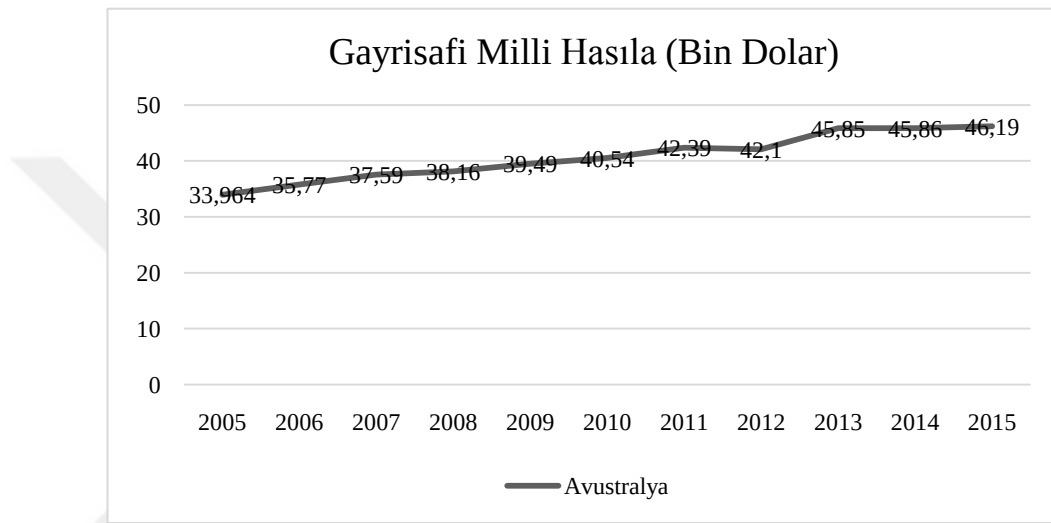
Avustralya dış politikasında “orta ölçekli güç” rolünü oynayan en eski MİKTA ülkesidir. Tarihi boyunca aldığı göçler ile etnik yapısının çeşitli olması, farklılıklar içinde bir arada yaşamayı başarması ve Batı medeniyetine ait kültürel değerleri ile dünya üzerinde köprü rolü oynamaya müsait bir yapısı vardır. Soğuk Savaş’ın nihayete ermeye başladığı 1990’ların başından itibaren, Avustralya Dışişleri Bakanı Gareth Evans Avustralya’nın aktivist orta ölçekli rolünü uluslararası sahneye çıkarmıştır. Böylece Soğuk Savaş sonrası dönemin zorluklarına karşın yeniden yapılandırıcı ve özgün bir diplomatik yol izlemek amaçlanmıştır ²²⁵. Avustralya’nın bu rolü kolayca oynamasında, gelişmiş ülkelere yakın ekonomik ve sosyal yapıya sahip olması önemli bir etkidir. Kanada ile birlikte geleneksel orta ölçekli güce örnek gösterilen ülkenin dünya genelinde aktif olarak çok taraflı kurumlara katılım göstermektedir. Günümüzde, G-20 üyeliğinin yanı sıra bölgesinde ASEAN’ın diyalog ortaklarından biridir. Aynı zamanda Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (Asia-Pacific Economic Cooperation – APEC) ve Doğu Asya Zirvesi (East Asian Summit- EIS) hedeflerini uygulamaktadır. Özellikle ASEAN’ın bölgedeki ülkelerin güvenlik ikilemlerine karşın kreatif bir çözüm

²²³ Flake ve Wang, s. 24.

²²⁴Jeffrey Carmicheal and Nigel Dews, “Invesment and Australian Economic Growth”, Bruce Chapman (Ed.), **Australian Economic Growth Essays in Honour of Fred H.Gruen** içinde (101-132), Melbourne: Centre for Economic Policy Research Australian National University, s.104-105.

²²⁵CarlUngerer, “The ‘Middle Power’ Concept in Australian Foreign Policy”, **Australian Journal of Politics & History**, Volume 53, Number 4, 2007, s.538.

yolu olduğu düşünülürse²²⁶ ; Avustralya’nın diyalog yanlısı tutumunun, olası ekonomik ve siyasi krizleri kolayca aşabilme kapasitesi sağladığını belirtmek yerinde olacaktır. Grafiklerle gösterdiğimiz 2000’li yıllardaki ekonomik görünümü istikrarlı bir ekonomi olduğunu kanıtlamaktadır. Grafik 11’de görüldüğü üzere, Avustralya “Yüksek Gelirli Ülkeler” kategorisindedir ve MIKTA ülkeleri arasında en yüksek kişi başına düşen milli gelire sahiptir.

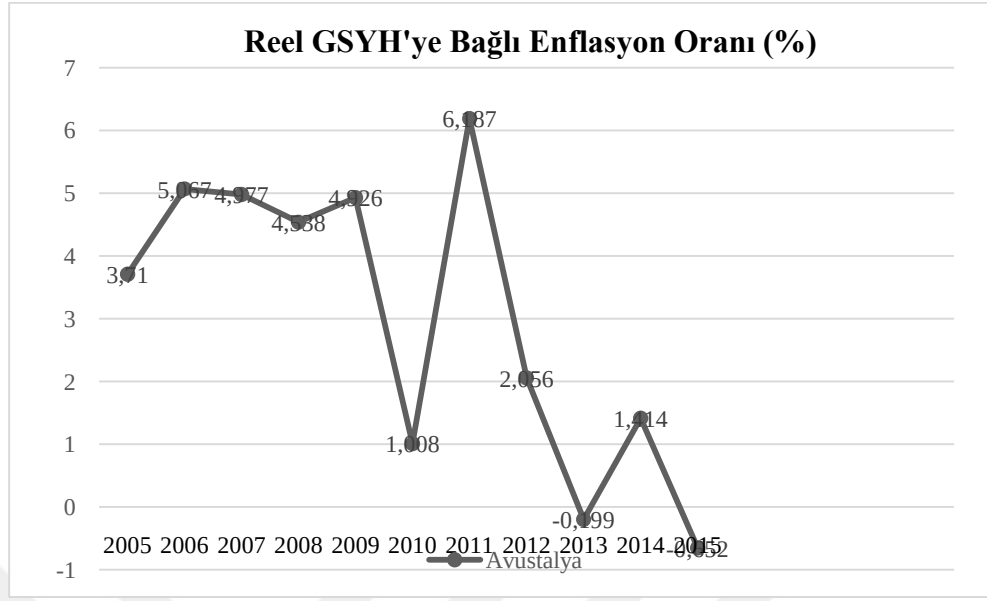

Grafik 11: Avustralya’da Kişi Başına Düşen Milli Gelir (2005-2015)

Kaynak: OECD (2017), Gross national income (indicator) (*Gayrisafi Milli Hasıla Göstergesi*). doi: 10.1787/8a36773a-en. (Erişim 29 Nisan 2017).

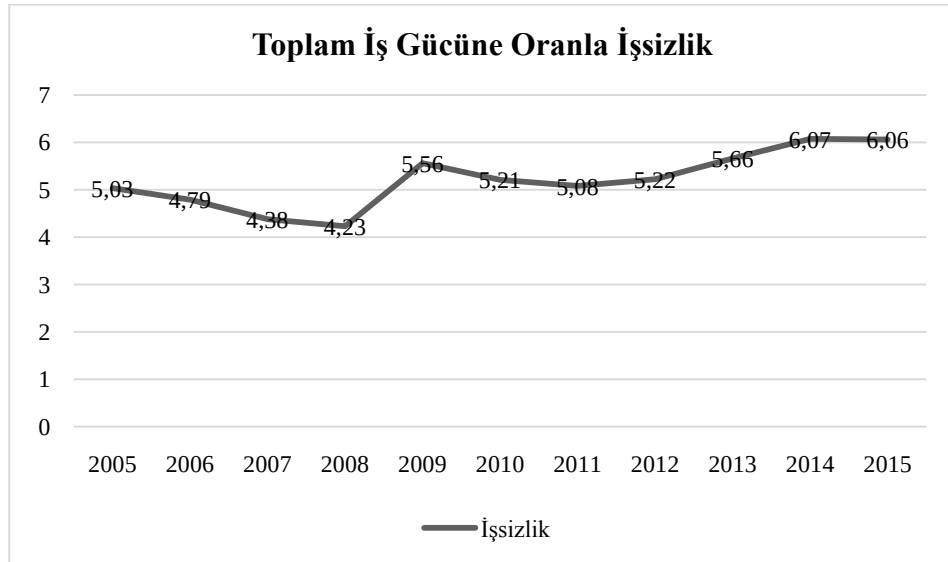
Grafik 12’de ülkedeki enflasyon oranı gösterilmektedir. 2011’deki %6,187’lik sıçrama hariç düşük düzeyde seyreden enflasyon 2013 ve 2015’de %-0,199 ve %-0,652 olmak üzere negatif değerler almıştır.

²²⁶Susan Harris Rimmer, “Australian Experiments in Creative Governance, Regionalism and Pluralism”, *International Journal* 2016, Vol. 71(4), SAGE Pubs, s.638.

Grafik 12: Avustralya'da Enflasyon Oranları (2005-2015)

Kaynak: World Bank National Accounts Data (*Dünya Bankası Ulusal Hesap Verileri*). <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.DEFL.KD.ZG?locations=AU> (Erişim 29 Nisan 2017).

Grafik 13: Avustralya'da İşsizlik Oranları (2005-2015)

Kaynak: OECD (2017), Unemployment rate (indicator). doi: 10.1787/997c8750-en (Erişim 29 Nisan 2017).

Son olarak Grafik 13’de gösterilen işsizlik oranlarına göre ülkedeki işsizlik ortalaması %5- 6 civarında seyretmektedir. Bu durumun uzun süre devam etmesine dayanarak, ülkedeki doğal işsizliğin oranı olduğu kanaatine varabiliriz. Ülkede istihdam edilen kişi sayısı, Avustralya İstatistik Bürosu tarafından 2015 Aralık ayı itibariyle 11,893,800 olarak açıklanmıştır ²²⁷. İş gücüne katılanların %2,65’i tarım sektöründe, %19,49’u endüstri sektöründe, %78,3’ü hizmet sektöründe çalışmaktadır ²²⁸.

4.1.5. Türkiye Cumhuriyeti’nin Ekonomik Büyümesi ve Diğer MİKTA Ülkeleriyle Karşılaştırması

Türkiye Cumhuriyeti (kısaca Türkiye), tıpkı Meksika gibi kimlik sorunları yaşayan bir ülkedir. Tarihi boyunca doğu-batı çelişkisi yaşamış ve bölgesindeki çatışmalar dış politikasını etkilemiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında “muasır medeniyetler” seviyesine ulaşmak amacıyla yüzü Batı’ya dönük bir modernleşme süreci yaşadıysa da Ortadoğu bölgesi ile olan tarihsel ve kültürel bağları ile coğrafi komşuluğu Türkiye’yi Doğu’nun da önemli bir figürü haline getirmiştir. Türk Dış Politikası (TDP) geleneksel olarak statükocu ve savunmacı bir karakter göstermektedir. Liberal dünya düzeni ile çelişmeyen ekonomik yapısı ve iç politikası vardır. Özellikle AB üyeliğini temel hedef haline getirdiği dönemde, ülkede liberal iç politika reformları en üst seviyesine ulaşmıştır ²²⁹.

Türkiye’nin ekonomik tarihine baktığımızda, savaşlar sonrasında kurulan devletlerin temel reflekslerini gösterdiğini gözlemlemekteyiz. Türkiye’nin öncülü olan Osmanlı Devleti hiçbir zaman resmi olarak bir sömürge olmasa da dünyanın hammadde sağlayıcısı konumunda “yarı sömürge” bir ekonomik yapısı vardı. Türkiye Cumhuriyeti’nin devraldığı miras, sanayileşmemiş, tarıma bağlı ve tarımda dahi modern yöntemlere geçememiş bir ekonomik görünümdü. Bu nedenle “Milli İktisat” prensipleri çerçevesinde devlet eliyle sanayileşme hamlesi başlatıldı. Devletin kendi burjuvazisini yaratması sürecinde devlet tekelleri imtiyazlı özel şahıslar ve şirketlerin yönetimine verildi. Ekonomi politikalarının sermayedarların istekleri doğrultusunda yürütülmesini

²²⁷ **Australian Bureau of Statistics.** ABS, 6202.0 ABS, 6202.0 Labour Force Australia, December 2015. <http://www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/mf/6202.0> (29.04.2017).

²²⁸ **World Development Indicators.**

²²⁹ Arda, s. 203- 204.

sağlayan en önemli kurumlardan biri 1924’de kurulan İş Bankası oldu. İş Bankası yerli ve yabancı sermayenin siyasi iktidar ile birleşmesinde kilit bir rol oynamıştır ²³⁰.

Devlet eliyle yaratılmaya çalışılan serbest piyasa, dönemin iç ve dış politikasındaki konjonktür nedeniyle tam anlamıyla ortaya çıkamamıştır. İlk çok partili yaşama geçiş deneyiminin başarısızlıkla sonuçlanması, 1930’lardaki dünya ekonomik bunalımı devleti kapitalist süreçlerden alıkoyup dünyada trend olan içe dönük sanayileşmeye itmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası’nın parti programına “devletin iktisadi saha ile fiilen alakadar olması” olarak giren *devletçilik ilkesi*, 1937’de Altı Ok prensipleri içerisinde anayasaya girmiş ve rejimin temel ilkelerinden biri haline gelmiştir ²³¹. İthal İkameci Sanayileşme (İİS) modeli olarak da görebileceğimiz bu süreç neredeyse 1980’lere dek sürmüştür. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sürecinde savaşa girmeyen ülkede her ihtimale karşın savaş ekonomisinin prensipleri uygulanmış ve zorlu bir tasarruf dönemi yaşanmıştır. Bu dönemde sanayileşmede ve büyüme önemli derecede daralmalar yaşanmış, enflasyonist baskı artmıştır. Savaş sonrası dönemde ise hızlı bir şekilde dışa açılma dönemi başlamıştır. Dışa açılmanın baş aktörü, II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa ekonomisini ayağa kaldırmak için ABD tarafından verilen Marshall Planı’nın uygulamaya konmasıdır. Avrupa’yı dünya ticaretine entegre etmeye çalışan bu plan ile Türkiye Avrupa ile ticaret partneri haline gelmiş ve Avrupa’nın hammadde ve gıda sağlayıcısı haline gelmiştir. Planın sağladığı kredilerle tarıma yatırım yapılmış ve sanayileşme geri plana atılmıştır ²³². 1960’ların sonuna kadar devam eden bu trend, ekonomi planlarının tutarsız ve popülist karakteri nedeniyle, ekonominin bozulmasına yol açmıştır

1980’li yıllar Türkiye için sancılı geçmiştir. Yaşanan askeri darbe ve totaliter rejim, iç demokrasisini liberal özgür değerlerden oldukça uzaklaşmıştır. Ancak ekonomik anlamda uygulanan 24 Ocak Kararları ile neo-liberal bir sürece girilmiştir. 24 Ocak Kararları fiyat esnekliğinin sağlanması, finansal piyasalar ve dış bankacılık sisteminin güçlendirilmesi, Dünya Bankası’nın ulaşım ve iletişim projelerine öncelik verilmesi gibi bir dizi yapısal reformu ön görmektedir. Latin Amerika’daki dönüşüm planlarına benzer bir şekilde, Türkiye’nin neo-liberalleşmesi süreci de bürokratlar

²³⁰Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002**, 9. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2005, s. 40-41.

²³¹Sadık Ünay, s.163-164.

²³²Baskın Oran (Ed.), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I:1919-1980)**, Ankara: İletişim Yayınları, 2001, s. 487,488.

aracılığıyla gerçekleşmiştir ²³³. Kamu iktisadi teşebbüslerinin ürünlerine ekstra zam koyan ve ekonomide özel sermayeyi güçlendiren bu adımlar 1990'lı yıllar boyunca da Türk ekonomisini yönlendiren bir öge olmuştur. Reformların meyveleri 1990'ların ortalarından itibaren alınmaya başlamıştır. 1980'ler boyunca ve 1990'ların başında GSYH sıralamasında dünyada 24. Olan Türkiye 1998'de 17. Sıraya sıçramış ve o zamandan beri konumunu korumaktadır ²³⁴.

1990'ların sonu ve 21. Yüzyıl TDP'nin AB üyeliğine yönelik işlediği dönem olmuştur. 1995'te gümrük rejiminde ortak tarifeye geçiş ve 1999'da aday statüsünün alınması ve ile beraber Türkiye'nin dış ticarete ve politikada liberalleşme dönemi tamamlanmıştır. Bu durum Türkiye'de çalkantılı bir büyüme sürecini başlatmıştır. Sermaye hareketlilikleri ve artan dalgalanmalar sebebiyle finansal krizlerin tehdidi altına girmiştir. Özellikle hafızalara kazınan 2001 krizi, ülkenin dış borç oranını arttırmış ve milli gelirden %9,5'a varan bir daralma yaşanmasına sebep olmuştur ²³⁵. Türkiye AB ile yükselen bir ticaret dönemine geçse de ticari partnerliğinde AB'nin üyeleri arasındaki çoğu avantajdan yararlanamamaktadır. Yine üçüncü ülkelere karşı ayrıcalıklı ülke statüsünde değildir. Dönemin bir diğer önemi, Sovyetler'in yıkılışından sonra Türkiye'nin enerji ürünleri için bir köprü niteliği görmeye başlamasıdır. Boru hatları aracılığıyla Türkiye üzerinden Yunanistan'a oradan da Avrupa'ya ulaşan petrol ve doğalgaz ağı ile Türkiye 2000'li yıllarda bölgesinde kilit bir ekonomik aktör olmuştur ²³⁶.

2001 krizi sonrası hayata geçirilen yapısal reformlar, 2008-2009 sürecine kadar hızlı bir büyüme ivmesinin yakalanmasını sağladı. Aynı dönemde iktidara gelen merkez sağ hükümeti Adalet ve Kalkınma Partisi dış politikada aktif, kurucu bir rol üstlenmeye başladı. Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Balkanlar'da yürüttüğü bölgenin "*bilge gücü (wise power)*" olma rolü, TDP'nin geleneksel Batıcı karakterini bölgesel karaktere büründürmüştür. Neo-Osmanlıcı bu yeni yaklaşım kamuoyu nezdinde de ülkenin tekrar yükselişe geçmesi ve güçlü bir aktör olması anlamı taşımaktaydı ²³⁷. Hem dış politikadaki aktivizm hem de ekonomideki istikrarlı büyüme dönemi, AK Parti hükümetini istikrarlı bir biçimde üç dönem iktidarda tutmak için önemli faktörler oldu.

²³³ Ünay, s. 253-254.

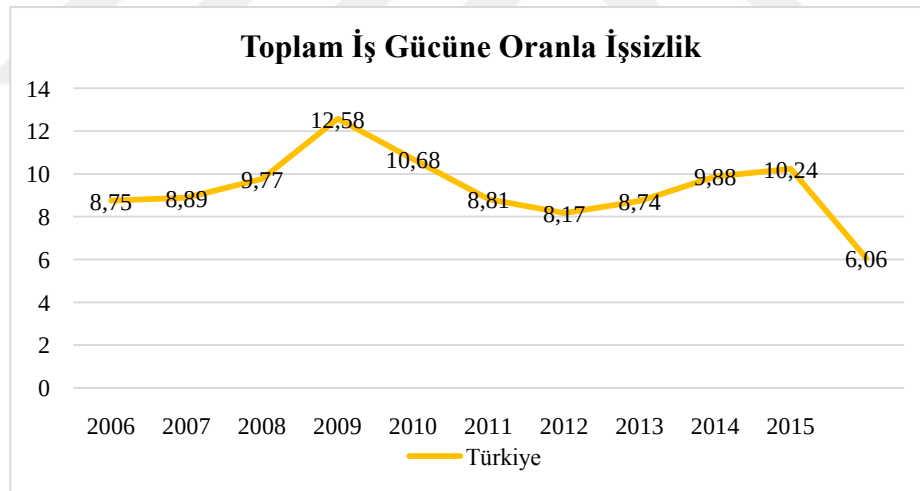
²³⁴ Arda, s. 204.

²³⁵ Boratav, 172.

²³⁶ Arda, s. 207.

²³⁷ Öniş ve Kutlay, 1411.

Dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, küresel kriz sonrası dönemde yaptığı açıklamalarda krizin Türkiye’yi “teğet geçtiği”ni belirtmekteydi. Hükümetin uyguladığı ekonomi politikalarından ve ülkenin genel seyrinden bir şikayetleri yoktu. Oysa ki reel değerlere bakıldığında, Türkiye’nin de dünyanın birçok ekonomisi gibi ekonomik faaliyetleri daraldı ve işsizlik açısından krizin etkilerini önemli ölçüde hissetti. GSYH 2008 yılının son çeyreğinde %7 oranında, 2009 yılının ilk çeyreğinde ise %14,7 oranında daraldı ²³⁸. Grafik 1’de de Türkiye GSYH’sinin 2009’da negatif büyüme gösterdiği görülmektedir. Krizin bu denli etkili olmasının sebebi Türkiye ekonomisinin daha önce karşılaşmadığı türden bir kriz olmasıydı. Kriz yönetiminde geleneksel yöntemleri kullanan hükümet, 2009 baharına gelindiğinde krizin ilk aylarındaki beklentilerinden çok daha farklı bir tablo ile karşılaştı. IMF ve çevresinden farklı bir politika yürütmek, Türkiye’nin yükselen bir ekonomi olarak krizden fazla etkilenmesine neden olmuştur ²³⁹. Ekonomideki değişimi göstermek adına, Grafik 14’de Türkiye’de global kriz öncesi ve sonrası işsizlik oranları gösterilmiştir:

Grafik 14: Türkiye’de İşsizlik Oranları (2006-2015) *

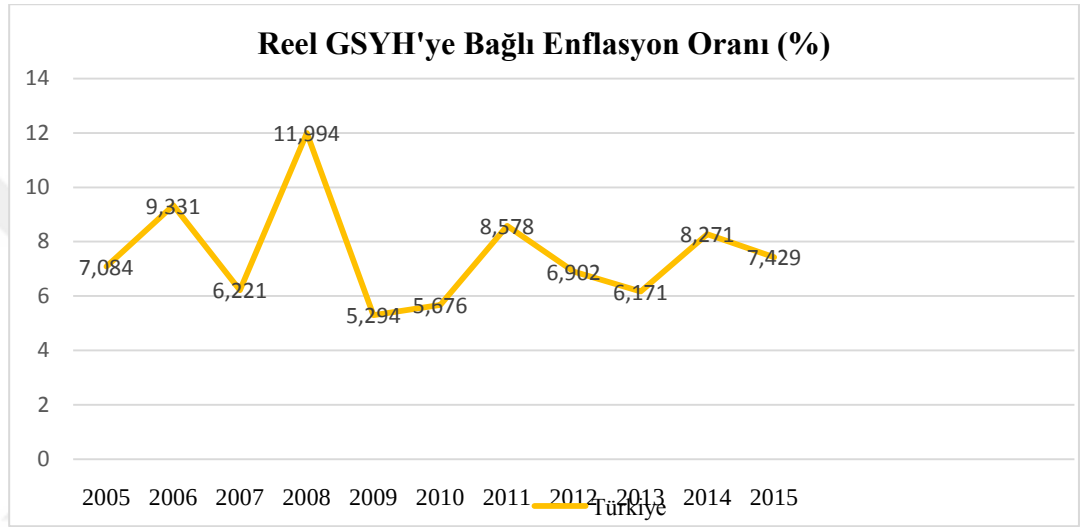
*2005 verilerine ulaşamamıştır.

Kaynak: OECD (2017), Unemployment rate (indicator). doi: 10.1787/997c8750-en (Erişim 30 Nisan 2017).

²³⁸S. Erdem Aytaç, “Türkiye: Dengeli ve Sürdürülebilir Yüksek Büyüme Peşinde”, **Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen**, Fikret Şenses, Ziya Öniş ve Caner Bakır (drl.), İstanbul: İletişim Yayınları, s.382.

²³⁹Ziya Öniş ve Ali Burak Güven, “Global Crisis, National Responses: The Political Economy of Turkish Exceptionalism”, **TÜSİAD-Koç University Economic Working Paper 1013**, April 2010, s. 17.

Grafikte görüldüğü üzere, işsizlik oranı 2009'da en yüksek seviyesine çıkmıştır. 2010-2014 aralığında %9-10 civarında seyreden işsizlik 2015'de düşüş gösterebilmiştir. Dünya Bankası'nın 2015 verilerine göre işsizlikte kadınların oranı %12,465 iken erkeklerin oranı %9,231'dir. Çalışanların %52,37'si hizmet sektöründe %27,23'ü endüstri sektöründe, %20,41'i tarım sektöründe çalışmaktadır ²⁴⁰.Grafik 15'de enflasyon oranları gösterilmiştir:

Grafik 15: Türkiye’de Enflasyon Oranları (2005-2015)

Kaynak: World Bank National Accounts Data (*Dünya Bankası Ulusal Hesap Verileri*). <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.DEFL.KD.ZG?locations=TR> (Erişim: 30 Nisan 2017).

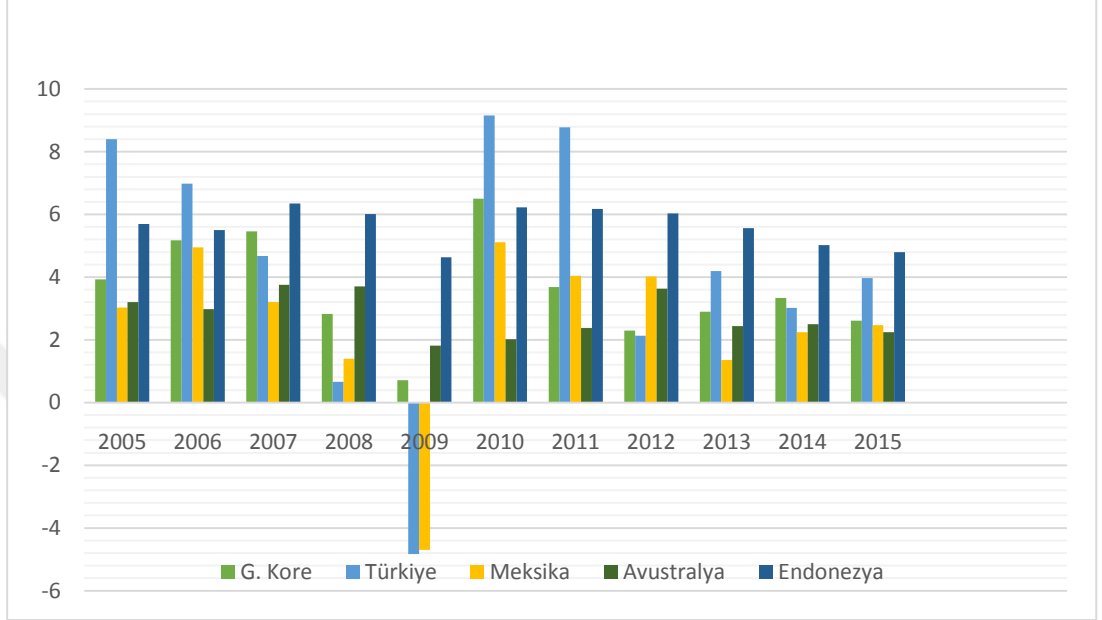
Grafikte görüldüğü üzere, 2008’de enflasyon oranı çift haneli rakamlara ulaşmıştır. Bu durum AK Parti döneminin en büyük başarılarından birini olumsuz etkilemiştir. 1970’lerden itibaren Türkiye’de kronik olan enflasyon sorununu, 2007’de ilk kez tek hanelere düşüren ²⁴¹AK Parti’nin başarısı 2009’dan itibaren tekrar devam etmiştir.

Grafik 16’da MIKTA ülkelerinin kriz öncesi ve sonrası dönemdeki GSYH büyüme oranları sütun halinde gösterilmiştir. Görüldüğü üzere 2009’da en düşük oranda kalan ülke Türkiye’ olmuştur fakat ilerleyen yıllarda büyümesini tekrar pozitifte döndürmüştür. 2010-2011’de en yüksek oranda büyümüş, daha sonra kendisiyle aynı seviyede olan Endonezya’dan daha düşük oranda büyüme göstermiştir. Endonezya ve

²⁴⁰ World Development Indicators.

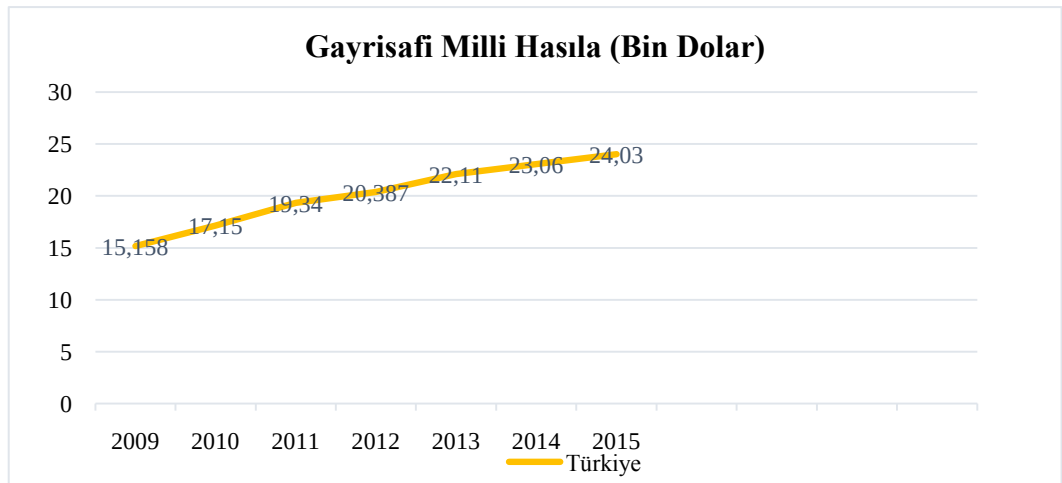
²⁴¹ Aytaç, s. 378

Türkiye'nin diğer ülkelerden yüksek oranda büyümesi, gelişmişlik seviyesi ve GSYH miktarı olarak onlardan düşük olması nedeniyledir. Avustralya ve Güney Kore'nin büyümesi, yüksek gelişmişlik seviyesinde oldukları için limitlidir. Endonezya ve Türkiye yakaladıkları büyüme trendleriyle bu ülkelere yetişecektir.

Grafik 16: MIKTA Ülkelerinin GSYH Büyümeleri (Sütun Gösterimi)

Kaynak: Dünya Bankası Ulusal Hesap Verileri (*World Bank National Accounts Data*) <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2015&location=s=AU-TR&start=2005&view=chart> (Erişim: 14 Nisan 2017).

Grafik 17: Türkiye’de Kişi Başına Düşen Gelir (2009-2015) *

*OECD verileri 2009’dan başlamaktadır.

Kaynak: OECD (2017), Gross national income (indicator) (*Gayrisafi Milli Hasıla Göstergesi*). doi: 10.1787/8a36773a-en. (Erişim 20 Nisan 2017).

Son olarak Grafik 17’de Türkiye’de kişi başına düşen milli gelir oranları gösterilmiştir. Grafikte görüldüğü üzere 2009’dan beri kişi başına düşen gelir sürekli yükselen bir trenddedir. Endonezya ve Meksika’dan daha yüksek gelire sahipken, Avustralya ve Güney Kore’den daha düşük gelire sahiptir. Dünya Bankası sınıflandırmasına göre üst-orta gelirli ülke kategorisindedir.

4.2. MIKTA Ülkelerinin İnsani Kalkınmaları

4.2.1. İnsani Kalkınmayı Tanımlayan Çok Boyutlu Endeksler

Kalkınma kavramı, ekonomik büyümenin yanı sıra çok boyutlu olarak insan faktörünü de kapsamaktadır. İnsani kalkınmayı, ekonomik gelişmişlikten ayırmak tabii ki de mümkün değildir. Yoksulluğun azaltılması insani gelişmenin temel hedefiyken; gelir, üretim, tüketim gibi faktörlerin göz önüne alınması gerekmektedir. Ekonomik büyüme ile sağlanan bu kriterlerin yanında yoksulluğun sosyal göstergeleri de kalkınma analizine eklenmektedir. Bu analizler Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 1990 yılından beri oluşturmaya başladığı endekslerle hesaplanmaktadır. İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE); gelişmişliği gelir düzeyi, sağlık (yaşam beklentisi) ve eğitime katılım ele almaktaydı. Hesaplama sürecinde insanların gelirleri, faydalandıkları hizmetler, sahip olunan fiziki imkanlar değerlendirilmiştir. Ancak bu boyutların hesaplama yönteminde zaman içinde değişimler olmuş ve boyutlar yetersiz kalmaya başlamıştır. 1997 yılında ilk defa “insani yoksulluk” kavramı ortaya atılmış ve İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE- *Human Poverty Index*) geliştirilmiştir. İYE’nin ele aldığı konulara makul bir yaşam standardına sahip olma, bilgiye erişim, sosyal dışlanma gibi kriterler eklenmiştir. İnsani yoksulluk doğası gereği ölçümü kolay olmayan ve tespit edilemeyen değerlere sahiptir. Gelişmemiş ülkeler için yoksulluğun tanımı hastalıklar, suya erişememe, okur yazarlık oranının düşüklüğü gibi sorunları tanımlarken; gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler için daha kompleks sosyal anlamlar taşıyabilmektedir. Bu nedenle İYE’nin geliştirdiği üç yeni kriter vardır: uzun ömür, bilgi ve kaliteli yaşam standardına sahip olmak ²⁴².

2010 yılında İYE için de bir revizyona gidilmiş, Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE- *Multidimensional Poverty Index*) gündeme gelmiştir. 2010 yılında yayınlanan “*Ulusların Gerçek Zenginliği: İnsani Gelişimin Yolları*” başlıklı insani

²⁴²UNDP, *Human Development Report 1997*, (New York: Oxford University Press, 1997), s.16-17.

gelişmişlik raporunda, Amartya Sen yazdığı giriş yazısında, dünyanın 1990 yılından beri yaşadığı değişimlerden bahsetmiştir. Çevremizin korunması, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, gelişen literatüre karşı yenilenmek ve dünyada gelecekteki yaşamını hayal eden insanlar için İGE'nin daha sofistike anlamlar taşıyacak bir biçimde yenilenmesi gerekmektedir. Bu nedenle İGE'yi tamamlamak ve değerlendirmeyi zenginleştirmek için endeksler geliştirilmiştir ²⁴³. ÇBYE'nin diğer endekslerden en önemli farkı, ülke ortalamalarını ele alan endekslerin belirleyemediği farklı etnik kültürlerin, bireysel grupların tespiti yaparak yoksulluğu yoğunluğunu belirleyebilmesidir. ÇBYE'nin kullandığı kriterler de yine eğitim, sağlık ve yaşam standartları ile ilgilidir ancak bunların yoksunluğunu hane hane tespit eder. Bir hanede bir yoksunluğun olması da yeterli bir kriter değildir, ölçülen göstergelerin en az %30'u bir ailede bulunmamalıdır ²⁴⁴. Son olarak 2010 raporu ile birlikte gelen yeni bir özellik toplumsal cinsiyete duyarlı gelişmişlik araştırmalarıdır. Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (CEI- *Gender Inequality Index*) insani gelişmişliğin önündeki büyük bir engel olan cinsiyetler arasında ayrımcılığın önlenmesini amaçlar. CEI eğitime devamlılık durumunu ve süresini, politikaya katılımı, ekonomik hayattaki aktiviteyi ve kadınlara özel sağlık problemlerinin ulusal düzeyde ölçülmesini amaçlar. Kadınların toplumdaki dezavantajlı konumlarını tespit ederek hükümetleri bu konuda önlemler almaya teşvik eder ²⁴⁵. Yapılan tüm revizyonlara rağmen İGE içinde hala birtakım belirsizlikleri ve kısıtları taşımaktadır. Ölçülen eğitim, sağlık, yaşam süresi gibi değerlerin kalitesinin ölçümü hala net değildir. Yine de karşılaştırma yapmak açısından önemli bir veridir.

2010 İGE Raporu'nun teknik notları bize insani gelişim hesaplama yöntemleri hakkında açıklayıcı bilgiler sunmaktadır. Buna göre, öncelikle her bir boyutun ülkedeki gerçek değeri ile en minimum değerinin farkı, maksimum ve minimum değerlerin farkına oranlanır. Doğumda yaşam beklentisi, okulda geçen süre ve satın alma gücü paritelerine göre elde edilen üç farklı değerın geometrik ortalaması alınarak İGE değeri elde edilir. İGE Hesaplama sürecini özetlemek gerekirse;

1) *Boyut Endeksleri için (Eğitim (e), Yaşam Beklentisi (y), Satın Alma Gücü (s)) değerleri bulunur: Boyut Endeksi (e, y, s) = (Gerçek Değer –*

²⁴³ UNDP, *Human Development Report 2010*, (New York: Palgrave Macmillan, 2010), s. vi-vii.

²⁴⁴ Halisçelik, s.46-47.

²⁴⁵ UNDP, *Human Development Report 2010*, s. 89.

Minimum Değer) / (Maksimum Değer – Minimum Değer). 2) Elde edilen e, y, s değerlerinin geometrik ortalaması alınır: $\sqrt[3]{e.y.s}$ ²⁴⁶.

Hesaplanan değer 1'e ne kadar yakınsa, ülkenin gelişmişlik düzeyi o kadar yüksektir. 2015 yılı itibarıyla İGE sıralamasının en üstünde 0,949 ile Norveç yer almaktadır.

Ekonomik gelişim süreçlerini incelediğimiz MIKTA ülkelerinin insani gelişmenin neresinde oldukları, büyüme süreçlerinde vatandaşlarının yaşam kalitesini arttırıp arttırmadıkları bu başlık altında incelenecektir. MIKTA ülkeleri arasında insani gelişmişlik sıralamalarında belirgin farklar görülmektedir. Bu ülkelerin hem insani gelişmişlik oranlarının seyrini incelemek, iç siyasi dönüşümlerinin nasıl seyrettiği konusunda fikir verecektir.

4.2.2. Meksika'nın İnsani Gelişmişliği

Meksika insani gelişmişlik bakımından Yüksek Gelişmişlik seviyesindedir. 2015 İnsani Gelişmişlik Endeksi verilerine göre 77. Sırada yer almaktadır. İGE değeri 0,762'dir. Yoksulluğa uyarlanmış İGE de ise bu sayı %22,9 değer kaybetmekte ve 0,587'ye düşmektedir. Doğumda yaşam beklentisi 77 yıl, okulda geçmesi beklenen süresi 13,3 yıl, ortalama eğitim süresi 8,6 yıldır. Yoksulluğa uyarlanmış İGE'de insani eşitsizliğin katsayısı 22,4'tür. Yaşam beklentisindeki eşitsizlik 2010-2015 arası %13,2 olmuştur. Eğitimdeki eşitsizlik oranı %19,7, gelirdeki eşitsizlik ise %34,3 oranındadır. İGE'nin yıllar içerisinde değişim trendine baktığımızda 1990-2015 yılları arasında %0,65'lik bir yükseliş yaşamıştır ve sıralaması beş basamak yükselmiştir²⁴⁷.

Toplumsal cinsiyete bağlı gelişime baktığımızda Tablo 8'deki veriler karşımıza çıkmaktadır. Görüldüğü üzere insani gelişmişlik endeksinden daha yüksek seviyede toplumsal cinsiyet endeksi oranı vardır. Kadınların yaşam süresi erkeklerden daha uzundur ancak okulda geçirdikleri süre daha kısadır. Toplumsal Cinsiyet "Eşitsizlik" endeksine baktığımızda ise daha gelişmiş beklentilerin sonuçları görülmektedir. Parlamentoda kadınların sandalye oranı %40,6'dır. 25 yaş üstü yüksek eğitim alan

²⁴⁶UNDP, Human Development Report 2010, s. 216.

²⁴⁷UNDP Human Development Reports Data, Tablo 1, 2 ve 3. <http://hdr.undp.org/en/composite/IHDI> (30.04.2017).

kadınların oranı %56,1 iken erkeklerin oranı %59'dur. 15 yaş üstü iş gücüne katılım oranı kadınlarda %45,4 iken erkeklerde %79,5'tir ²⁴⁸.

Tablo 8
Meksika'da Toplumsal Cinsiyet Gelişimi

Toplumsal Cinsiyet Gelişmişlik Endeksi		İnsani Gelişmişlik Endeksi		Doğumda Yaşam Süresi		Okulda Geçmesi Beklenen Süre		Okulda Geçen Süre	
Yıl	Değer	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
2015	0,951	0,737	0,775	79,4	74,6	13,5	13,1	8,2	8,6

Kaynak: UNDP Human Development Reports Data, Tablo 4: Toplumsal Cinsiyet Gelişmişlik Endeksi. <http://hdr.undp.org/en/composite/GDI> (Erişim: 30 Nisan 2017).

4.2.3. Endonezya'nın İnsani Gelişmişliği

Endonezya insani gelişmişlik bakımından diğer MIKTA ülkelerinden geri seviyededir. 2015 verilerine göre 113. Sırada, orta gelişmişlik seviyesindedir. İGE değeri 0,689'dur. Yoksulluğa uyarlanmış İGE de ise bu sayı %18,2 değer kaybetmekte ve 0,563'e düşmektedir. Doğumda yaşam beklentisi 69,1 yıldır. Okulda geçmesi beklenen süresi 12,9 yıl iken ortalama eğitim süresi 7,9 yıldır. Yoksulluğa uyarlanmış İGE'de insani eşitsizliğin katsayısı 18,2'dir. Yaşam beklentisindeki eşitsizlik 2010-2015 arası %16,5 olmuştur. Eğitimdeki eşitsizlik oranı %20,8, gelirdeki eşitsizlik ise %17,3 oranındadır. İGE'nin yıllar içerisinde değişim trendine baktığımızda 1990-2015 yılları arasında İGE değerini %1,07 oranında yükseltmiş ve sıralaması üç basamak yükselmiştir ²⁴⁹.

Toplumsal cinsiyete bağlı gelişime baktığımızda Tablo 9'daki veriler karşımıza çıkmaktadır. Görüldüğü üzere yine genel insani gelişmişlik endeksinden daha yüksek seviyede toplumsal cinsiyet endeksi oranı vardır. Kadınların yaşam süresi erkeklerden daha uzundur. Okulda geçirmeleri beklenen süreleri eşit olsa da kadınlar ortalama bir yıl

²⁴⁸UNDP Human Development Reports Data, Tablo 5: Gender Inequality Index. <http://hdr.undp.org/en/composite/GII> (30.04. 2017).

²⁴⁹UNDP Human Development Reports Data, Tablo 1, 2 ve 3. <http://hdr.undp.org/en/composite/IHDI> (30.04.2017).

daha az okumaktadır. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlik endeksine baktığımızda, parlamentoda kadınların sandalye oranı çok düşük oranda, %17,1 seviyesindedir. 25 yaş üstü yüksek eğitim alan kadınların oranı %42,9 iken erkeklerin oranı %51,7'dir. 15 yaş üstü iş gücüne katılım oranı kadınlarda %50,9 iken erkeklerde %83,9'dur ²⁵⁰.

Tablo 9
Endonezya'da Toplumsal Cinsiyet Gelişimi (2015)

Toplumsal Cinsiyet Gelişmişlik Endeksi		İnsani Gelişmişlik Endeksi		Doğumda Yaşam Süresi		Okulda Geçmesi Beklenen Süre		Okulda Geçen Süre	
Yıl	Değer	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
2015	0,926	0,660	0,712	71,2	67	12,9	12,9	7,4	8,5

Kaynak: UNDP Human Development Reports Data, Tablo 4: Toplumsal Cinsiyet Gelişmişlik Endeksi. <http://hdr.undp.org/en/composite/GDI> (Erişim: 30 Nisan 2017).

4.2.4. Güney Kore'nin İnsani Gelişmişliği

Güney Kore insani gelişmişlik bakımından yüksek standartlara sahiptir. 2015 verilerine göre 18. Sırada, çok yüksek gelişmişlik seviyesindedir. İGE değeri 0,901'dir. Doğumda yaşam beklentisi 82,1 yıldır ki bu değer birinci sıradaki Norveç dahil olmak üzere üstündeki pek çok ülkeden yüksektir. Yoksulluğa uyarlanmış İGE endeksinde %16,4 değer kaybetmekte ve 0,753'e düşmektedir. Yoksulluğa uyarlanmış İGE'de insani eşitsizliğin katsayısı 15,9'dur. Yaşam beklentisindeki eşitsizlik 2010-2015 arası %3,7 olmuştur. Eğitimdeki eşitsizlik oranı %25,5, gelirdeki eşitsizlik ise %18,4 oranındadır. Okulda geçmesi beklenen süresi 16,6 yıl iken ortalama eğitim süresi 12,2 yıldır. İGE'nin yıllar içerisinde değişim trendine baktığımızda, oldukça istikrarlı olduğu, 2010-2015 yılları arasında konumunun hiç değişmediği görülmektedir. 1990-2015 yılları arasında İGE değeri %0,84 oranında artmıştır ²⁵¹. Toplumsal Cinsiyete Bağlı Gelişim İndeksine baktığımızda karşımıza Tablo 10'daki veriler çıkmaktadır:

²⁵⁰ UNDP Human Development Reports Data, Tablo 5: Gender Inequality Index. <http://hdr.undp.org/en/composite/GII> (30.04. 2017).

²⁵¹ UNDP Human Development Reports Data, Tablo 1, 2 ve 3. <http://hdr.undp.org/en/composite/IHDI> (30.04.2017).

Tablo 10
Güney Kore’de Toplumsal Cinsiyet Gelişimi (2015)

Toplumsal Cinsiyet Gelişmişlik Endeksi		İnsani Gelişmişlik Endeksi		Doğumda Yaşam Süresi		Okulda Geçmesi Beklenen Süre		Okulda Geçen Süre	
Yıl	Değer	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
2015	0,929	0,863	0,929	85,2	78,8	15,8	17,3	11,5	12,9

Kaynak: UNDP Human Development Reports Data, Tablo 4: Toplumsal Cinsiyet Gelişmişlik Endeksi. <http://hdr.undp.org/en/composite/GDI> (Erişim: 30 Nisan 2017).

Tabloda görüldüğü üzere toplumsal cinsiyet endeksi oranı 1’e yakın oldukça yüksek bir orandadır ancak insani gelişme endeksinde alt sıralarında yer alan ülkelerden daha düşük bir oran sayılabilir. Örneğin insani gelişme endeksine göre 23. Sırada olan Finlandiya’nın toplumsal gelişme endeksi 1’dir. Kadınların yaşam süresi erkeklerden daha uzundur. Okulda geçirmeleri beklenen süreleri iki cinsten de toplam orana oldukça yakındır. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlik endeksine baktığımızda, parlamentoda kadınların sandalye oranının -Endonezya’dan dahi düşük- %16,3 oranında olduğu görülmektedir. 25 yaş üstü yüksek eğitim alan kadınların ve erkeklerin oranı %42,9 iken erkeklerin oranı oldukça yüksektir. Kadınların oranı %88,8, erkeklerin oranı %94,6’dır. 15 yaş üstü iş gücüne katılım oranı kadınlarda %50 iken erkeklerde %71,8’dir ²⁵².

4.2.5. Türkiye’nin İnsani Gelişmişliği

Türkiye insani gelişmişlik bakımından yüksek gelişmişlik seviyesindedir. 2015 İnsani Gelişim verilerine göre Venezuela ile 71. Sırayı paylaşmaktadır. İGE değeri 0,767’dir. Yoksulluğa uyarlanmış İGE de ise bu sayı %15,9 değer kaybetmekte ve 0,645’e düşmektedir. Doğumda yaşam beklentisi 75,5 yıldır. Okulda geçmesi beklenen süresi 14,6 yıl iken ortalama eğitim süresi 7,9 yıldır. Yoksulluğa uyarlanmış İGE’de insani eşitsizliğin katsayısı 18,2’dir. Yaşam beklentisindeki eşitsizlik 2010-2015 arası %11,5 olmuştur. Eğitimdeki eşitsizlik oranı %14,2, gelirdeki eşitsizlik ise %21,8 oranındadır. İGE’nin yıllar içerisinde değişim trendine baktığımızda 1990-2015 yılları

²⁵² UNDP Human Development Reports Data, Tablo 5: Gender Inequality Index. <http://hdr.undp.org/en/composite/GII> (30.04. 2017).

arasında %1,15 oranında artış göstermiş ve diğer MIKTA ülkelerinden daha fazla -9 basamak- yükselme yaşamıştır ²⁵³.

Tablo 11'deki veriler toplumsal cinsiyete bağlı gelişmeyi göstermektedir:

Tablo 11
Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Gelişimi (2015)

Toplumsal Cinsiyet Gelişmişlik Endeksi		İnsani Gelişmişlik Endeksi		Doğumda Yaşam Süresi		Okulda Geçmesi Beklenen Süre		Okulda Geçen Süre	
Yıl	Değer	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
2015	0,904	0,724	0,797	78,7	72,3	14	15	7	8,8

Kaynak: UNDP Human Development Reports Data, Tablo 4: Toplumsal Cinsiyet Gelişmişlik Endeksi. <http://hdr.undp.org/en/composite/GDI> (Erişim: 30 Nisan 2017).

Tabloya göre genel olarak tüm ülkelerde olduğu gibi kadınların yaşam süresi erkeklerden daha uzundur. Hem okulda geçirmeleri beklenen süreler hem de genel eğitim oranı erkeklerde daha fazladır. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlik endeksine baktığımızda, parlamentoda kadınların sandalye oranı MIKTA ülkeleri arasında en düşük oranda, %14,9 seviyesindedir. 25 yaş üstü yüksek eğitim alan kadınların oranı %43,5 iken erkeklerin oranı %64,8'dir. İki cinsiyet arasında %20'yi aşan bu fark MIKTA ülkeleri arasında en yüksek Türkiye'dedir. 15 yaş üstü iş gücüne katılım oranı kadınlarda %43,5 iken erkeklerde %64,8'dir ²⁵⁴.

4.2.3. Avustralya'nın İnsani Gelişmişliği

Avustralya insani gelişmişlik bakımından en gelişmiş MIKTA ülkesidir. 2014 yılında 3.Sırada iken 2015 verilerine göre Norveç'in arkasından 2. Sıraya yükselmiştir. Çok yüksek gelişmişlik seviyesinde olan ülkenin İGE değeri 0,939'dur yani ideal olan 1'e çok yakındır. Yoksulluğa uyarlanmış İGE de ise bu sayı yalnızca %8,2 değer kaybetmekte ve 0,861'e düşmektedir. Pek çok ülke için çok yüksek olan ikinci değer, ülkede yoksulluğun çok az olduğunu ve yaşam standartlarının genel olarak çok yüksek olduğunu göstermektedir. Eşitsizliğin katsayısı 8 iken 2010-2015 arası yaşam

²⁵³UNDP Human Development Reports Data, Tablo 1, 2 ve 3. <http://hdr.undp.org/en/composite/IHDI> (30.04.2017).

²⁵⁴UNDP Human Development Reports Data, Tablo 5: Gender Inequality Index. <http://hdr.undp.org/en/composite/GII> (30.04. 2017).

kalitesindeki eşitsizliğin oranı %4,3 oranındadır. Doğumda yaşam beklentisi 82,5 yıldır. Okulda geçmesi beklenen süresi 20,4 yıl iken ortalama eğitim süresi 13,2 yıldır. Eğitimdeki eşitsizlik oranı %1,9, gelirdeki eşitsizlik ise %17,7 oranındadır. İGE'nin yıllar içerisinde değişim trendine baktığımızda 1990-2015 yılları arasında %0,32 oranında yükselişe geçmiş, sıralaması yalnızca bir basamak değişmiştir. Zaten çok gelişmiş olduğu için İGE oranında hızlı sıçramalar olmamaktadır ²⁵⁵. Toplumsal cinsiyete bağlı gelişim verileri Tablo 12'de gösterilmiştir:

Tablo 12
Avustralya'da Toplumsal Cinsiyet Gelişimi (2015)

Toplumsal Cinsiyet Gelişmişlik Endeksi		İnsani Gelişmişlik Endeksi		Doğumda Yaşam Süresi		Okulda Geçmesi Beklenen Süre		Okulda Geçen Süre	
Yıl	Değer	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
2015	0,978	0,928	0,948	84,6	80,5	20,9	20	13,4	13

Kaynak: UNDP Human Development Reports Data, Tablo 4: Toplumsal Cinsiyet Gelişmişlik Endeksi. <http://hdr.undp.org/en/composite/GDI> (Erişim: 30 Nisan 2017).

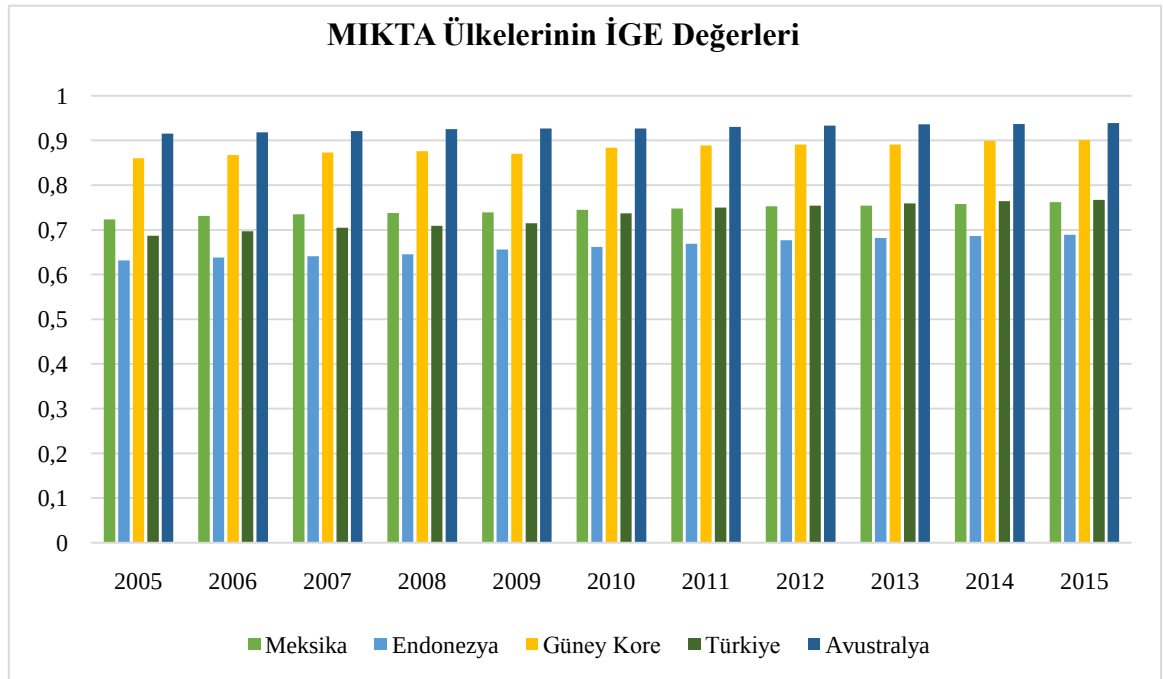
Tabloda dikkati çeken ilk nokta, eğitim için beklenen yılların ve ortalama eğitimin diğer MIKTA ülkelerinin aksine, Avustralya'da kadınlarda daha yüksek olmasıdır. Uzun yaşam süresi ve cinsiyetler arası eşitlik, ülkenin refahını yükseltmektedir. Cinsiyet Eşitsizlik endeksine baktığımızda, parlamentoda kadınların sandalye %30,5 seviyesindedir. En gelişmiş ülkelerde bile bu oranın yarı yarıya olmaması aslında cinsiyet eşitsizliğinin endeks rakamları ne derse desin devam ettiğini göstermektedir. 15 yaş üstü iş gücüne katılım oranı kadınlarda %58,6 iken erkeklerde %70,9'dur. Son olarak 25 yaş üstü yüksek eğitim alan kadınların oranı %91,4 ve erkeklerin oranı %91,5'dir. Yüksek seviyede ve eşit olarak sürdürülen eğitim, gelişmişliğin devamlılığını sağlayıcı bir unsurdur. Topluma birey kazandıracak potansiyel ebeveynlerin yüksek orandaki eğitimi otomatikman eşitsizliği ve yoksulluğu ortadan kaldıracak bir unsur olacaktır ²⁵⁶.

²⁵⁵ UNDP Human Development Reports Data, Tablo 1, 2 ve 3. <http://hdr.undp.org/en/composite/IHDI> (30.04.2017).

²⁵⁶ UNDP Human Development Reports Data, Tablo 5: Gender Inequality Index. <http://hdr.undp.org/en/composkalkınma İcinite/GII> (30.04. 2017).

4.3. MIKTA Ülkelerinin Kalkınmaya Bakış Açıları

MIKTA ülkeleri insani gelişmişlik ve ekonomik kalkınmaları bakımından senkronize olmuş bir grup değildir. 2005-2015 yılları arasında incelenen ekonomik büyüme süreçleri bu ülkelerin dünya ekonomisindeki ağırlıklarının birbirlerinden farklı olduğunu göstermiştir. Bu durum doğrudan ve dolaylı olarak insani kalkınmalarını da etkilemiştir. Grafik 18’de ülkelerin on yıllık süreçteki İGE değerleri görülmektedir:

Grafik 18: MIKTA Ülkelerinin İGE Değerleri (2005-2015)

Kaynak: Human Development Data (1990-2015). <http://hdr.undp.org/en/data> (09.05.2017).

Grafikte görüldüğü üzere, 1 değerine en yakın seyreden ülkeler Avustralya ve Güney Kore’dir. Bahsi geçen yıllarda ekonomik gelişmişlik bakımından da bu ülkelerin diğer ülkelerden daha yukarılarda olması, iki kalkınma süreci arasında doğrudan bir ilişki olduğu tezini güçlendirmektedir. Nitekim MIKTA ülkeleri arasında en düşük GSYH miktarına sahip olan Endonezya’nın en düşük İGE değerlerine sahip olduğu da grafikten gözlemlenebilmektedir. 2005-2015 arası dönemde ülkelerin özgürlükler bağlamında seviyelerine baktığımızda, Avustralya ve Güney Kore’nin yine diğer ülkelerden sıyrıldığını görmekteyiz. *Freedom House* tarafından oluşturulan raporlara

göre on yıl boyunca Avustralya ve Güney Kore özgür (*free*) statülerini korurken Meksika, Türkiye ve Endonezya kısmen özgür (*partly free*) statüsündedirler ²⁵⁷.

Grup üyeleri farklı kalkınma düzeylerine sahip olmalarına rağmen, G-20 içerisinde sürdürülebilir büyüme hedefi için aktif / yeniden inşacı bir rol almayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, 25 Kasım 2016'da Avustralya'nın Sydney kentinde yaptıkları Dışişleri Bakanları Toplantısı'ndan sonra yayınladıkları bildiride, ortak gayeler çerçevesinde tüm dünyanın gelişmesi için fikirsel katkıda bulunacaklarını belirtmişlerdir ²⁵⁸. İkinci bölümde değinildiği üzere, G-20 zirveleri aracılığıyla kalkınmanın tüm dünyaya yayılması ve çalışma gruplarının kurulmasında aktif rol almaktadırlar. Özellikle Güney Kore'nin 2010 ev sahipliğinde ortaya atılan Kalkınma Uzlaşısı, dünyadaki kalkınma yardımlarına bambaşka boyutlar getirmiştir. Ortaya koydukları niş diplomasisi alanları ile hem bölgesel hem de küresel anlamda yıldızlarını parlatan MIKTA ülkeleri özellikle kalkınma yardımlarıyla dikkat çekmektedirler.

13-16 Haziran 2015'de Addis Ababa'da gerçekleşen Uluslararası Kalkınma Finansmanı Konferansı'nda MIKTA olarak yayınladıkları katılım bildirgesinde sürdürülebilir kalkınma için ellerinden geleni yapacaklarını taahhüt etmişlerdir. Birleşmiş Milletlerin 2015'te açıkladığı post-kalkınma gündemi kapsamında gerekenleri, uluslararası toplumun ve küresel yönetişimin gerekliliklerine uygun bir şekilde yerine getireceklerinden bahsetmişlerdir ²⁵⁹. MIKTA ülkeleri bu kapsamda dünyanın çeşitli bölgelerinde yardıma ihtiyacı olan ülkelere yardım etmektedir. Özellikle Güney Kore ve Türkiye Afrika bölgesine yardımlarıyla öne çıkmaktayken, Avustralya ve Meksika teknoloji ve bilim konusunda “vericilikleri” ile anılmaktadır. Endonezya, Birleşmiş Milletler'de kalkınma tartışmalarının konuşmacısı konumundadır. BM genel sekreteri Ban ki- Moon, Endonezya başkanından 2015 sonrası kalkınma çalışmaları için üç eş başkandan biri olmasını istemiştir ²⁶⁰.

MIKTA'nın Kalkınma girişimleri konusunda literatürde toplu halde pek fazla eser yoktur. Bu konuda en derli toplu makaleyi Andrew Cooper yazmış, makalesinde

²⁵⁷ Freedom House, *Freedom in the World Country Reports*. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2017> (01.05.2017).

²⁵⁸ MIKTA, 8th MIKTA Foreign Ministers Meeting Joint Communiqué. <http://dfat.gov.au/international-relations/international-organisations/mikta/Pages/8th-mikta-foreign-ministers-meeting.aspx> (2 Mayıs 2017).

²⁵⁹ MIKTA, *The 3rd International Conference of Financing for Development*, 13-16 Haziran 2015, Addis Ababa.

²⁶⁰ Richard Gowan, “Middle Powers and the G20: Modest Proposals for Cooperation”, Mo Jorgyn (Ed.), *MIKTA, Middle Powers, And New Global Dynamics of Global Governance The G20's Evolving Agenda* içinde (86-97), New York: Palgrave and Macmillan Publishing, 2015, s. 93

lkeleri kısa kısa da olsa tek tek incelemiştir ²⁶¹. Cooper’a göre, Güney Kore’nin 2010 G-20 zirvesindeki taahhütlerinden dolayı insan kaynaklarına yaptığı yatırımlardan bahsetmek yerinde olacaktır. Güney- güney iş birliğinin sağlayıcı olarak özel yatırımların teşviki, kamu sektörü ile özel sektör arasında ortaklık sağlamak, inovasyon getirmek Güney Kore’nin sorumluluğundadır ve kalkınma gündeminin sahibi olmanın stresini taşıtmaktadır ²⁶². Türkiye’ye geldiğimizde, kalkınma konusundaki ekonomik iş birliği diğer ülkelerin belgelerinde “*Güney- Güney İşbirliği*” olarak yer alırken sadece Türkiye’de “yardım” olarak yer almaktadır. 2000’li yılların başından beri başbakanlığa bağlı olarak *Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA)* aracılığı ile gelişmekte olan ülkelere yardım etmektedir ²⁶³. Türkiye bölgesel olarak Afrika’ya odaklansa da Sovyetler sonrası bağımsız kalan Kafkas lkeleri de Orta Asya’da Türkiye’nin ilgi duyduğu alanlardır. Ak Parti dönemindeki aktif dış politikası ile Ortadoğu ve Kuzey Afrika dahil tarihsel bağlarının olduğu bölgelerle ilişkilerini geliştirmiştir. Bulunduğu coğrafi konumu ile hem geleneksel kuzey-güney elişkisinde hem de doğu-batı elişkisinde köprü rolü oynayabilecek niteliktedir. Endonezya da Türkiye ile benzer olarak köprü rolü oynayabilecek kapasitededir. Müslüman demokrasileri temsil eden iki lke, Ortadoğu ile Müslüman Asya arasında ilişkileri geliştirebilecek bir rol oynayabilirler. Endonezya’nın bir başka nemi G-20 içerisinde OECD yesi olmayan tek ülke olmasıdır. Bu onu gelişmiş ülkeler kulübünde, gelişmemiş ve eskiden yoksulluk eken ülkelerin savunuculuğunu yapmak açısından avantajlı konuma sokmaktadır ²⁶⁴.

Meksika diğer MIKTA ülkelerine kıyasla i politikasında daha fazla soruna sahiptir bu nedenle kalkınma iş birliğinde diğer ülkeler kadar etkili olamamaktadır. lkesindeki yüksek oranda yoksulluk ve buna bağlı olarak işlenen suçlar (uyuşturucu kartelleri) ve bölgesindeki ABD ile gerilimleri ve Latin Amerika’da lider pozisyonda olmaması Meksika’yı kendi iç meselelerine daha ok yöneltmektedir. Ancak yine de özellikle G-20 Zirveleri aracılığıyla iklim değişikliği ve sürdürülebilir kalkınmada aktif rol almaktadır. Meksika donör olarak Orta ve Güney Amerika ile Karayipler’e (kendi bölgesine) yönelmektedir. Orta Amerika’da uyuşturucu trafiğine karşın kurduğu

²⁶¹ Andrew Cooper (a), “G-20 Middle Powers and Initiatives on Development”, Mo Jogryn (Ed.), **MIKTA, Middle Powers, And New Global Dynamics of Global Governance The G20’s Evolving Agenda**içinde (32-46), New York: Palgrave and Macmillan Publishing, 2015.

²⁶² Cooper (a) , s. 37.

²⁶³ Arda, s. 221.

²⁶⁴ Cooper (a), s. 40-41.

“Merida Girişimi” bölgesindeki iş birliğinin en önemli örneklerindendir. Son olarak Avustralya’ya baktığımızda, ülkenin yardımlar konusunda çok etkili olduğu görülmektedir. Yardım fonlarını eğitimi arttırmak, sağlık hizmetlerini iyileştirmek, kadınlar ve bedensel engeli olan insanlar için eşitliği sağlamak amacıyla kullanmaktadır. Bölgesel olarak ise özellikle Asya- Pasifik ve Güneydoğu Asya bölgelerine yönelmektedir²⁶⁵.

Sonuç olarak, MIKTA ülkeleri gerek G-20 üyelikleri gerekse kendi dış politikaları kapsamında dünya yardımlarına katkıda bulunmaktadırlar. Ancak bu yardımları bir bütün olarak MIKTA kimlikleri ile yapmamaktadırlar. Kendi iç kalkınmaları bakımından ise homojen bir görüntü sergilememektedirler. Ekonomik gelişmişlikleri, insani gelişim endeksleri ve özgürlükleri bakımından bir bütün oluşturmamaktadırlar. Henüz 2013 yılında bir araya gelen bir grup oldukları için birbirlerini etkileyip etkilemediklerini gözlemlemek de şu an için mümkün değildir. Tüm ülkelerin birbirlerini yakalamaları için belli bir süre geçmesi gerekmektedir. İçinde bulunduğumuz süreçte ortak bir kalkınma anlayışının varlığından söz etmek zor görünmektedir.

²⁶⁵ Cooper (a), s.39.

5. SONUÇ

Kalkınma günümüzde ekonomi bilimine sıkışıp kalmış dar bir çerçeveyi değil, siyaset ve yönetim bilimini, sosyolojiyi, toplumsal tarihi etkileyen geniş bir perspektifi temsil etmektedir. Ülkelerin kalkınmışlık kriteri büyüme ile beraber üretilen mal ve hizmetlerin adil bir biçimde dağıtılması olarak güncellenmiştir. İnsani Gelişme Endeksi ile ölçülebilen bu adalet, ülkelerin uluslararası imajına da etki etmektedir. Tezin ilk bölümünde ortaya konduğu üzere; kalkınma herkes için daha iyi bir yaşam anlamına gelmektedir. Bu nedenle bu yaşamın dünya çapında paylaşılması ve insan onuruna yaraşır bir biçimde yaşamak tüm dünyanın etik görevlerinden biridir. Ekonomik büyüme ve finansal küreselleşme ile birlikte diyalog ortamını geliştiren ülkeler, küresel yönetim mekanizmalarını geliştirerek dünya çapındaki sorunlara önce kendilerinden başlayarak çözüm aramaktadırlar.

2000’li yıllardan itibaren küresel yönetim mekanizmasının ekonomik ayağını G-20 temsil etmektedir. Küreselleşme ile birlikte G-20’den beklenenlerde ve G-20’nin ortaya koymak zorunda olduğu tartışma çerçevelerinde geniş bir reform olmuştur. İkinci bölümde tespit edildiği üzere; 2008’den itibaren liderler seviyesinde toplanan ve zirve diplomasisi bağlamında ses getiren G-20’de, kuruluştan itibaren hakim olan “finansal kriz çözücülük” işlevi, yerini çok taraflılık esasına dayalı politikalara bırakmıştır. Bu çerçevede G-20 yalnızca krizlerin değil, UNDP kriterleri bağlamında sürdürülebilir kalkınma hedefleri, iklim değişikliği ve çevresel sorunlar, gelişmemiş ülkelere yapılması gereken yardımlar gibi uluslararası güncel konu ve sorunların tartışıldığı küresel yönetim mekanizmasına dönüşmüştür. G-20’de farklı güçlere sahip ülkeler farklı etki mekanizmaları ile karşımıza çıkmaktadır. G-7 olarak tanımladığımız büyük ekonomiler, BRICS olarak bir araya gelen yükselen ekonomiler ve orta ölçekli güçler olarak tanımladığımız MIKTA ülkeleri ile G-20 içerisinde bir koalisyona dahil olmayan AB ve yine orta ölçekli güç olup MIKTA’da yer almayan ülkeler G-20 kompozisyonunda bir arada bulunmaktadır. Dünya politikasından farklı beklentileri olan ve bu politikalara farklı biçimlerde etki edebilen bu gruplar aslında dünyanın genel durumuna baktığımızda ideal bir örneklem oluşturmaktadır. Dünyanın tüm bölgelerini ve tüm güç tiplerini temsil eden, BM’nin bürokratik yapısına ve kısıtlarına sahip olmayan -nispeten daha özgür bir ortam olan- G-20’de fikirleri belirtmek ve fikirlere sahip çıkacak koalisyonlar kurmak daha kolaydır.

Orta ölçekli güçler uluslararası politikada davranışsal özellikleri ile dikkat çekmektedir. Orta ölçekli güçlerin niş diplomasisi aracılığıyla iş birliği ve ittifaklar geliştirmesi, kapasitelerini bölgesel güç olmanın ötesinde küresel liderliğe taşımaktadır. MIKTA ülkeleri bölgelerinde lider konumda olmaya çalışan ve özellikle küresel kriz sonrası dönemde aktif bir dış politika izleyen karakterlere sahiptirler. Dış politikalarındaki aktivizm aynı zamanda iç siyasi dönüşümlerine de yansımıştır. Latin Amerika bölgesinde Brezilya'nın liderliğinin gölgesinde kalan Meksika, kuzey-güney kimliğinin yarattığı çelişkileri köprü rolü oynayarak elimine etmeye çalışmaktadır. Aynı şekilde Türkiye'de doğu- batı çelişkisini Ortadoğu ile Batı medeniyetleri arasında hem coğrafi olarak hem de davranışsal olarak köprü rolü oynayarak çözmektedir. Güney Kore, bölgesindeki süper güç Çin'in ve kuzey komşusunun yarattığı tehdidin ekonomik gelişimini engellemesine izin vermemekte ve Asya'nın yükselen yeni süper gücü olma yolundadır. Özellikle dünya çapında marka olan teknoloji ve otomotiv ürünleri aracılığıyla materyal gücünü geliştirmekte, davranışsal gücü ile büyümesini desteklemektedir. Endonezya'nın dünyanın en kalabalık Müslüman nüfusuna sahip demokrasisi olarak bölgesinde ilgi çekici bir konumdadır. Ayrıca G-20'de bölgesel bir grubu -ASEAN- küresel platformda temsil etme özelliğine sahiptir. MIKTA grubunun yeni yükselen orta ölçekli güçleri dışında bir de geleneksel orta ölçekli gücü vardır. Avustralya hem ekonomik hem de insani gelişmişlik bakımından dünyanın en gelişmiş ülkeleriyle yarışsa da davranışsal olarak Kanada gibi orta ölçekli bir güçtür. Dünya politikasında arabulucu rol üstlenen ve liberal dünya düzeninin statükosuna önem veren Avustralya, Asya Pasifik bölgesinin Batı'ya dönük yüzüdür.

Özellikle G-20 içerisinde bu ülkelerin orta ölçekli güç davranışlarının incelenmesi ve bu bağlamda dünya politikasına nasıl etki ettikleri konusu, iç politikalarının uyumunu da gerekli kılmaktadır. İçte ve dışta ortak hareket ederek daha güçlü bir koalisyon oluşturmaları mümkündür. Kaldı ki daha homojen bir koalisyon oluşturma potansiyelleri BRICS'ten daha yüksektir. Öncelikle tüm MIKTA ülkelerinin ekonomik bakımdan Güney Afrika'dan daha gelişmiş bir ekonomiye sahip oldukları önemli bir gerçekliktir. Bu bağlamda, BRICS ülkelerinin gelişmişlik düzeyi bakımından MIKTA'dan daha geniş bir farklılık yelpazesi olduğu açıktır. Rusya ve Çin'in siyasi yapılarındaki otoriteryanizm ve tarihsel olarak liberal dünya düzeninin tam zıttında yer almaları da BRICS'in siyasal olarak bir homojenlik sağlayamadığının göstergesidir.

MIKTA ise fikirsel olarak dünya düzenine uyumlu ve açık piyasa ekonomisini savunan, liberal değerlerin yanında ülkelerden oluşmaktadır. Özellikle Endonezya'nın küresel kriz döneminde dahi yavaşlamayan büyüme trendi, MIKTA ülkelerinin gelecekte ekonomik bağlamda da yakınlık yakalayacak potansiyelde olduğunu göstermektedir.

Tezin üçüncü bölümünde grafiklerle açıklandığı üzere, MIKTA ülkeleri GSYH büyüme oranları bakımından dünyanın en büyük yirmi ekonomisi arasındadır. Dünyanın farklı bölgelerinde yer alan, farklı kültürlerle sahip, tarihsel anlamda farklı arka planlara sahip bu beş ülkenin ekonomik sıralamadaki yakınlıkları (Güney Kore 11. Sırada, Avustralya 12. Sırada, Meksika 15. Sırada, Endonezya 16. Sırada ve Türkiye 18. Sırada) belki de tek benzerlikleridir. Bu benzerliğe dayalı olarak uluslararası alanda rekabetlere de aynı seviyeden başlamaktadırlar. MIKTA ülkeleri hızla artan popülasyonları ile hem dünyada büyük bir ağırlığa sahiptir hem de sahip oldukları potansiyel üretim kapasitesi, ekonomik reformlarını sağladıkları ve düzenli olarak büyümeye devam ettikleri sürece yakın bir dönemde dünyanın en büyük ekonomileri ile yarışacak hale gelecektirler.

G-20 içerisinde orta ölçekli güç olan fakat demokratik yönetimden uzak olan Suudi Arabistan'ın ve Latin Amerika'da Brezilya ile Meksika'dan sonra gelen Arjantin'in MIKTA'ya dahil olmaması, onların bu rolü oynayacak kapasitede olmadıklarını göstermektedir. Çünkü orta ölçekli güç olmak yalnızca ekonomik büyüklükle alakalı bir durum değildir. MIKTA ülkeleri ekonomik büyüme kapasitelerinin yanı sıra oynadıkları diplomatik roller ve statüko koruyuculukları ile dünyada örnek gösterilen ülkelerdir. Küreselleşen dünyada uluslararası ilişkilerin konusu sadece güvenlik ve güç ilişkileri olmaktan çıkmıştır. Kalkınma, sürdürülebilir büyüme, çevresel sorunlar gibi faktörler küresel sistemin devamlılığını daha kompleks bir hale getirmiştir. Öte yandan çeşitli meydan okumaların hızlıca çözümü için karşımıza çıkan en mantıklı yol küresel yönetim mekanizmasıdır. G-20'nin ekonomik bağlamda oluşturmaya başladığı küresel yönetim, çeşitli ittifakların yardımıyla BM çapında geniş bir etki mekanizmasına dönüşebilir. Bu nedenle BRICS, MIKTA gibi bölgesel gruplardan farklı karakter gruplarının çoğalması önem teşkil etmektedir.

Bu çalışmada kısa bir zaman önce kurulmuş, akademik anlamda çalışmaların yetersiz olduğu bir grup ele alınmıştır. Ülkelerin her birinin tek tek orta ölçekli güç davranışı sergilediği ve dış politikalarında o şekilde etkili oldukları aşikardır bu

bakımdan çalışmanın Uluslararası İlişkiler literatürüne katkısı olmuştur. Öte yandan MIKTA'nın G-20 içerisinde sürdürülebilirliği, ülkelerin, kalkınmanın tezde altı çizilen boyutlarında (ekonomik ve insani) kaydedecekleri ortak mesafe ile değerlendirilebilecektir. Bu bakımdan salt Ekonomi literatürüne ait olan kalkınma yazını Uluslararası İlişkiler ile birleştirilmiş ve Uluslararası Politik Ekonomi literatürüne de katkı sağlanmıştır. Çalışma, MIKTA ülkeler gurubunun karşılaştırmalı bir şekilde incelenmeyi ve kalkınmanın ekonomi biliminden uluslararası ilişkiler bilimine uzanan geniş bir yelpazede değerlendirmeyi amalayan diğer çalışmalara ön ayak olacak ve önemli bir kaynak teşkil edecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Acharya, Amitav. **Indonesia Matters Asia's Emerging Democratic Power**. Singapore: World Scientific Publishing, 2015.
- Acemoğlu, Daron ve Robenson, James A. **Ulusların Düşüşü Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri**. Faruk Rasim Velioğlu (çev.). 8. Baskı. İstanbul: Doğan Kitap, 2015.
- Armaoğlu, Fahir. **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**. 17. Baskı. İstanbul: Alkım Yayınevi, Ocak 2010.
- Ateş, Davut. **Uluslararası Politika Nedir? Dünyayı Anlamak ve Anlatmak**. Bursa: Dora Yayınları, 2013.
- Anadolu Üniversitesi. **İktisadi Kalkınma ve Büyüme**. 1. Baskı. Açıköğretim Fakültesi Yayını No:831,2004.
- Ayres, Ron. "Development". Philip Arestis ve Malcolm Sawyer (Ed.). **The Elgar Companion to Radical Political Economy** içinde. England: Edward Elgar Publishing Limited, 1994, ss. 81-86.
- Aytaç, S. Erdem. "Türkiye: Dengeli ve Sürdürülebilir Yüksek Büyüme Peşinde". **Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen**. Fikret Şenses, Ziya Öniş ve Caner Bakır (drl.). İstanbul: İletişim Yayınları, ss.375-398.
- Backhaus, Ursula. "Joseph Alois Schumpeter". **The Theory of Economic Development** içinde. J. Backhaus (ed.). Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 2003, ss. 61-116.
- Bakırtaş, Tahsin. **Ekonomik Kalkınma**. 1. Baskı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014.
- Başkaya, Fikret. **Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü**. 3. Basım. Ankara: İmge Kitabevi, 2000.
- Boratav, Korkut. **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002**. 9. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 2005.
- Carmicheal, Jeffrey ve Dews, Nigel. "Investment and Australian Economic Growth". Bruce Chapman (Ed.), **Australian Economic Growth Essays in Honour of Fred H.Gruen** içinde. Melbourne: Centre for Economic Policy Research Australian National University, ss. 101-132.
- Cooper, Andrew (a). "G-20 Middle Powers and Initiatives on Development". Mo Jogryn (Ed.), **MIKTA, Middle Powers, And New Global Dynamics of Global Governance The G20's Evolving Agenda** içinde. New York: Palgrave and Macmillan Publishing, 2015, ss. 32-46.
- Dick, Howard, Houben, Vincent J.H, Lindblad, J. Thomas ve Wie, Thee Kian. **The Emergence of a National Economy An Economic History of Indonesia 1800-2000**. Asian Studies Association of Australia, Australia: Allen&Unvin, 2002.
- Dinler, Zeynel. **İktisada Giriş**. 16. Basım. Bursa: Ekin Yayın Dağıtım, 2011.
- Fang, Jin. "G-20 and the Development Agenda". Thomas Fues ve Peter Wolff (Ed.). **G-20 and Global Development** içinde. Bonn: German Development Institute, 2010, ss. 9-13.
- Gilpin, Robert. **Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Polisiği**. Murat Duran vd. (çev.). 3. Baskı. Ankara: Kripto Yayınları, 2015.

- Gowan, Richard. "Middle Powers and the G20: Modest Proposals for Cooperation". Mo Jorgyn (Ed.), **MIKTA, Middle Powers, And New Global Dynamics of Global Governance The G20's Evolving Agenda** içinde. New York: Palgrave and Macmillan Publishing, 2015, ss. 86-97.
- Halişçelik, Ergül. **Binyıl Kalkınma Hedefleri ve Yoksul Odaklı Büyüme: Yükselen Ekonomiler Üzerine Ampirik Bir Analiz**. Ankara: Gazi Kitabevi, 2015.
- Hobsbawm, Eric. **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**. Yavuz Alogan (çev.). 7. Basım. İstanbul: Everest Yayınları, 2013.
- Jordaan, Eduard. "The Concept of a Middle Power in International Relations: Distinguishing Between Emerging and Traditional Middle Powers". **Politikon** . 30(2), November 2003, ss. 165-181.
- Kim, Hyung-A. "State Building: The Military Junta's Path to Modernity Trough Admiministrative Reforms". Byung- Kook Kim ve Ezra F. Vogel (Ed.). **The Park Chung Hee Era The Transformation of South Korea** içinde. USA: Harvard University Press, ss. 85-111.
- Kim, Eun Mi ve Park, Gil-Sung. "The Chaebol". Byung- Kook Kim ve Ezra F. Vogel (Ed.), **The Park Chung Hee Era The Transformation of South Korea** içinde. USA: Harvard University Press, ss. 265-294.
- Kissinger, Henry. **Çin Düünden Bugüne Yeni Çin**. 1. Basım. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2015.
- Kutlay, Mustafa. "Euro Krizinin Politik Ekonomisi ve AB'nin Uluslararası Sistemdeki Geleceği". **Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen**. Fikret Şenses, Ziya Öniş ve Caner Bakır (drl.). İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 169-185.
- McLean, Ian. "Growth in a Small Open Economy: A Historical View". Bruce Chapman (Ed.), **Australian Economic Growth Essays in Honour of Fred H.Gruen** içinde. Melbourne: Centre for Economic Policy Research Australian National University, 1989, ss. 7-33.
- Manicom, James ve Reeves, Jeffrey. "Locating Middle Powers in International Relations Theory and Power Transitions". Bruce Gilley ve Andrew O'Neil (Ed.). **Middle Powers and the Rise of China** içinde. Georgetown: Georgetown Universtiy Press, 2014, ss. 23- 44.
- Mehmetçik, Hakan. "Küresel Ekonomik Krizler ve Türkiye'nin G-20 Algısının Dönüşümü". Arzu Al (Ed.). **Uluslararası Politik Ekonomi Ekonomik Krizler ve Türkiye** içinde. İstanbul: Babıalı Kültür Yayıncılık, 2016, ss. 37-58.
- Moreno-Brid, Juan Carlos ve Ross, Jamie. **Development and Growth in the Mexican Economy A Historical Perspective**. New York: Oxford University Press, 2009.
- Minns, John. **The Politics of Developmentalism The Midas States of Mexico, South Korea and Taiwan**. New York: Palgrave McMillan, 2006.
- Murphy, Ann Marie. "Indonesia's Response to China's Rise". Bruce Gilley ve Andrew O'neil (Ed.). **Middle Powers and Rise of China** içinde. Georgetown University Press, 2014, ss. 126-148.

- Oran, Baskın (Ed.). **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I:1919-1980)**. 1. Basım. Ankara: İletişim Yayınları, 2001.
- Özlük, Erdem. “Az Gelişmişlik ve Kalkınma”. Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.). **Uluslararası İlişkilere Giriş** içinde. 4. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2015, ss. 579-591.
- Özel, Işık (a). “Krizle Krizle Hazırlanmak: Meksika Ekonomisinde Süreklilik ve Dönüşüm”. **Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen**. Fikret Şenses, Ziya Öniş ve Caner Bakır (drl.). İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 335-360.
- Patnaik, Prabhat. “Bir Kalkınma İktisatçısı Olarak Karl Marx”. Haki Pamuk (çev.). Fikret Şenses (Ed.). **Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma** içinde. 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, ss. 13-30.
- Peet, Richard ve Hartwick, Elaine. **Theories of Development**. New York: The Guilford Press, 2009.
- Rabasa, Angel ve Chalk, Peter. **Indonesia’s Transformation and the Stability of the Southeast Asia**. Pittsburg: RAND (Research and Development Corporation), 2001.
- Rostow (b), Walt Whitman. **İktisadi Gelişmenin Merhaleleri “Komünist Olmayan Bir Manifesto”**. Erol Güngör (çev.). İstanbul: Ötüken Yayınları, 1999.
- Sander, Oral. **Siyasi Tarih 1918-1994**. 6. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 1998.
- Sen, Amartya. **Özgürlükle Kalkınma**. Yavuz Alogan (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004.
- Sönmez, Atilla. **Doğu Asya Mucizesi ve Bunalımı**. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2001.
- Schumpeter, Joseph Alois. **The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle**. Redvers Opie (çev.), U.S.A: New Brunswick, 1934 (2008).
- Srivastava, Leena. “G20: Sharpening the focus on global development”. Thomas Fues ve Peter Wolff (Ed.). **G-20 and Global Development** içinde. Bonn: German Development Institute, 2010, ss.29- 31.
- Şenses, Fikret. **Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma Seçme Yazılar**. 2. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Taban, Sami ve Kar, Muhsin. **Kalkınma Ekonomisi**. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2015.
- Todara, Michael P. ve Smith, Stephen C. 2012. **Economic Development**. 12. Basım. Boston: Addison- Wesley Publishing, 2012.
- Thorbecke, Erik. “Kalkınma Doktrinin Evrimi, 1950-2005”, Haki Pamuk (çev.). Fikret Şenses (Ed.). **Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma** içinde. 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, ss.123-175.
- Tok, Evren. “Küresel Yönetişim ve G-20’nin Siyasal Ekonomisi”. **Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen**. Fikret Şenses, Ziya Öniş ve Caner Bakır (drl.). İstanbul: İletişim Yayınları, ss.17-40.
- Ünay, Sadık (a). **Kalkınmacı Modernlik Küresel Ekonomi Politik ve Türkiye**. İstanbul: Küre Yayınları, 2013.

- Wood, Bernard. **The Middle Powers and the General Interest**. Ottawa: North- South Institue, 1988.
- Ziegenhain, Patrick. "The Indonesian Legislature and its Impact on Democratic Consolidation". Marko Bunte ve Andreas Üfen (Ed.). **Democratization in Post-Suharto Indonesia** içinde. New York: Routledge, 2009, ss. 33-52.

Sürelî Yayınlar

- Arndt, Heinz Wolfgang. "Economic Development: A Semantic History". **Economic Development and Cultural Change**. Vol. 29, No. 3 (Apr., 1981), ss. 457-466.
- Arda, Mehmet. "Turkey – the Evolving Interface of international Relations and Domestic Politics". **South African Journal of International Affairs**. 2015, Vol. 22, No. 2, ss. 203-226.
- Aslan, Atik. "Küreselleşme Bağlamında Kalkınma Politikalarına Sosyolojik Bir Bakış". **ANEMON Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Cilt:1, Sayı:1, Haziran: 2013, ss.173-189.
- Brigg, Morgan, Wilson, Lee, de Jalong, Frans ve Sugiono, Muhadi. "Diversity, democratisation and Indonesian leadership". **Australian Journal of International Affairs**. 2016, Vol. 70, No. 4, ss. 407-421.
- Bruera, Hernán F. Gómez. "To be or not to be: Has Mexico got what it takes to be an emerging power?". **South African Journal of International Affairs**. 2015, Vol. 22, No. 2, ss.227-248.
- Burtan Doğan, Bahar. "Kalkınma İktisadının XX. Yüzyıldaki Gelişim Süreci, İktisat Politikalarına Etkisi ve Son On Yıllık Konjonktürün Disiplinin Geleceğine Olası Etkileri". **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Cilt 22, Nu:2, 2011, ss. 41-83.
- Cooper, Andrew F (b). "Recalibrating Middle Power Diplomacy: The Changing 'Soft Power' Brands of Republic of Korea and Canadain Comparative Perspective". **EAI Middle Power Diplomacy Initiative Working Paper 11**. February 2015, ss. 1-23.
- Cooper, Andrew F.(c). "The G20 as an Improvised Crisis Committee and/or a Contested 'Steering Committee' for the World". **International Affairs**, 86: 3, 2010, ss.741-757.
- Cooper, Andrew F. (d). "MIKTA and the Global Projection of Middle Powers: Toward a Summit of Their Own?". **Global Summitry**. vol 1, no 1, 2015, ss.95-114.
- Cooper, Andrew ve Mo, Jongryn. "Middle Power Leadership and the Evolution of the G20". **Global Summitry Journal**. May 2013, ss. 1-14.
- Cox, Robert W. "Middlepowermanship, Japan, and Future World Order". **International Journal**, Vol. 44, No. 4 Autumn, 1989, ss.823-863.
- Chapnick, Adam. "The Middle Power". **Canadian Foreign Policy Journal**, Vol 7, No.2, 1999, ss.73-82.
- Çolakoğlu, Selçuk. "The Role of MIKTA in Global Governance: Assesments and Shorthcomings". **Korea Observer**. Vol 47, No:2 (Summer 2016), ss.267-290.
- Parlar Dal, Emel ve Kurşun, Ali Murat. "Assessing Turkey's Middle Power Foreign Policy in MIKTA: Goals, Means, and Impact". **International Journal** 2016. Vol. 71(4), SAGE Pubs, ss. 608-629.

- Escobar, Arturo. "Imagining a Post-Development Era? Critical Thought, Development and Social Movements, **Third World and Post-Colonial Issues (1992)**, Social Text, No. 31/32, 1992, ss.20-56.
- Engin, Belma ve Baba, Gürol. "MIKTA: A Functioning Product of "New" Middle Power-ism?". **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt: 11, Sayı: 42, 2015, s. 1-41.
- Flake, Gordon ve Wang, Xu. "MIKTA: The Search For a Strategic Rationale". **PertUSAsia Centre**. January 2017, ss. 1-40.
- Harris Rimmer, Susan. "Australian Experiments in Creative Governance, Regionalism and Pluralism". **International Journal** 2016. Vol. 71(4), SAGE Pubs, ss. 630- 650.
- Jackson, Gordon. "The Australlian Economy". **Daedalus Australia: Terra Incognita**. Vol. 114, No.1, (Winter, 1985). MIT Press on behalf of American Academy of Arts & Science, ss.231-257.
- Kibritçioğlu, Aykut. "Küresel Ekonomi ve Türkiye Açısından G-20'nin Bugünü ve Geleceği". **Analiz Türkiye**. Cilt 1, Sayı 4, ss. 26-34.
- Lie, Jon Harald Sande. "Post Development Theory and the Discourse- Agency Conundrum". **Social Analysis**. Volume 52, Issue 3, Winter 2008, ss.118-137.
- Maihold, Günther. "Mexico: A leader in search of like-minded peers". **International Journal** 2016. Vol. 71(4), SAGE Pubs, ss. 545-562.
- Morton, Adam David. "Structural Change and Neoliberalism in Mexico: 'Passive Revolution' in the Global Political Economy". **Third World Quarterly**. Vol 24, No 4., ss. 631-653.
- Nurkse, Ragnar. "Some International Aspects of the Problem of Economic Development". **The American Economic Review**. Vol. 42, No. 2, ss. 571-583.
- Öniş, Ziya. "The Logic of Developmental State (Review Article)". **Comparative Politics**. Vol. 24, No. 1, (Oct. 1991), ss.109-126.
- Öniş, Ziya ve Güven, Ali Burak. "Global Crisis, National Responses: The Political Economy of Turkish Exceptionalism". **TÜSİAD-Koç University Economic Working Paper** 1013, April 2010, ss. 1-25.
- Öniş, Ziya ve Kutlay, Mustafa. "Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economy of Turkey in the age of BRICS". **Third World Quarterly**. Vol. 34, No. 8, 2013, ss. 1409- 1426.
- Rodrik, Dani. "Küresel Yönetişim Mümkün Müdür? Gerekli Midir?", Yusuf Uslu (çev)., 21. **Yüzyılda Sosyal Bilimler**, Sayı 1, (Eylül-Ekim-Kasım 2012), ss. 21-40.
- Rosenau, James N. "Governance in the Twenty- first Century". **Global Governance**. Vol. 1, No.1 (Winter 1995), ss. 13-43.
- Rostow (a), Walt Whitman. "The Stages of Economic Growth". **The Economic History Review**. Second Series, Vol. XII, No. I, 1959, ss. 1-16.

- Sachs, Jeffrey ve Warner, Andrew. "Economic Reform and the Process of Global Integration". **Brookings Papers on Economic Activity**. Vol. 1995, No. 1, 25th Anniversary Issue (1995), ss. 1-118.
- Sánchez, Gustavo Vargas ve Luna, Albino. "Slow Growth in The Mexican Economy". **Journal of Post Keynesian Economics / Fall 2014**. Vol. 37, No. 1, 2014, ss. 115-134.
- Schiavon, Jorge A. ve Dominguez, Diego. "Mexico, Indonesia, South Korea, Turkey, and Australia (MIKTA): Middle, Regional, and Constructive Powers Providing Global Governance". **Asia & the Pacific Policy Studies**. ss.495-504.
- Sikkink, Kathryn ve Fienemore, Martha. "International Norm Dynamics and Political Change". **International Organization**. Vol. 52, No. 4, (Autumn, 1998), ss. 887-917.
- Simon, David. "Development Reconsidered; New Directions in Development Thinking". **Geografiska Annaler. Series B, Human Geography**. Vol. 79, No. 4, Current Development Thinking (1997), ss. 183-201.
- Singer, Hans Wolfgang. "Economic Progress in Underdeveloped Countries". **Social Research An International Quarterly**. Vol. 16, No. 1, The New School, March 1949, ss. 1-11.
- Ungerer, Carl. "The 'Middle Power' Concept in Australian Foreign Policy". **Australian Journal of Politics & History**. Volume 53, Number 4, 2007, ss. 538-551.
- Ünay, Sadık (b). "Transformation Trajectory of the G20 and Turkey's Presidency: Middle Powers in Global Governance". **PERCEPTIONS**. Winter 2014, Volume XIX, Number 4, ss. 137-167.
- Teker, Suat ve Yüksel, Ahmet Hakan. "G-20: On Behalf of the Rest?". **Procedia Economics and Finance**. No:38 (2016), ss. 219 – 222.
- Yavilioğlu (a), Cengiz. "Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri". **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**. Cilt 3, Sayı 1, 2002, ss. 59-77.
- Yavilioğlu (b), Cengiz. "Geri Kalmışlık Olgusu ve Ekonomistik Kalkınma Teorileri". **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**. Cilt 3, Sayı 2, 2002, ss.49-70.

Yayınlanmamış Tezler

- Karabulut, Ömer Cihan. "Güney Kore Kalkınma Deneyimi: Sanayi ve Teknoloji Politikalarının Rolü ve Önemi". **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2013.
- Özşahin, Mustafa Cüneyt. "Kalkınma Söyleminin Yapıçözümü: Postkalkınmacı Bir Eleştiri". **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Palabıyık, Sena. "Geleneksel ve Yeni Kalkınma Kuramlarının Analizi: Türkiye Örneği". **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Yılmaz, Mine. “İnsani Kalkınma Politikaları ve Türkiye Üzerine Bir Deneme”. **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Raporlar

Freedom House. **Freedom in the World 2017**. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2017> (01.05.2017).

G-20 Information Centre. **The Group of Twenty: A History**. Western Cape, 18 Kasım 2007.

Öz, Sumru. “Küresel Rekabette Son Aşamaya Ulaşmak: Güney Kore”. **TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu**. Kasım 2008.

Türk Mühendisler ve Mimarlar Odası Birliği. **Ülke Örnekleri ile Kalkınma ve Sanayileşme Modelleri**. Sanayi Kongresi Oda Raporu, 2007.

Torunoğlu, Ethem. “Sürdürülebilir Kalkınma Paradigması Üzerine Notlar”, **TÜBİTAK Vizyon 2023 Panel İçin Notlar**, TÜBİTAK, 2003.

Turunç, Sencer. “G-20 Gündeminde Yer Alan Kalkınma Konuları”. **Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Bilgi Notu**. Ankara, 2015.

UNDP, **Human Development Report 2010**. New York: Oxford University Press.

Türk Mühendisler ve Mimarlar Odası Birliği. “Ülke Örnekleri ile Kalkınma ve Sanayileşme Modelleri”, **Sanayi Kongresi Oda Raporu**, 2007. http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/403675579f61145_ek.pdf (26.04.2017)

T.C. SİDNEY BAŞKONSOLOSLUĞU TİCARET ATAŞELİĞİ. “Avustralya’nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik- Ticari İlişkileri”, Sidney, 15 Ağustos 2016, s.10.

İnternet Kaynakları ve Diğer

Australian Bureau of Statistics. ABS, 6202.0 ABS, 6202.0 Labour Force Australia, December 2015. <http://www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/mf/6202.0> (29.04.2017).

Australian Government Department of Foreign Affairs and Trade. 8th MIKTA Foreign Minister’s Meeting. <http://dfat.gov.au/international-relations/international-organisations/mikta/Pages/8th-mikta-foreign-ministers-meeting.aspx> (22.01.2017).

Bishop, Julie. “21st Century Global Governance Rise of the Rest – Cross-regional Networks”. **Australian Minister for Foreign Affairs**, 7 January 2015. http://foreignminister.gov.au/articles/Pages/2015/jb_ar_150107.aspx?ministerid=4 (20.04.2017).

China News. “UN Chief Writes to G-20 Leaders on Financial Crisis”. 26.03.2009.

- http://news.xinhuanet.com/english/2009-03/26/content_11073226.htm
(17.01.2017).
- Eğilmez, Mahfi. “Büyüme Başka Şey Gelişme Başka”, **Kendime Yazılar**. 7 Eylül 2012. <http://www.mahfiegilmez.com/2012/09/buyume-baska-sey-gelisme-baska.html>
(28.10.2016).
- Eğilmez, Mahfi. “Enflasyon”, **Kendime Yazılar**. 4 Eylül 2012. <http://www.mahfiegilmez.com/2012/09/enflasyon.html> (22 Nisan 2017).
- G-20. The G-20 Toronto Summit Declaration. June 26 – 27, 2010. http://g20.org.tr/wp-content/uploads/2014/12/Toronto_Declaration_eng.pdf (17.01.2017).
- G-20 Information Centre. Communiqué Finance Ministers and Central Bank Governors Meeting Berlin. Germany, December 15-16 1999. <http://www.g20.utoronto.ca/1999/1999communiqué.html> (10.01.2017).
- G-20 Information Centre, G-20 Finance Ministers and Central Bank Governors 2000 Communiqué. Montreal, 2000. <http://www.g20.utoronto.ca/2000/2000communiqué.html> (11.01.2017).
- G-20 Information Centre. Communiqué Meeting of G-20 Finance Ministers and Central Bank Governors. Ottawa, 2001, <http://www.g20.utoronto.ca/2001/2001communiqué.html>. (10.01.2017).
- G-20 Information Centre. Meeting of G-20 Finance Ministers and Central Bank Governors. New Delhi, India, 22–23 November 2002. <http://www.g20.utoronto.ca/2002/2002communiqué.html> (11.01.2017).
- G-20 Information Centre. Meeting of Finance Ministers and Central Bank Governors. Xianghe, Hebei. China, October 15-16, 2005. <http://www.g20.utoronto.ca/2005/2005communiqué.html> (11.01.2017).
- G20 Information Centre. G20 Statement on Global Development Issues. October 16, 2005. <http://www.g20.utoronto.ca/2005/2005development.html> (11.01.2017).
- G-20 Information Centre. The G-20 Statement on Reforming the Bretton Woods Institutions. G-20 2005 Summit, 2005.
- G-20 Information Centre. Meeting of Ministers and Governors Melbourne Communiqué 2006. Australia, 18-19 November 2006. <http://www.g20.utoronto.ca/2006/2006communiqué.html> (12.01.2017).
- G-20 Information Centre. Communiqué, 2007 Meeting of Ministers and Governors. Capetown, South Africa. 17-18 November 2007. <http://www.g20.utoronto.ca/2007/2007communiqué.html> (12.01.2017).
- G-20 Information Centre. G20 Leaders Statement: The Pittsburgh Summit. Pittsburgh: 2009. <http://www.g20.utoronto.ca/2009/2009communiqué0925.html> (17.01.2017).
- G-20 Information Centre. G20 Leaders Declaration Los Cabos, Mexico, June 19, 2012. <http://www.g20.utoronto.ca/2012/2012-0619-loscabos.html> (22.01.2017).

- G-20 Information Centre. The Los Cabos Growth and Jobs Action Plan. June 2012. <http://www.g20.utoronto.ca/2012/2012-0619-loscabos-actionplan.html> (22.01.2017).
- G-20 Information Centre. G20 Leaders' Communiqué Brisbane, November 16 2014. <http://www.g20.utoronto.ca/2014/2014-1116-communiqué.html> (22.01.2017).
- G-20 Information Centre, G20 Leaders' Communiqué Antalya, November 16 2015. <http://www.g20.utoronto.ca/2015/151116-communiqué.html> (22.01.2017).
- Goldman Sachs. **Beyond the BRICS: A Look at the N-11**. April 2007. <http://www.goldmansachs.com/our-thinking/archive/archive-pdfs/brics-book/brics-chap-13.pdf> (21.01.2017).
- IMF, G-20 London Summit, Leaders' Statement. 2 April 2009. https://www.imf.org/external/np/sec/pr/2009/pdf/g20_040209.pdf (12.01.2017).
- IMF, World Economic Outlook. 2015. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/02/weodata/index.aspx> (22.01.2017).
- Harry S. Truman Library & Museum. "Truman's Inaugural Address", Washington DC. 20 Ocak 1949. https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/50yr_archive/inaugural20jan1949.html (25.01.2016).
- Kaynak, Muhteşem. "Kalkınma İktisadının Kilometre Taşları ve Teknoloji", **Yeni Dünya Düzeni ve Kalkınma Kongresi**. Ankara: Gazi Üniversitesi, 8-9 Mayıs 2003, ss. 12-43.
- Kirton, John. "G20 Development Governance, 1999-2011: Involvement, Innovation, Institutionalization, Impact". **Conference The Global Development Agenda after the Great Recession 2008-2009**. Geneva: ILO, ss. 1-73.
- MIKTA. **New Innovative Partnership**. <http://www.mikta.org/index.php> (25.04.2017).
- Modern History Sourcebook. President Sukarno of Indonesia: President Sukarno of Indonesia: Speech at the Opening of the Bandung Conference, April 18 1955. <http://sourcebooks.fordham.edu/mod/1955sukarno-bandong.html> (25.04.2017).
- NTV Haber, "G-20 Protestosu", 27 Haziran 2010. http://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/g20protestosu,3BDyp4rgSEaexHgU0dX76Q/aDMkpSEVyk6KyL_r9hDRww (12.01.2017).
- OECD. Çeyrek Dönemlik Ulusal Hesapları. G20- Çeyrek Dönemlik GSYH Büyüme Oranları <http://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=33940#> . (11.01.2017).
- OECD. G-20 Seoul Summit, 2010 MULTI-YEAR ACTION PLAN ON DEVELOPMENT Annex II. Seoul, 2010. <https://www.oecd.org/g20/topics/development/Annex2-Multi-Year-Action-Plan-Development.pdf> . (11.01.2017).
- OECD. Seoul Development Consensus for Shared Growth Annex I. <https://www.oecd.org/g20/topics/development/Annex1-Seoul-Development-Consensus-Shared-Growth.pdf> (17.01.2017).
- OECD. Gross national income (indicator) (*Gayrisafi Milli Hasıla Göstergesi*). doi: 10.1787/8a36773a-en. 2017. (Erişim 20 Nisan 2017).
- PEMEX. PEMEX HISTORY. <http://www.pemex.com/en/about-pemex/history/Paginas/default.aspx>

- “Rethinking the ‘third world’: Seeing the world differently”*. **The Economist**. 10. 06. 2010. <http://www.economist.com/node/16329442> (25.10.2016).
- Schwab, Klaus ve Sala-i-Martin, Xaiver. “Global Competitiveness Report 2015-2016”. **World Economic Forum**, 2015.
- UNDP Türkiye. “Binyıl Kalkınma Hedefleri Nelerdir?”. <http://www.un.org.tr/includes/files/Binyil02.pdf> (10.11.2016)
- UNDP. Human Development Index Data. <http://hdr.undp.org/en/data> (30.04.2017).
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi. 6-8 Eylül 2000. http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/mill_decl_turkce.pdf(10.11.2016).
- T.C. Dış İşleri Bakanlığı. Joint Communiqué of the Ministers of Foreign Affairs of Mexico, Indonesia, the Republic of Korea, Turkey and Australia (MIKTA). 14 Nisan, Mexico City. <http://www.mfa.gov.tr/joint-communicue-of-the-ministers-of-foreign-affairs-of-mexico-indonesia-the-republic-of-korea-turkey-and-australia-mikta.en.mfa> (21.01.2017).
- The Guardian. “After BRIC comes MIST, the acronym Turkey would certainly welcome”. 1 Şubat 2011. <https://www.theguardian.com/global-development/poverty-matters/2011/feb/01/emerging-economies-turkey-jim-oneill> (21.01. 2017).
- Türk Dil Kurumu. “Kalkınmak”. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59313f026b7c33.52964767 (1.11.2016).
- VISION 2025. Korea’s Long Term Plan for Science an Technology Development. <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/APCITY/UNPAN008040.pdf> (27.04.2017).
- World Development Indicators. <http://data.worldbank.org/> (30.04.2017).
- World National Accounts Data.